

1.3.

93-413

71 | Raad voor het *Jeugd*beleid

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Tussen kunst en kids

Een advies over de kennismaking van jeugd met cultuur.

Amsterdam, juni 1993

ISBN 90 743 6425 X

ISSN 0920-5012

Colofon:

Foto's: Hollandse Hoogte, Amsterdam

Ton Poortvliet blz. 1

Frank Rogner blz. 10

Gerard Wessel blz. 22

Piet den Blanken blz. 40

Roeland Fossen blz. 60

Rolf Bos blz. 98

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

De Raad voor het Jeugdbeleid is een college van advies van de regering over specifiek beleid van de overheid met betrekking tot de maatschappelijke positie van de jeugd en gericht op het scheppen van voorwaarden voor haar optimale ontplooiing. Het gaat hierbij om het jeugdbeleid van de regering in het algemeen en de samenhang van de voorzieningen en maatregelen van jeugdbeleid in het bijzonder.

Raad voor het *Jeugd*beleid

Koningslaan 46

1075 AE Amsterdam

telefoon 020-5706707

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 024 3733

Raad voor het Jeugdbeleid

Boekmanstichting - Bibliotheek
Heidegracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Koningslaan 46 1075 AE Amsterdam telefoon 020-5706707 fax 020-6640151

datum: 21 mei 1993.
nummer: 555-161 / 1351Q
onderwerp: Aanbieding advies 71
'Jeugd en cultuur'

Aan de minister van Welzijn,
Volksgezondheid en Cultuur
drs. H. d'Ancona
Postbus 5406
2280 HK Rijswijk

Geachte mevrouw d'Ancona,

Met genoegen bieden wij u hierbij het advies 'Tussen kunst en kids' aan.

In het verleden zijn reeds vele initiatieven ontwikkeld om de kennismaking met en actieve beoefening van kunst en cultuuruitingen door jongeren te bevorderen.

Zoals u heeft verzocht, heeft de Raad voor het Jeugdbeleid vooral vanuit de optiek van het jeugdbeleid gekeken hoe het culturele aanbod toegankelijker kan worden gemaakt. Die benadering was tot nu toe minder gangbaar.

Ook in dit advies neemt de Raad de leefwereld van jeugdigen als uitgangspunt.

Gekeken is naar hun kennismakingsmogelijkheden met cultuur bij verschillende leeftijdscategorieën. Dit correspondeert met hetgeen u in de adviesaanvraag opmerkt over de vraagzijde.

Jongeren houden zich de hele dag bezig met cultuur. Het is niet juist om te veronderstellen dat 'jongeren weinig aan cultuur doen'. Integendeel: het vormt een belangrijk deel van hun leven. En dat geldt voor alle jongeren.

Waar jeugdigen echter vaak opvallend afwezig zijn is bij de gevestigde cultuur. Een bezoek aan een theater of museum staat bij de meeste jongeren niet hoog op de prioriteitenlijst. Toch blijken jongeren na een bezoek aan een voorstelling of een expositie een veel positiever beeld over de gevestigde cultuur te hebben en het zelfs leuk te vinden. Onbekend maakt blijkbaar onbemind.

De Raad spitst zijn aanbevelingen toe op drie centrale thema's:

1. de informatievoorziening over het aanbod is versnipperd, overvloedig en niet doelmatig qua bereik bij bepaalde leeftijdscategorieën.
De Raad pleit voor beter toegankelijke informatie om hen in staat te stellen eenvoudiger te kiezen uit het aanbod;
2. het aanbod komt grotendeels tot stand buiten directe invloed van jeugdigen. De Raad geeft wegen aan hoe zij hierbij wél kunnen worden betrokken.
Zij worden zo meer gemotiveerd: met hun interesses kan beter rekening gehouden worden;
3. effectief blijken kennismakingstrajecten voor scholieren om verschillende uitingen van cultuur stelselmatig te verkennen.
De Raad beveelt aan de ontwikkeling van zulke trajecten te ondersteunen.

Het ministerie van WVC heeft vooral een faciliterende rol.

In het slot van ons advies doen wij u voorstellen hoe de aanbevelingen samen met gemeenten die een voor-

beeldfunctie vervullen voor anderen, in 1993/1994 kunnen worden geïmplementeerd.

Wij bevelen u aan in 1995/1996 met enkele gemeenten, die zich op een breed terrein inzetten voor jeugd en cultuur convenanten te sluiten. Gemeenten, die voldoen aan een gestructureerd aanbod waarbij kennismaking en informatievoorziening een integraal onderdeel vormen, kunnen hiervoor in aanmerking komen.

Aanbieders en afnemers kunnen samen de programmering ter hand nemen. Een landelijk samenwerkingsverband van centra voor kunstzinnige vorming, producenten, het onderwijs en instellingen die cultuur aanbieden wordt gevraagd een marketingbeleid te ontwikkelen.

Wij stellen u voor het initiatief te nemen tot een jaar voor jeugd en cultuur in 1997. Het is wenselijk dat met ingang van dat jaar uit het landelijk kunstenbudget een groter percentage wordt besteed aan projecten voor jeugdigen.

Het gaat erom dat jeugdigen duurzaam worden geïnteresseerd voor cultuurparticipatie. De mondige 'kids' van nu zijn best aan te spreken op wat eerdere en huidige generaties op het terrein van kunst en cultuur te zeggen hebben. Zo wordt ook de basis gelegd voor actieve cultuurparticipatie.

Wij hopen dat u dit advies zult betrekken bij de voorbereiding van de nota Jeugdbeleid die u, volgens de laatste ambtelijke berichten, in september aanstaande gaat uitbrengen.

Hoogachtend,

de voorzitter

Jan Heemskerck

de algemeen secretaris

drs. J.L. Vollers

INHOUDSOPGAVE

	bladzijde
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	11
1.1 Aanleiding voor een advies	11
1.2 Cultuur	11
1.3 Waarom is cultuur belangrijk voor de jeugd?	12
1.4 Jeugd en cultuur	14
1.5 Theorie en praktijk	14
1.6 Verschillende disciplines	15
2. PODIUMKUNSTEN	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Actieve en receptieve participatie	17
2.3 Cultuurbeleid ten aanzien van podiumkunsten	18
3. JEUGD EN PODIUMKUNSTEN	23
3.1 Inleiding	23
3.2 Jeugd	23
3.3 Podiumkunsten	24
3.4 Jeugd en podiumkunsten	25
3.4.1 De 0- tot 4-jarige	25
3.4.2 De 4- tot 12-jarige	26
3.4.3 De 12- tot 18-jarige	28
3.5 Podiumkunsten en media	31
4. KNELPUNTEN	33
4.1 Inleiding	33
4.2 Knelpunteninventarisatie vanuit perspectief jeugdige	33
4.3 Knelpunten: actieve en receptieve participatie	36
4.4 Knelpunten en aspecten van jeugdigen	36
4.5 Knelpunten en evaluatie	39
5. AANBEVELINGEN	41
5.1 Inleiding	41
5.2 Uitgangspunten	41
5.3 Aanbevelingen rond wilsvorming van jeugdigen (I)	42
5.4 Aanbevelingen rond informatievoorziening aan jeugdigen (II)	50
5.5 Aanbevelingen rond invloed en middelen van jeugdigen (III)	52
5.6 Aanbevelingen podiumkunsten en media	56
5.7 Voorstellen tot implementatie van de aanbevelingen	57

BIJLAGEN		
1.	Verschillende actoren op het gebied van jeugd en cultuur	61
2.	(Ontwikkelings)stadia jeugdigen	69
3.	Knelpunten vanuit perspectief jeugdige	73
4.	Initiatieven cultuurparticipatie	77
5.	Evaluatie-initiatieven	85
6.	Tabel netto-uitgaven gewone dienst van rijk, provincies en gemeenten, begroting 1991	89
7.	Voorbeeld kennismakingstraject	91
8.	Gesprekken	93
9.	Adviesaanvraag	95
LITERATUURLIJST		99
SAMENSTELLING VAN DE RAADSCOMMISSIE		105
SAMENSTELLING VAN DE RAAD		107
PUBLIKATIELIJST		109

SAMENVATTING

Met dit advies reageert de Raad voor het Jeugdbeleid op de adviesaanvraag van minister d'Ancona van WVC. Zij vroeg de Raad haar te adviseren over de mogelijkheden om de participatie van jeugdigen aan kunst en cultuur te bevorderen. De Raad vat deze vraag breed op en richt zijn advies behalve aan WVC ook aan het ministerie van O&W en de lagere overheden.

Kunst en cultuur worden in dit advies ruimer geïnterpreteerd dan de minister doet: naast gevestigde cultuur behoren volgens de Raad ook andere cultuuruitingen daartoe. Een brede visie is bij een onderwerp als jeugd en cultuur onontbeerlijk, zodat ook uitdrukkelijk aandacht kan worden besteed aan eigen uitingen van jeugdigen en aan jeugd(sub)culturen.

In dit advies beperkt de Raad zich in zijn concrete uitwerking tot de podiumkunsten. De aanbevelingen overstijgen echter de discipline-indeling en zijn dan ook op uiteenlopende cultuuruitingen van toepassing.

Veel jeugdigen doen al regelmatig iets aan cultuur, veelal in actieve zin. Ze maken muziek, dansen of spelen toneel. Het bezoeken van (sommige) voorstellingen blijkt onder jeugdigen iets minder populair te zijn, maar bijvoorbeeld popconcerten worden vaak door jongeren bezocht. Sommige jeugdigen blijken niet of slechts ten dele aan bepaalde cultuurvormen te participeren. Het gaat daarbij onder meer om bepaalde leeftijdsgroepen, om jeugdigen uit lagere sociale milieus, om lager opgeleide jeugdigen en om allochtone jeugdigen. Ook participeren jongens relatief minder dan meisjes.

De Raad vindt ook voor deze jeugdigen een brede kennismaking met cultuur van belang, zodat zij een bewuste keuze kunnen maken of ze wel of niet gebruik willen maken van culturele mogelijkheden. Voor de jeugdigen die wel al aan cultuur willen participeren signaleert de Raad een aantal belemmeringen. Deze liggen op het gebied van informatievoorziening en op het terrein van invloed en middelen van jeugdigen.

De Raad neemt de obstakels zoals jeugdigen die ondervinden serieus. Hij adviseert de overheid om te bevorderen dat een gestructureerde kennismaking van jeugd met cultuur wordt georganiseerd en doet daartoe een aantal suggesties. Vertrekpunt daarbij moet zijn dat wat de jeugdige zelf interessant vindt, om zodoende interesse te wekken voor andere nog onbekende aspecten van cultuur. De verbinding tussen actieve en receptieve participatie

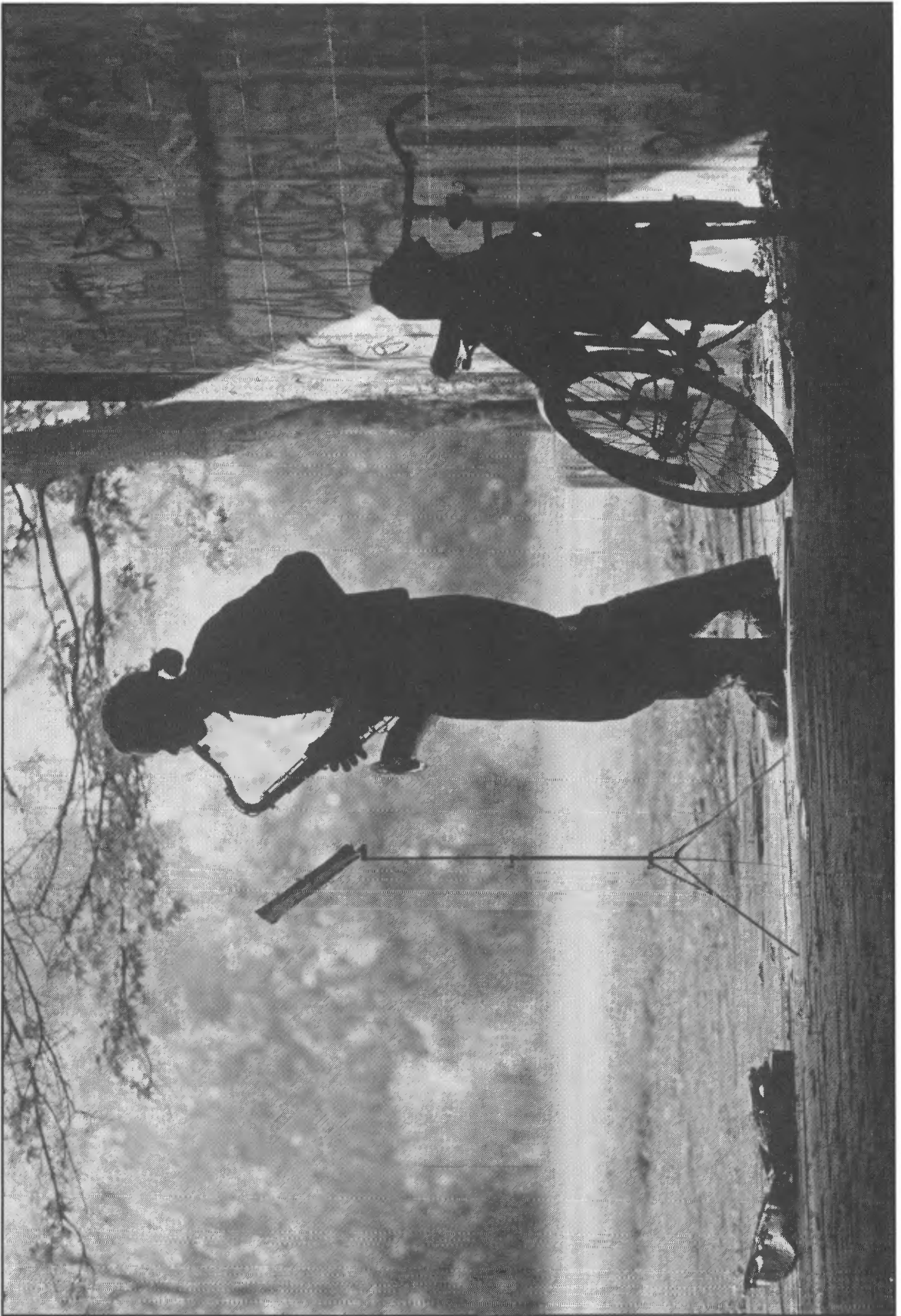
moet daarin centraal staan.

Ook dient de informatievoorziening verbeterd te worden. Naast informatie over de algemene mogelijkheden van cultuur en de waarde en inhoud daarvan, moet de jeugdige veel eenvoudiger dan thans kunnen achterhalen wat de 'agenda' is en wat daarvan voor hem interessant is. Deze informatie moet zich niet beperken tot het gevestigde deel van cultuur. Als men immers jeugdigen serieus neemt, is de wereld groter dan alleen het gevestigde culturele leven.

Op het gebied van invloed en middelen moet naar de mening van de Raad heel wat gebeuren, met name als het gaat om de meer structurele invloed van jeugdigen op het aanbod. De Raad bepleit onder meer dat jeugdigen betrokken worden bij het tot stand komen van dat aanbod om zo beter aan te sluiten bij hun wensen en interesses. Op die manier kunnen ook jeugdigen, bij wie specifieke aspecten een rol spelen, zoals allochtone jeugdigen en jongeren in de leeftijd van 12 tot 18, aangeven welk aanbod voor hen interessant is. Ook gaat het bij dit punt om de begeleiding van jeugdigen bij eigen activiteiten of het beschikbaar zijn van oefenruimtes. Tenslotte suggereert de Raad om de media actief in te zetten bij het realiseren van de aanbevelingen rond kennismaking, informatievoorziening en invloed en middelen. De vertrouwdheid van jeugdigen met de media maakt dit een uitstekend middel om jeugdigen op hun eigen wijze te bereiken.

Om de aanbevelingen te implementeren gaat de Raad uit van een gefaseerde aanpak, waarbij de rijksoverheid de volgende stappen neemt:

1. In 1993/1994 aanwijzen van een aantal gemeenten als proeftuin voor kennismakingstrajecten. In deze gemeenten wordt tevens onderzoek gedaan naar culturele loopbanen en publiekscijfers van jeugdigen.
2. In 1995/1996 sluiten van convenanten met (enkele) gemeenten die plannen presenteren om zich actief in te zetten voor jeugd en cultuur.
3. Initiëren en organiseren van een 'jaar voor jeugd en cultuur' (in 1996/1997), waarin alle kunstdisciplines gepresenteerd worden in projecten voor en door jeugdigen.
4. Besteden van een evenredig percentage van het budget voor cultuur aan jeugdigen in verhouding tot het aandeel van jeugdigen in de samenleving, vanaf 1996/1997.

1.1 *Aanleiding voor een advies*

Al langer voert het ministerie van WVC een beleid dat erop gericht is de culturele betrokkenheid en de deelname aan culturele activiteiten door jeugdigen te bevorderen. In dat kader is ook een studie naar omgangsvormen tussen jeugd en kunst uitgevoerd door de Boekmanschting, in opdracht van de Raad voor het Jeugdbeleid. In het boekje 'Daar ga je toch niet heen?: een oriënterende studie over jongeren en de gevestigde kunst' van Mieke de Waal zijn daarvan de resultaten vinden.

Op 2 mei 1991 ontving de Raad voor het Jeugdbeleid de adviesaanvraag 'cultuurparticipatie jeugdigen'. Minister d'Ancona van WVC vraagt de Raad daarin haar te adviseren over de mogelijkheden de participatie van jeugdigen aan kunst en cultuur te bevorderen, vanuit de invalshoek van het jeugdbeleid.

In april 1986 presenteerde de Raad al een advies over jeugdtheater onder de titel 'Jeugdtheater, geen klein kunstje: reactie op het advies van de Raad voor de Kunst over het jeugdtheaterbeleid'.

Bij de voorbereiding van dit advies heeft de Raad in eerste instantie gekozen voor een brede benadering. De Raad heeft getracht een reëel beeld te krijgen van het gehele veld van jeugd en cultuur. Hiertoe zijn onder meer gesprekken gevoerd met enkele tientallen personen en instellingen op dit terrein (zie bijlage 8). De Raad dankt hierbij iedereen voor zijn of haar bijdrage aan dit advies.

1.2 *Cultuur*

Over het begrip cultuur bestaan vele (honderden) omschrijvingen en opvattingen. De Raad gebruikt in dit advies het begrip cultuur in de zin van de verschillende kunst- en cultuuruitingen. Hij vat het begrip daarmee ruimer op dan alleen de gevestigde (geregistreerde, gesubsidieerde) kunst en cultuur. Ook cultuuruitingen van jeugdigen, zoals bijvoorbeeld rap, vallen onder het cultuurbegrip zoals de Raad dat hanteert. De Raad acht deze bredere visie onontbeerlijk bij een onderwerp als jeugd en cultuur, temeer daar het de mogelijkheid geeft aan te sluiten bij bestaande jeugd(sub)culturen. Ook niet-nederlandse en niet-westerse invloeden rekent de Raad uitdrukkelijk tot cultuur.

Cultuur is geen vaststaand begrip. Het bestaat uit normen en waarden. Zo is er een vage grens tussen dat wat in het dagelijks spraakgebruik cultuur genoemd wordt, en dat wat als vermaak - of massacultuur - wordt aangeduid. Cultuur zou alleen voor een elite toegankelijk zijn. Aan de andere kant zouden vermaak en massa

onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Hoewel de grens tussen beide met de tijd verschuift, zijn de verschillen tussen podium en voetbalstadion of bioscoop nog levensgroot in de beleving van velen. Al naar gelang men het begrip cultuur ruimer interpreteert wordt daaronder ook de leefstijl begrepen. Onder kinderen en jongeren bestaan er zeer vele jeugd(sub)culturen. Hiphop en house zijn daarvan slechts twee hedendaagse uitingen. Groepen jeugdigen onderscheiden zich van elkaar door hun gedrag, hun manier van kleden, hun kapsel en hun interesses.

1.3 *Waarom is cultuur belangrijk voor de jeugd?*

Naar de mening van de Raad is het belangrijk dat jeugdigen aan cultuur deelnemen, zowel actief als receptief. Bij het vinden van een antwoord op de vraag waarom cultuur belangrijk is voor jeugd zijn verschillende niveaus te onderscheiden die elkaar wederzijds beïnvloeden. Sterk gesimplificeerd zijn dat achtereenvolgens de jeugdige zelf, de jeugdige in zijn (directe) omgeving en de jeugdige in de wereld.

Het is voor een groot deel afhankelijk van de leeftijdscategorie waarin jeugdigen zich bevinden welke functie van cultuurparticipatie doorslaggevend is. In de opsomming van de verschillende functies van cultuurparticipatie voor jeugdigen moet dan ook geen rangorde in mate van belangrijkheid worden gezien.

a. De jeugdige zelf

Het participeren, zowel actief als receptief, aan cultuur kan voor jeugdigen gewoon leuk zijn, niet meer maar ook zeker niet minder. Jeugdigen kunnen het beschouwen als een zinvolle besteding van hun vrije tijd, waarbij zij en passant hun nieuwsgierigheid bevredigen, hun gevoelsleven verrijken en hun mogelijkheden tot ontplooiing stimuleren en uitbreiden. Kortom, iets wat wel als deel van de algemene ontwikkeling wordt beschouwd. Hierbij ontwikkelen jeugdigen een eigen smaak, waarmee ze een keuze kunnen maken uit uiteenlopende mogelijkheden.

b. De jeugdige in zijn (directe) omgeving

Bij de jeugdige in zijn omgeving gaat het om typisch sociale aspecten van cultuurparticipatie. Integratie in/met de omgeving, in plaats van isolatie, is dan het doel. Zowel vanuit de jeugdige als vanuit de omgeving gezien. Elementen die daarbij een rol

spelen zijn bijvoorbeeld de identificatie met de groep waartoe de jeugdige behoort en het leren functioneren in verschillende verbanden, of het nu gaat om hiphop of kamermuziek. Cultuurparticipatie kan daarbij functioneren als verruimer van de uitdrukkingsvaardigheden en daarmee de (non)verbale communicatie met anderen verbeteren. Belangrijk is dat door aan cultuur deel te nemen de kennis van de wereld om je heen en over jezelf zich verdiept.

c. De jeugdige in de wereld

Niet alleen de plaats van de jeugdige in zijn directe omgeving, maar ook die in een ruimer verband is bepalend voor het antwoord op de vraag naar de zin van cultuurparticipatie.

Daarbij valt op dat bij cultuur uitdrukkelijk ook aan andere dan de nederlandse moet worden gedacht. Bij dit niveau gaat het om ideeën als het staan in de traditie van een cultuur en daarvan deel uitmaken. Cultuur kan helpen om een beeld te krijgen van de betekenis van de wereld en om daarin te hechten op een voor ieder persoonlijk zinvolle manier. Daarvoor is nodig iets over de cultuurgeschiedenis waarin een ieder staat, te leren kennen.

Omgekeerd is het ook voor een samenleving van belang dat jeugdigen zich een plaats verwerven in de maatschappij. Zo beschouwd is het ook voor de wereld essentieel dat jeugdigen deelnemen aan cultuur. Cultuur is immers een belangrijk onderdeel van die wereld.

In de drie niveaus is ook een educatieve functie te herkennen. De groei naar volwassenheid gaat gepaard met verschillende leerprocessen. Naast leren in de betekenis van bijvoorbeeld rekenen en schrijven, zoals deze vaak in het onderwijs wordt gezien, is een meer creatieve aanpak van belang. Kunst, in de zin van zelf iets maken of genieten van dat wat een ander heeft gemaakt, kan verwondering en nieuwsgierigheid wekken. Aspecten die op hun beurt nodig zijn om te willen en te kunnen leren. Ook het ontwikkelen van een eigen smaak behoort daarbij. Daarnaast kan het actief of receptief participeren aan kunst en cultuur therapeutisch van aard zijn. Zowel het doel als het effect van participatie kunnen op dit element gericht zijn. Tenslotte worden in de literatuur aan kunst- en cultuurconsumptie allerlei heilzame bijwerkingen toegeschreven, van criminaliteitspreventie tot een bijdrage aan de flexibiliteit en produktiviteit van de burger.

1.4 *Jeugd en cultuur*

De Raad acht het met de minister van WVC van belang dat jeugdigen aan cultuur participeren. De Raad interpreteert de vraag zoals de minister deze aan hem heeft voorgelegd, op de volgende wijze.

Hoe kan de overheid (rijks-, provinciaal, gemeentelijk):

- a. het ontstaan van een behoefte aan cultuurparticipatie stimuleren bij die jeugdigen voor wie bepaalde cultuurvormen (gevestigde of niet-gevestigde cultuur) onbekend zijn?
- b. de problemen wegnemen of verkleinen die jeugdigen ondervinden bij het bevredigen van hun behoefte aan cultuurparticipatie?

De minister constateert dat de afstand tussen kunst/cultuur en het dagelijks leven van jeugdigen (te) groot is. Zij heeft hierbij met name de zogenaamde gevestigde cultuur op het oog. De Raad gaat uit van een ruimere invulling van cultuur(participatie) en komt tot de conclusie dat veel jeugdigen wel degelijk actief zijn op dit terrein. Er zijn echter ook kinderen en jongeren die nog nooit echt kennis hebben gemaakt met (gevestigde) cultuur. De Raad accepteert daarmee het gegeven dat er verschillende soorten cultuurparticipatie zijn. De invulling hiervan kan vanuit het perspectief van de jeugdige een geheel andere zijn dan vanuit dat van de overheid. De Raad voor het Jeugdbeleid heeft echter met dit advies uitdrukkelijk willen beginnen bij de jeugdige zelf.

1.5 *Theorie en praktijk*

Bij verklaringen over de deelname van jeugdigen aan (gevestigde) cultuur duiken twee cultuurparticipatietheorieën vaak op: de informatieverwerkingstheorie (Ganzeboom) en de statusverwervingstheorie (Bourdieu). Beide theorieën richten hun blik met name op de relatie tussen mens en gevestigde cultuur. De eerste gaat er, simpel gezegd, vanuit dat kunst een complexe vorm van informatie is, die niet door iedereen even goed verwerkt kan worden. Het gaat daarbij om aspecten als intelligentie, kennis en oefening en de behoefte aan stimulans. De theorie is rond door te constateren dat 'een culturele activiteit plezieriger wordt naarmate men er meer van weet en er al meer tijd en geestelijke vermogens in heeft geïnvesteerd'.

Bourdieu gaat bij de statusverwervingstheorie uit van het standpunt dat kunstbezoek een statusverhogende of statusbekrachtigende activiteit is. De statusgroep waartoe men behoort en de

socialisatiefase waarin men verkeert zijn daarbij bepalende factoren.

Daarnaast is er uitgebreid onderzoek gedaan naar jeugd(sub)culturen door de zogenaamde Birmingham School in Engeland (CCCS) en door Paul Willis. Zij omschrijven cultuur als een 'way of life'. Naar de mening van de Raad is het essentieel om op de hoogte te zijn van deze jeugdculturen bij de invulling van het jeugd cultuurbeleid. Dat biedt immers de mogelijkheid aan te sluiten bij de leefwereld van jeugdigen. Er zijn de laatste jaren uitgebreide rapporten verschenen met als onderwerp de leefstijlen van jongeren.

In het boekje 'Daar ga je toch niet heen?' komt Mieke de Waal tot de conclusie dat jongeren uiteindelijk niet onverschillig zijn voor kunst. Het is voor hen echter geen dagelijks gespreksonderwerp en zij behoren niet tot de vaste bezoekerskern van gevestigde kunstinstellingen. De verklaring waarom de geïnterviewde jongeren hier zo over denken is te vinden in de geldende jeugd(sub)culturen: het behoren tot een bepaalde groep (zoals kakker of alto) bepaalt of de jeugdige wel of niet gebruik maakt van het (gevestigde) culturele aanbod.

1.6 *Verskillende disciplines*

Kunst is kunst, maar zo gemakkelijk is het toch niet. Binnen de kunst- en cultuursector zijn verschillende disciplines te onderscheiden met hun eigen karakteristieken. Een gebruikelijke indeling is die in podiumkunsten, beeldende kunst/design, media en literatuur. Op hun beurt zijn deze disciplines onder te verdelen. De scheiding tussen de verschillende (sub)disciplines is een theoretische. In de praktijk zijn de grenzen veel vager. Er ontstaan steeds nieuwe stijlen en genres, zoals niet-westerse kunst, die de discipline-indeling overstijgen. Het aanbod kan daarmee multi-disciplinair worden, zoals bijvoorbeeld bij muziektheater. De Raad heeft in dit advies een keuze moeten maken uit de verschillende disciplines. Het betreft hier een zo breed terrein dat het onmogelijk blijkt in zijn algemeenheid iets over cultuur te zeggen. De Raad heeft de podiumkunsten als voorbeeld genomen, waarover hij specifieke aanbevelingen doet. De discipline van podiumkunsten leent zich daar ook goed voor. Zowel het professionele als amateuristische niveau is hierin vertegenwoordigd. De band tussen jeugd en podiumkunsten is een vrij directe en jeugdigen hebben in deze discipline, op het raakvlak amateuris-

tisch en professioneel, wel enige experimenteerruimte.

De aanbevelingen die de Raad in dit advies doet zijn echter te vertalen naar de andere disciplines, en overstijgen de discipline-indeling dan ook in dat opzicht. De Raad benadrukt hier dat hij andere disciplines volledig gelijkwaardig acht aan die van de podiumkunsten.

Podiumkunsten kenmerken zich, meer nog dan andere disciplines, doordat een sociale dimensie centraal staat. Zowel het bezoeken van een podiumkunst als het zelf actief beoefenen daarvan is bij uitstek een sociale activiteit (zie 3.1).

2.

PODIUMKUNSTEN

2.1 *Inleiding*

Onder podiumkunsten valt iedere theater- of muziekactiviteit die tot doel heeft een publiek te onderhouden, daarin begrepen try-outs, repetities en gratis uitvoeringen. Er worden doorgaans vijf hoofddisciplines onderscheiden, waaronder dan weer verschillende subdisciplines vallen:

1. Theater

Zoals toneel, voordracht, poppentheater (beeldend theater, experimenteel theater), mime, performance.

2. Muziek

Concerten, zoals geïmproviseerde muziek, amusements- en pop(ulaire)muziek, volksmuziek, maar ook klassieke muziek, koorzang.

3. Muziektheater

Zoals cabaret, muziektheater, operette, musical, revue, opera.

4. Danstheater

Zoals volksdans, bewegingstheater, moderne dans of ballet.

5. Diversen

Zoals 'kunst'film en -video, circus, variété.

Uiteraard zijn hiertussen steeds mengvormen denkbaar.

Volgens verschillende onderzoeken is de belangstelling bij het algemene publiek voor het bezoeken van podiumkunsten de afgelopen dertig à veertig jaar drastisch teruggelopen. Bepaalde subdisciplines, zoals popmuziek, worden echter in de berekeningen vaak buiten beschouwing gelaten. Nederlanders gaan tegenwoordig in hun vrije tijd vooral de deur uit om uitstapjes te maken, te sporten, restaurant of pretpark te bezoeken (Knulst, 1989). De laatste jaren is echter weer een stijging te zien van de belangstelling voor podiumkunstuivoeringen (CBS, 1992).

2.2 *Actieve en receptieve participatie*

Onder cultuurparticipatie wordt in dit advies niet meer of minder verstaan dan het deelnemen aan of deelhebben in (aspecten van) cultuur. Cultuurparticipatie valt te onderscheiden in actieve en receptieve participatie. Bij actieve participatie gaat het om het zelf doen (bespelen van een muziekinstrument, boetseren, schilderen, schrijven). De minister van WVC noemt dit in haar adviesaanvraag 'actieve kunstbeoefening, dat is: met aan kunsten ontleende middelen en werkwijzen vormgeven aan eigen produkten of produkties'. Bij podiumkunsten gaat het bij jeugdigen om (amateuristische) beoefening van bijvoorbeeld zang, dans, muziek,

toneelspelen.

Daarnaast is er de receptieve (of passieve) participatie; het consumeren van kunst en cultuur, zoals bijvoorbeeld het geval is bij theaterbezoek, museumbezoek, bijwonen van (pop)concerten, culturele programma's op televisie zien of lezen. De minister noemt dit 'culturele vorming, dat wil zeggen die activiteiten waarmee de culturele competentie in kennis en vaardigheden van jeugdigen wordt verhoogd en hun belangstelling wordt gestimuleerd'. Toegespitst op podiumkunsten kan hierbij onder meer gedacht worden aan het bezoeken van theater-, concert- of dansvoorstellingen.

Actieve en receptieve participatie zijn in theorie goed van elkaar te onderscheiden. In de praktijk is die scheiding vaak minder vanzelfsprekend. Uit onderzoek (van Beek en Knulst, 1991) blijkt dat er een sterk verband bestaat tussen het zelf beoefenen van kunst (actief) en de belangstelling voor de kunst van anderen (receptief). Degenen die zelf actief zijn brengen vaker een bezoek aan podiumkunsten dan anderen.

2.3 Cultuurbeleid ten aanzien van podiumkunsten

Het beleid met betrekking tot cultuur en de culturele vorming van jeugdigen wordt op verschillende niveaus gevoerd. Op landelijk niveau ligt de verantwoordelijkheid daarvoor met name bij de ministeries van WVC en O&W, terwijl ook gemeenten en provincies hun eigen verantwoordelijkheden hebben.

Hoofddoelstellingen van het overheidsbeleid ten aanzien van (podium)kunsten zijn aanbod (cultuurbehoud en -productie), distributie en participatie (publieksdeelname). Bij participatie gaat het om de spreiding van cultuur over alle lagen van de bevolking en door het gehele land. Kernbegrippen in cultuurbeleid zijn kwaliteit en verscheidenheid. Overheidsuitgaven worden gelegitimeerd als ze aan bovenstaande doelstellingen tegemoetkomen. Lange tijd heeft de rijksoverheid de eindverantwoordelijkheid gehad voor deze taken, maar sinds midden jaren '80 zijn de verantwoordelijkheden tussen rijk, provincies en gemeenten verdeeld. De rijksoverheid is verantwoordelijk voor de productie van kunsten op landelijk niveau en voor de spreiding over Nederland. Provincies hebben de verantwoordelijkheid voor de regionale spreiding en productie, terwijl gemeenten officieel verantwoordelijk zijn voor de afname en instandhouding van accommodaties.

Een overzicht van de netto-uitgaven van de verschillende overheden voor cultuur is te vinden in bijlage 6.

Landelijk

Hoewel een belangrijk deel van het cultuurbeleid dus decentraal is geregeld, richt het openbare debat over kunstbeleid zich meestal vooral op het rijksbeleid. Op landelijk niveau maakt de Raad voor de Kunst het voorstel voor een plan voor subsidiëring.

Geconstateerd kan worden dat hierbij geen specifiek doelgroepenbeleid wordt gevoerd. De Raad voor de Kunst wijst een dergelijke benadering zelfs ten zeerste van de hand en maakt zich dan ook niet druk over de vraag hoe de cultuurparticipatie van jeugdigen bevorderd kan worden. Het betekent dat er geen afzonderlijke aandacht is voor jeugd en cultuur. De toekenning van subsidies is over het geheel traditioneel bepaald en tamelijk willekeurig. Symfonieorkesten, toneel, opera en ballet krijgen relatief veel. Jeugdtheater krijgt minder, popmuziek bijna niets en bijvoorbeeld circus geheel niets. Van het beschikbare budget voor podiumkunsten is ongeveer 2% bedoeld voor de jeugd. Ter vergelijking: kinderen en jongeren tot 25 jaar vormen één derde van de nederlandse bevolking.

Het ministerie van WVC heeft in zijn cultuurbudget voor 1993 - 1996 (Kunstenplan) ruim 238 miljoen vastgelegd voor podiumkunsten en 24,8 miljoen voor amateurkunst en kunsteducatie. Vanuit hetzelfde ministerie is in 1987 de commissie 'Meer doen met cultuur' ingesteld om de participatie van jongeren aan de gevestigde cultuur te bevorderen. Voor deze commissie is een budget van één miljoen per jaar (1991 t/m 1993) beschikbaar. Hieruit worden de Kunstbende, De Grote Prijs van Nederland en het Nationaal Scholieren Theaterfestival gefinancierd.

Vrijwel alle grote podiumkunstgezelschappen en orkesten worden met overheidssubsidie in stand gehouden: de gesubsidieerde gezelschappen.

Naast deze gesubsidieerde gezelschappen zijn er de zogenaamde vrije producenten, die projectgewijs voorstellingen realiseren, al dan niet met financiële overheidssteun.

Tenslotte zijn er groepen die voor één productie bijeen komen en daarvoor projectsubsidies ontvangen. Deze projectsubsidies worden vanaf 1993 verdeeld door het Fonds voor de Podiumkunsten. Jaarlijks kan er voor bijna 11 miljoen aan projecten worden gesubsidieerd.

Ook schouwburgen, culturele centra, concertzalen en vele kleine podia worden gesubsidieerd. Gemiddeld legt de overheid 82% toe (in 1992) op de entreprijs van concerten en theatervoorstellingen. Door de entreprijs op deze manier laag te houden, hoopt de overheid meer publiek te trekken.

Op landelijk niveau functioneert het Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming (LOKV). Deze volledig door het ministerie van WVC gesubsidieerde instelling rekt tot haar taken 'kunstbemiddeling, kennisconcentratie en produktontwikkeling'. Jaarlijks stelt het LOKV 1 miljoen gulden beschikbaar voor 'het bevorderen van de afname van kunstaanbod voor kinderen en jongeren' via twee zogenaamde premieregelingen (zie bijlage 1, intermediairs).

Kunstvakken vormen een wettelijk vereist onderdeel van het schoolwerkplan in het basis- en voortgezet onderwijs. Zo geldt voor de basisvorming in het voortgezet onderwijs dat leerlingen twee vakken moeten volgen die zij kunnen kiezen uit vakken behorende tot beeldende vorming, muziek, drama of dans. Voor het aantal lessen dat hierin gedurende een cursus moeten worden gegeven, bestaat een adviesurentabel.

Het primair onderwijs kan gebruik maken van het zogenaamde LONDO-stelsel. Ook voor culturele vorming wordt een bepaald bedrag per school en per leerling uitgetrokken, maar scholen beslissen zelf of ze het daar ook werkelijk aan willen besteden. Voor het speciaal en bijzonder onderwijs gaan deze bedragen van het ministerie van O&W rechtstreeks naar de schoolbesturen. Voor het openbaar onderwijs verloopt dat via de gemeenten. Er bestaat een soortgelijk stelsel voor het voortgezet onderwijs, waarin vergoedingen voor culturele vorming geacht worden te zijn opgenomen. Dit stelsel is echter nog grover dan het LONDO-stelsel.

Regionaal en lokaal

Door middel van het gemeentelijk kunstbeleid worden faciliteiten en financiën verdeeld, zodat lokale kunstbedrijven kunnen functioneren. Ook ligt de verantwoordelijkheid voor amateurkunst en kunsteducatie in de eerste plaats bij de gemeenten.

De (ambtelijke) structuren van gemeenten en hun beleid ten aanzien van podiumkunsten wisselen onderling echter sterk. Ook financieel gezien zijn de onderlinge verschillen, zowel absoluut als relatief, groot (Julien en Rozema, 1991). Amsterdam, Rotterdam,

Den Haag en Utrecht hebben ten opzichte van de andere gemeenten een wat bijzondere positie, met meer eigen mogelijkheden.

Tussen de provincies bestaan eveneens zeer grote onderlinge verschillen. Ook de organisatorische vorm waarin de provinciale steunfuncties zijn vormgegeven wisselt.

3.

JEUGD EN PODIUMKUNSTEN

3.1 *Inleiding*

In dit hoofdstuk wordt globaal beschreven hoe de relatie tussen jeugd en podiumkunsten is. Beschreven wordt wat jeugdigen al aan podiumkunsten doen, zowel actief als receptief, en met wie zij daarbij te maken krijgen. In bijlage 1 is een overzicht te vinden van de verschillende actoren op het gebied van jeugd en cultuur. Daarnaast biedt dit hoofdstuk een summier overzicht van dat wat de podiumkunsten de jeugd bieden.

In hoofdstuk 1 werd al even kort aangegeven waar en hoe podiumkunsten verschillen van andere culturele disciplines. Ook het sociale karakter van podiumkunsten, zowel op actief als receptief gebied, bepaalt dit verschil. Uit onderzoek (Maas, Verhoef en Ganzeboom, 1991) komt naar voren dat het grootste deel van het publiek in gezelschap van anderen komt. Bij jeugdigen zullen dat ouders, vrienden, klasgenoten of docenten zijn.

Daarnaast krijgt de jeugdige ook bij het zelf beoefenen van een podiumkunst te maken met zijn medemens. Toneelspelen of dansen is bij uitstek iets dat je met of voor anderen doet. Dat juist dit sociale element bepalend kan zijn voor de vraag of een jeugdige participeert, is dan ook evident.

3.2 *Jeugd*

'De' jeugd bestaat niet. Het is een verzamelnaam voor een niet-homogene groep kinderen en jongeren, die stuk voor stuk van elkaar verschillen. Voor cultuurparticipatie is, volgens onderzoek, een aantal aspecten van jeugdigen naast de individuele verschillen van belang:

- het opleidingsniveau
- de sociale afkomst
- de culturele, etnische afkomst
- de sekse
- de mobiliteit en de woonplaats
- de leeftijd.

Deze aspecten spelen een rol bij de mate waarin jeugdigen deelnemen aan cultuur (zie 3.4 en 4.4).

3.3 Podiumkunsten

Op het terrein van de podiumkunsten kunnen jeugdigen van verschillende mogelijkheden gebruik maken.

Als zij receptief willen participeren kunnen ze een productie bezoeken. Jeugdigen kunnen behalve naar voorstellingen voor het algemene publiek, gebruik maken van:

- voorstellingen die als productie worden aangeboden aan kinderen en jongeren, waartoe gerekend worden alle podiumkunstdisciplines;
- voorstellingen die tot stand komen in samenwerking met kinderen en jongeren;
- voorstellingen die gemaakt worden door kinderen en jongeren: jongerenproducties.

Al deze voorstellingen kunnen variëren van amateuristisch tot (semi)professioneel. Ook variëren de voorstellingen in de mate waarin ze aansluiten op de leefwereld van jeugdigen. Uitdrukkelijk gaat het hierbij om meer dan alleen toneel. Ook producties op het gebied van de andere subdisciplines behoren tot dit aanbod. Over dit gebied van jeugdtheater in de breedste zin van het woord bracht de Raad in 1986 het advies 'Jeugdtheater, geen klein kunstje' uit. Producties die specifiek voor de jeugd bedoeld zijn, vormen al jaren ongeveer 13% van het totale geregistreerde aanbod. In 1988/1989 was 9% van alle geregistreerde toneelvoorstellingen specifiek voor de jeugd bedoeld. Daarnaast was 5% van de concerten voor de jeugd. Mime-, opera- en operettegezelschappen brachten in dat jaar geen geregistreerde producties voor de jeugd uit. Ballet- en dansgezelschappen richtten 4% van hun voorstellingen op de doelgroep jeugd. De meeste geregistreerde jeugdvoorstellingen worden gebracht in specifieke theaters (61%) en sociaal-culturele centra (37%) (CBS, 1991 en 1992).

Als jeugdigen actief willen participeren aan podiumkunsten krijgen ze te maken met het aanbod dat gevormd wordt door centra voor kunstzinnige vorming, muziekscholen, buurthuizen, scholen. Afgezien van deze cursus- en scholingsmogelijkheden kunnen jeugdigen uiteraard zelfstandig een podiumkunst beoefenen. Naast de vele cursusmogelijkheden zijn er uiteenlopende opleidingen voor jeugdigen die actief een podiumkunst willen beoefenen of daar zo mogelijk hun beroep van willen maken. Er zijn verschillende (vooropleidingen voor) theaterscholen, filmopleidingen, dansopleidingen en conservatoria. Sommige (kunstvak)opleidingen zijn gecombineerd met podia.

3.4 *Jeugd en podiumkunsten*

Zoals hiervoor al is aangegeven, is er een aantal aspecten dat er in het bijzonder toe doet in de relatie tussen jeugd en cultuur. Een centraal aspect is de leeftijd van de jeugdige. Door de indeling in leeftijdsfasen heen lopen de andere aspecten (opleiding, afkomst, sekse, mobiliteit en woonplaats). De beschrijving hierna volgt dan ook jeugdigen met het oplopen van hun leeftijd. Duidelijk wordt in hoeverre kinderen en jongeren al gebruik maken van de mogelijkheden van podiumkunsten, in actieve en receptieve zin. Dat de indeling in leeftijdscategorieën (0-4, 4-12, 12-18) geen toevallige is, blijkt uit bijlage 2. Daarin worden de verschillende ontwikkelingsfasen van kinderen en jongeren beschreven, toegespitst op cultuurparticipatie.

Voor zover mogelijk worden in deze paragraaf kwantitatieve onderzoeksresultaten verwerkt. Er bestaan zeer veel statistische tellingen op het gebied van cultuurparticipatie en vrijetijdsbesteding. Toch is het bijvoorbeeld moeilijk een goed beeld te krijgen van het aantal jeugdigen dat podiumkunsten bezoekt. Allereerst is niet altijd even duidelijk welke leeftijdscategorieën geregistreerd zijn. Daarnaast worden in sommige registraties bepaalde accommodaties niet in de berekeningen opgenomen, zoals incidentele of multi-functionele podia, in scholen, kerken, buurthuizen en openluchtvoorstellingen. Te verwachten valt echter dat juist jeugdigen veel gebruik maken van dat soort accommodaties, terwijl zij verhoudingsgewijs minder bezoeken brengen aan de grote zalen. Dit beeld wordt bevestigd in onderzoek. Gesteld wordt dat er aanzienlijk meer podiumkunstenpubliek bestaat dan men op basis van bestaande registraties (CBS of bevolkings surveys) zou aannemen. Juist jeugdigen zouden wel eens een belangrijk deel kunnen uitmaken van het niet-geregistreerde publiek.

3.4.1 *De 0- tot 4-jarige*

In deze leeftijdscategorie is (natuurlijk) nog slechts in beperkte mate sprake van cultuurparticipatie.

Actieve participatie

Jonge kinderen zijn juist in deze leeftijdsfase actief in het ontdekken van de wereld om zich heen, meestal door middel van spel. De meeste peuters en kleuters maken bij deze eerste ontdekkingsreis kennis met plakken, kleuren, knippen en kleien. Het actief beoefenen van podiumkunsten, in de zin zoals in

hoofdstuk 2 weergegeven, komt iets minder voor, hoewel spel en het actief beoefenen van een podiumkunst dicht tegen elkaar aanliggen. Zo zijn er jonge kinderen die graag toneelspelen of dansen. Of zij dit kunnen doen is meestal afhankelijk van de mogelijkheden die de opvoeder biedt.

Receptieve participatie

In hun jonge jaren participeren nog relatief weinig kinderen in receptieve zin aan podiumkunsten. Er bestaan wel specifiek op kinderen gerichte produkties (kindervoorstellingen, poppentheater), maar deze richten zich vaak op een iets ouder publiek.

Of een jong kind een voorstelling bezoekt hangt in deze leeftijdsfase af van de volwassenen in zijn directe omgeving. Het kan immers nog niet zelfstandig naar plaatsen waar voorstellingen gegeven worden. Sommige opvoeders nemen kinderen al vroeg mee naar (volwassenen)voorstellingen, zoals lunchconcerten op zondag of kinderfestivals. Anderen geven er de voorkeur aan niet-culturele activiteiten met hun kinderen te ondernemen, zoals sport.

3.4.2 De 4- tot 12-jarige

In deze fase vergroot de jeugdige zijn sociale omgeving. Velen betogen dat dit de periode is waarin kinderen het best met kunst en cultuur kunnen kennismaken.

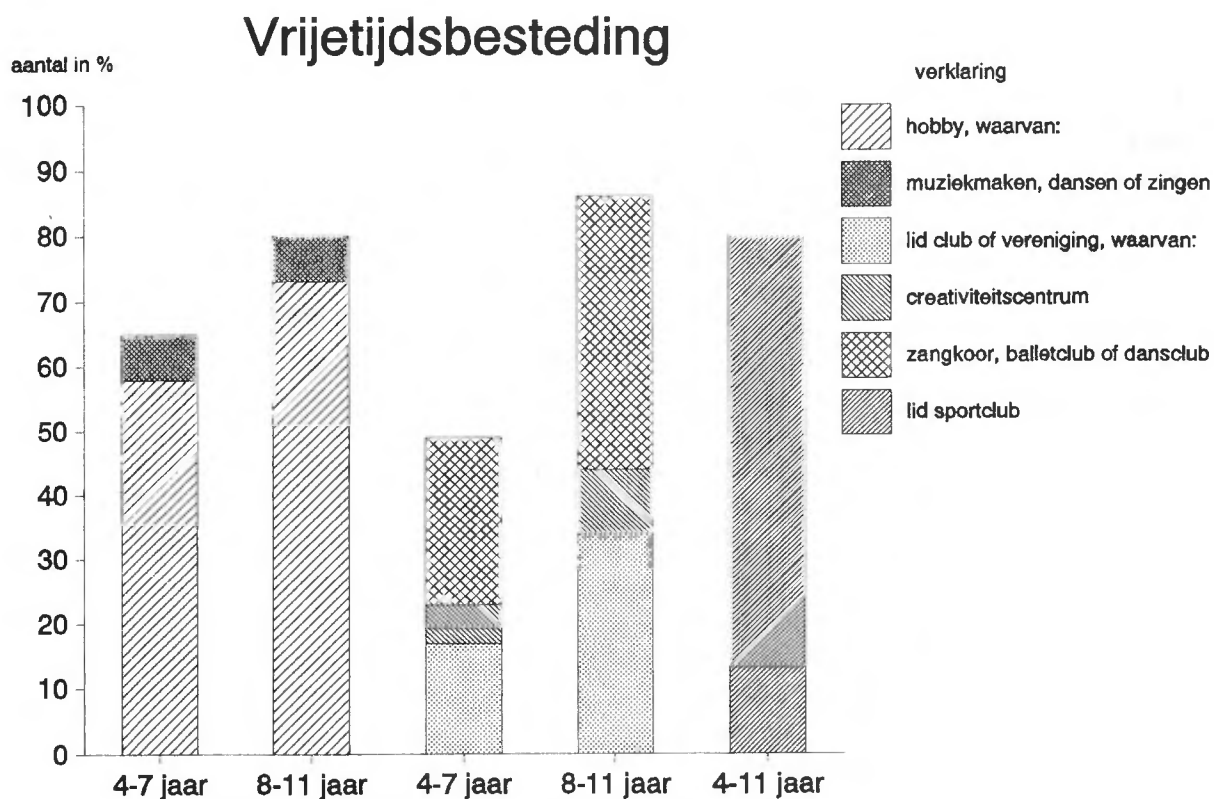
Actieve participatie

Kinderen in de leerplichtige leeftijd zijn verhoudingsgewijs de actiefsten als het gaat om amateuristische beoefening van zang, dans, muziek, toneelspelen. Dit geldt sterker naarmate de ouders hierbij het voorbeeld geven, waarbij het voorbeeld van de dagelijkse verzorger - nu nog vaak de moeder - een sterkere invloed blijkt te hebben dan die van de andere opvoeder (de vader). Al met al kennen de podiumvakken veel deelnemers in de kinderleeftijd. Er is dus een onderscheid te zien. Allereerst zijn er de jeugdigen die reeds actief zijn, op welke wijze of in welk verband dan ook. Daarnaast zijn er degenen die (nog) niet actief participeren om welke redenen dan ook, maar die eventueel wel te interesseren zijn.

De niet-vrije tijd brengen 4- tot 12-jarigen door op school. Daarvan wordt meestal een klein deel besteed aan het actief beoefenen van cultuur. In het basisonderwijs behoren de kunstzinnige vakken tot het (vereiste) lespakket, maar in de praktijk krijgen deze vakken

niet op iedere school de bijbehorende aandacht. Muziekonderwijs is van de vakken in podiumkunsten momenteel het meest in het oog springend.

In de vrije tijd is deze leeftijdscategorie nog sterk afhankelijk van opvoeders of zij de mogelijkheid hebben zelf een podiumkunst te beoefenen. Meestal is hiervoor immers het lidmaatschap van een club of muziekschool nodig.

Bewerkt uit Peeters en Woldringh, 1993.

Receptieve participatie

Kinderen in de leeftijd van 4-12 zijn in hun mogelijkheden een bezoek te brengen aan (een van de) podiumkunsten nog sterk

afhankelijk van hun omgeving. Over het algemeen is het de school of de opvoeder(s) die het kind begeleidt bij het bezoek aan een voorstelling en die hiertoe ook het initiatief neemt. Lang niet alle scholen nemen het initiatief om kinderen te laten kennismaken met cultuur. Zo is bijvoorbeeld het aantal schoolvoorstellingen vergeleken met 10 jaar geleden drastisch verminderd en is daarvoor niets wezenlijks in de plaats gekomen. Evenmin komt het in alle opvoeders op om hun kind mee te nemen naar een voorstelling in plaats van naar het zwembad.

Kinderen zijn aangewezen op kinder- of jeugdvoorstellingen. Succesvol blijken die voorstellingen waarbij kinderen ook actief betrokken worden.

3.4.3 De 12- tot 18-jarige

In deze fase maakt de identiteit van de jeugdige doorgaans een sterke ontwikkeling door.

Actieve participatie

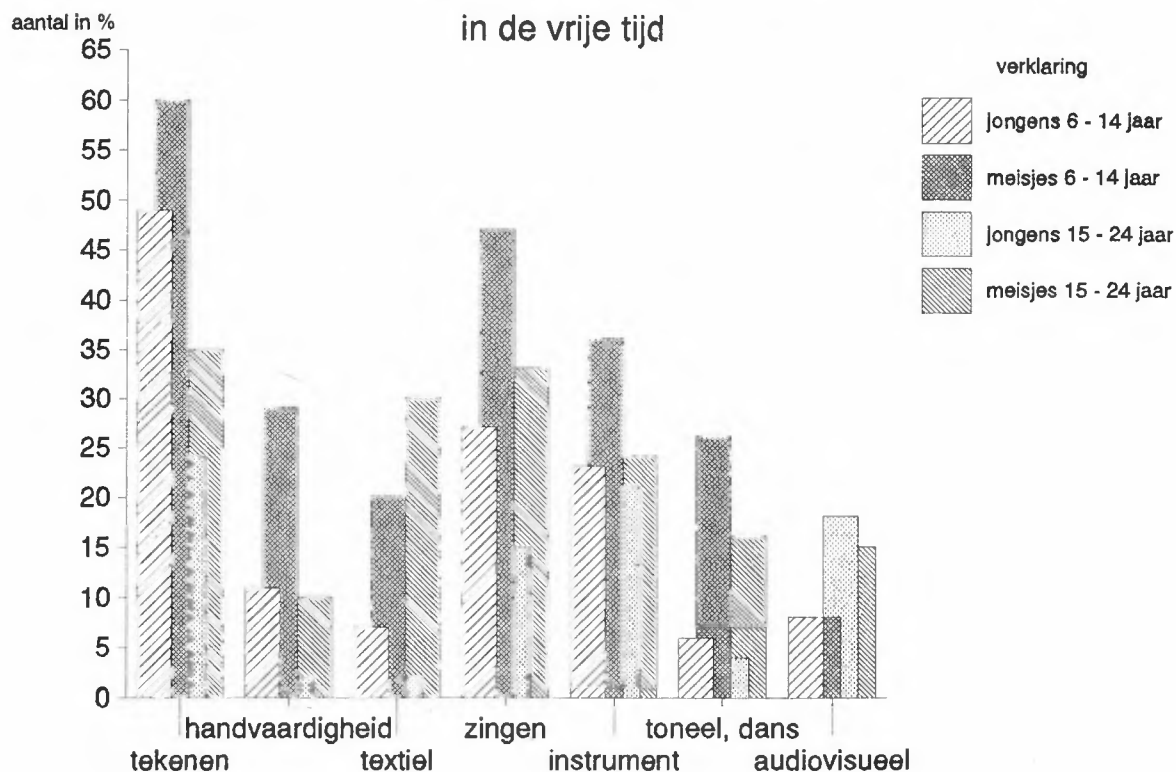
In het voortgezet onderwijs maken kunstzinnige vakken deel uit van het lespakket, maar is de aandacht in de praktijk vaak gering. Met de invoering van de Wet op de basisvorming vormen drama en dans een onderdeel van de kunstvakken in het voortgezet onderwijs, naast de reeds langer bestaande vakken beeldende vorming en muziek.

In hun vrije tijd beoefenen jongeren in de leerplichtige leeftijd relatief vaak een culturele activiteit. Als zij rond hun 15e jaar baas over hun vrije tijd worden stoppen velen van hen met deze actieve beoefening. Dit geldt met name voor podiumvakken (en beeldende vakken). Per saldo neemt daarnaast de vraag onder jongeren van 12 tot 25 jaar af door de ontgroening.

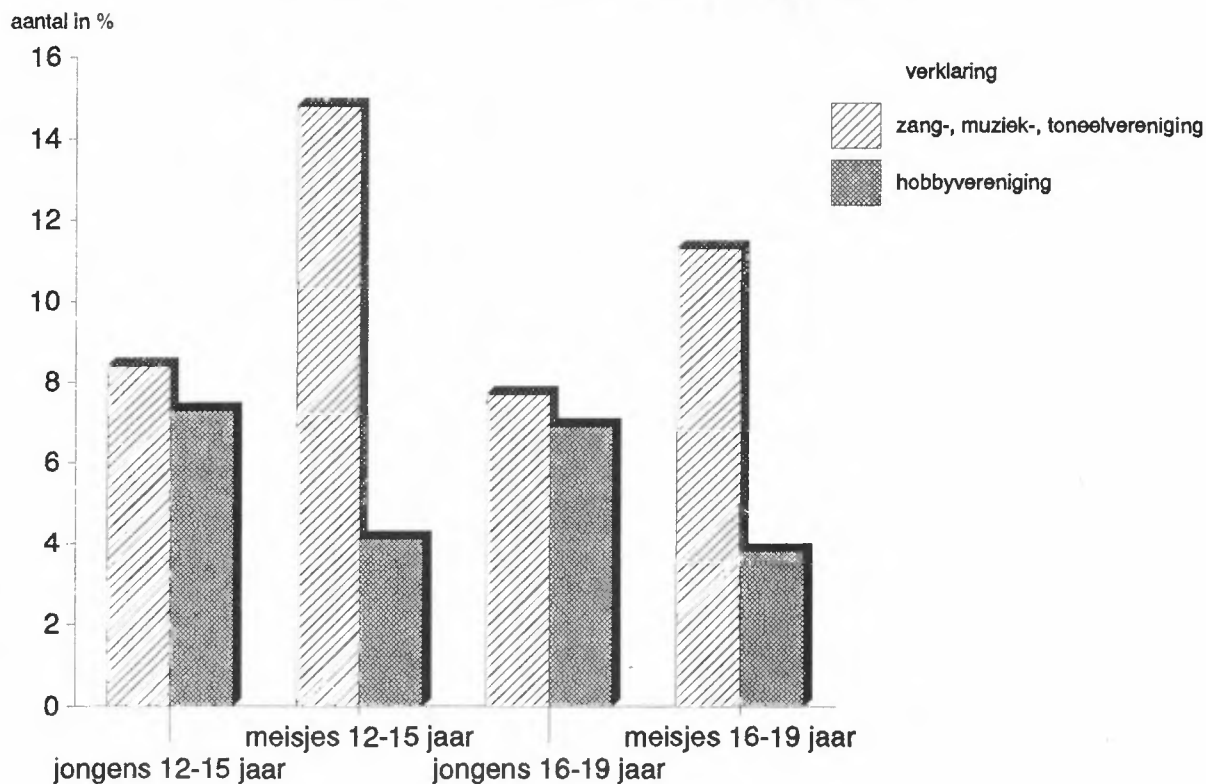
Ook buiten club- of organisatieverband zijn veel jongeren actief. Ze richten met vrienden een band op of bespelen individueel een muziekinstrument. Ook is er een aantal jongeren dat in jongerenprodukties speelt. De mogelijkheden hiertoe zijn echter beperkt.

Beoefening kunstzinnige activiteiten 1991

in de vrije tijd

Lidmaatschap verenigingen

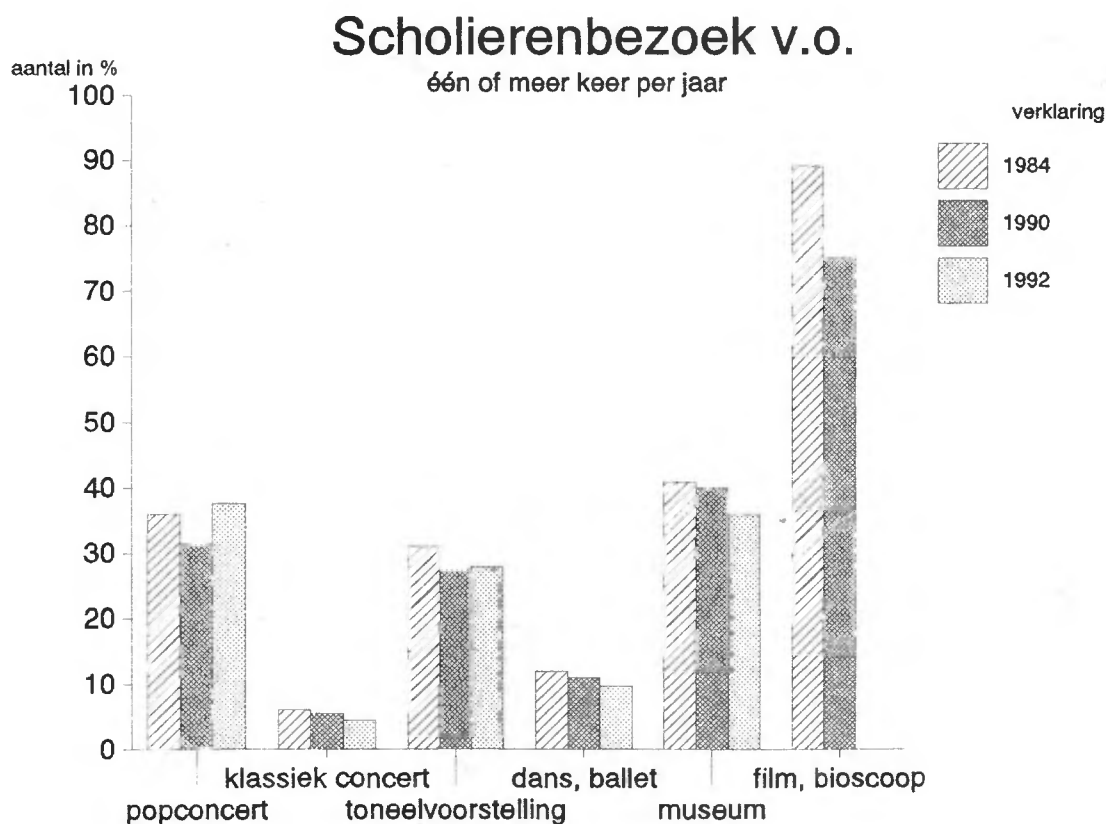
Bewerkt uit CBS, 1993.

Receptieve participatie

Op sommige scholen worden leerlingen in groepsverband meegenomen naar voorstellingen. Andere scholen kiezen er juist voor gezelschappen op school uit te nodigen. Weer andere scholen ontplooiën geen activiteiten op dit vlak. Het is dus sterk afhankelijk van de school en de docent of de jongere in zijn schooltijd weleens een voorstelling bezoekt (zie bijlage 1).

Of jongeren in hun vrije tijd (zelfstandig) voorstellingen bezoeken, hangt voor een belangrijk deel af van hun opvoeders, vrienden en leeftijdgenoten. De invloed van vrienden en binnen groepen geldende normen is enorm. Dit bepaalt meestal of een jongere een bezoek brengt aan podiumkunsten.

Popmuziek is belangrijk in het leven van veel jongeren. Soms is

Bewerkt uit NIBUD, 1984, 1990, 1992.

dat alleen op de achtergrond bij andere bezigheden, maar dikwijls neemt het een centralere plaats in. Onder de bezoekers van het totaal aan aangeboden muziekvoorstellingen zijn jongeren van 16 tot 25 jaar oververtegenwoordigd. Dit kan verklaard worden door het bezoek aan popconcerten. Bij theater, muziektheater en dans is dezelfde groep ondervertegenwoordigd in vergelijking met het gemiddelde van de bevolking. In de jaren '80 gingen er ongeveer 190.000 (jonge) bezoekers per week naar een popconcert. Momenteel bezoekt ongeveer een kwart van de 17- tot 19-jarigen popconcerten, jongens iets meer dan meisjes.

3.5 Podiumkunsten en media

Iedereen kan tegenwoordig thuis genieten van podiumkunsten die via massamedia worden verspreid. Radio en televisie brengen regelmatig weergaves van voorstellingen en concerten. Geluidsdragers, laserdisc en video maken het aanbod voor thuis compleet. De publieksgroepen die via de media worden bereikt, zijn niet alleen groter, maar ook sociaal gezien diverser. Het mediagebruik is de belangrijkste vrijetijdsbesteding geworden. De gemiddelde nederlander besteedde in 1985 bijna 40% van zijn vrije tijd aan televisie kijken, muziekluisteren en lezen. Ook jeugdigen besteden veel tijd aan televisie kijken (ongeveer éénderde van hun vrije tijd bij 12- tot 15-jarigen), hoewel zij dat verhoudingsgewijs minder doen dan de gemiddelde nederlander. Zij luisteren daarentegen weer vaker naar muziek. De mate van mediagebruik door jongeren wordt voor een belangrijk deel bepaald door de aard van hun bezigheden (school, werk, werkloos). Televisie kijken mag feitelijk een belangrijke invulling van de vrije tijd van jongeren zijn, het staat laag in de hiërarchie van waardering. Liefst doen jongeren iets anders met hun vrije tijd.

Voor jonge kinderen (t/m 12 jaar) zijn het meestal nog de opvoeders die bepalen of en hoe vaak de kinderen kijken. De meeste kinderen kijken minder dan anderhalf uur per dag televisie. Ook het soort programma's dat bekeken wordt is sterk afhankelijk van de keuze van de ouders. Favoriete programma's van kinderen zijn tekenfilms, Sesamstraat en kinderprogramma's (tot 8 jaar) en het jeugdjournaal (8- tot 11-jarigen).

Thuisconsumptie is gemakkelijker en goedkoper. Men zou dus kunnen verwachten dat het gebruik van massamedia het uitgaansgedrag verdringt: het zogenaamde substitutie-effect. Hiervan blijkt

in ieder geval bij podiumkunsten niet echt sprake te zijn: de groep die toch al ging gaat nog steeds, anderen nog steeds niet.

Ook het ministerie van WVC heeft het belang van de media, en in het bijzonder de televisie, voor podiumkunsten onderkend. Het kan immers een middel zijn bij het verspreiden van cultuuruitingen over een groot en breed samengesteld publiek. Het ministerie tracht het culturele aanbod af te stemmen met landelijke zendgemachtigden. Zij dienen tenminste 20% van hun programmering cultureel in te vullen. Wat de verschillende omroepen echter onder deze noemer verstaan loopt uiteen van docudrama, via quiz tot opera.

Op lokaal niveau werken de lokale omroepen steeds vaker samen met kunstinstellingen in de regio.

4.

KNELPUNTEN

4.1 Inleiding

Om te kunnen achterhalen wat de overheid kan doen om:

- a. het ontstaan van een behoefte aan cultuurparticipatie te stimuleren bij die jeugdigen voor wie bepaalde cultuurvormen onbekend zijn,
- b. de problemen weg te nemen of te verkleinen die jeugdigen ondervinden bij het bevredigen van hun behoefte aan cultuurparticipatie, moet eerst worden geïnventariseerd of en zo ja welke drempels er bestaan.

Een inventarisatie en analyse van knelpunten rond de cultuurparticipatie van jeugdigen kan op twee punten beginnen. Zo zou de Raad kunnen volstaan met een inventarisatie en analyse van problemen die de overheid ontmoet in haar poging jeugdigen meer te laten participeren. Zoals in paragraaf 1.4 al aan de orde kwam, legt de Raad echter het startpunt van zijn advies bij de jeugdige zelf. Dit betekent dat een inventarisatie van knelpunten begint bij de knelpunten die jeugdigen zelf ondervinden bij hun (pogingen tot) cultuurparticipatie. Een consequentie van deze aanpak is bijvoorbeeld, dat de constatering dat jeugdigen verhoudingsgewijs weinig klassieke concerten bijwonen op zichzelf geen probleem hoeft te zijn. Het wordt pas een probleem als de jeugdige niet weet dat er klassieke concerten bestaan zodat hij geen bewuste keuze heeft kunnen maken, of dat hij er wel heen zou willen maar daarvoor niet in de gelegenheid is.

4.2 *Knelpunten- inventarisatie vanuit perspectief jeugdige*

Een jeugdige kan zich om een veelheid aan redenen belemmerd voelen in de participatie aan cultuur. In bijlage 3 is een uitgebreide inventarisatie van dergelijke knelpunten te vinden. In dit advies hanteert de Raad de volgende indeling bij de inventarisatie van deze knelpunten. Deze indeling is gebaseerd op de herkenning van een drietal noodzakelijke voorwaarden voordat cultuurparticipatie tot stand kan komen. Ten eerste moet de jeugdige het willen. Daarnaast moet hij geïnformeerd zijn over de mogelijkheden. Ten slotte moet hij over de invloed en middelen beschikken om de participatie daadwerkelijk tot stand te brengen. Uit deze noodzakelijke voorwaarden zijn drie categorieën knelpunten te distilleren:

- I Knelpunten met betrekking tot de wilsvorming.
- II Knelpunten rond de informatievoorziening.
- III Knelpunten door een gebrek aan invloed en/of middelen.

I Knelpunten met betrekking tot de wilsvorming

Knelpunten rond de wilsvorming van jeugdigen hebben te maken met een gebrek aan keuze, ervaring, kennis, perceptie of behoefte om te participeren. Om cultuur ten volle te kunnen beoordelen moet de jeugdige daar eerst kennis mee hebben gemaakt. Zolang deze kennismaking niet, of niet goed, heeft plaatsgevonden kan de jeugdige geen bewuste keuze maken of hij wel of niet gebruik wil maken van cultuur.

De Raad beschouwt het uitdrukkelijk niet als een knelpunt van deze categorie als een jeugdige iets kent maar het niet wil, terwijl hij dat vanuit het perspectief van een ander (ouders, overheid) wel zou moeten willen. Bij een jeugdige die iets niet wil, is wel degelijk sprake van wilsvorming.

Knelpunten rond wilsvorming kunnen vertaald worden in knelpunten rond een gestructureerde kennismaking van de jeugdige met de verschillende mogelijkheden van cultuurparticipatie. Hierin signaleert de Raad tekortkomingen. Zo bestaan er weliswaar veel initiatieven om jeugdigen kennis te laten maken met podiumkunsten, maar deze initiatieven vertonen weinig of geen samenhang. Ook zijn er veel ideeën over de eerste confrontatie van jeugdigen met cultuur, via onderwijs, maar deze kennen geen vervolgtraject. Het zijn leuke incidenten die geen plaats krijgen binnen een groter geheel. Het zelf experimenteren met het bezoek aan (nieuwe) podiumkunsten is voor jeugdigen riskant (geld, tijd). Vooral als ze daarnaast wel weten wat ze kunnen verwachten bij al bekende podiumkunsten of andere vormen van vrijetijdsbesteding (zoals popconcert of sport).

Uit onderzoek komt naar voren dat er een aantal redenen is waardoor potentiële bezoekers - het algemene publiek - toch niet naar podia gaan: a) sociale restricties (een minder bezoekgrage vriendenkring); b) tijdsdrempel; c) geld/budget. Met name de eerste reden blijkt een belangrijke drempel te vormen.

Ook voor jeugdigen valt te verwachten dat juist het sociale aspect van belang is. Als de sociale ondersteuning voor bezoek ontbreekt, moet een jongere wel erg sterk in zijn schoenen staan om toch naar een voorstelling te gaan. Deze conclusie wordt bevestigd in verschillende onderzoeken.

II Knelpunten rond de informatievoorziening

Knelpunten rond de informatievoorziening kunnen nader worden onderverdeeld naar de aard van de informatie. Ten eerste is er de

informatie over de actuele stand van zaken: wat is er aan de gang?, hoe ziet de agenda eruit?. Het knelpunt dat de aankondiging van podiumkunsten niet adequaat is en dat film in vergelijking daarmee veel gemakkelijker te vinden is, is hiervan een voorbeeld. Naast actuele informatie heeft de jeugdige behoefte aan wat de Raad in dit advies structurele informatie noemt. Deze informatie gaat in op vragen als wat is er allemaal mogelijk in mijn regio? en hoe is dat georganiseerd? Dat de informatie over het aanbod van centra, stichtingen, buurthuizen en andere clubs op het gebied van amateuristische kunstbeoefening en kunstzinnige vorming zo versnipperd is dat jeugdigen geen idee hebben van de vele mogelijkheden, is hiervan een duidelijk voorbeeld. Het feit dat jeugdigen er in bijvoorbeeld kunst(uit)markten bekaaid afkomen, is een ander voorbeeld.

III Knelpunten door een gebrek aan invloed en/of middelen

Ook de knelpunten rond het gebrek aan invloed en/of middelen kunnen worden onderscheiden. Actueel betreft het bijvoorbeeld knelpunten rond geld en tijd. (Te) ver af wonen van het aanbod of andere dingen willen doen in de vrije tijd zijn voorbeelden van deze soort knelpunten. Aanwijzingen dat de prijs doorslaggevende factor is bij de keuze wel of niet te participeren, zijn er niet. Structureel gaat het om de invloed met betrekking tot het tot stand komen van het door jeugdigen gewenste aanbod en om de ruimte die eigen initiatieven van jeugdigen krijgen. Vanuit het perspectief van de jeugdige kan dit soort knelpunt ook omschreven worden als: onvoldoende aanbod. Veel van de gesignaleerde knelpunten vanuit de jeugdige worden op dit punt genoemd. De voorstellingen in het reguliere aanbod vinden jeugdigen vaak niet interessant. Ze staan ver af van hun leefwereld en zijn niet eigentijds. Jeugdigen hebben geen invloed op het tot stand komen van het aanbod. In de steden bestaat er vaak een hoge drempel naar reguliere podia (kunsttempels). De gedragsregels en omgangsvormen in cultuurinstellingen schrikken af, kunst wordt gezien als iets voor andere mensen. Hierop hebben jeugdigen evenmin invloed. Daarnaast gaat het bij dit punt om praktische drempels die jeugdigen ondervinden als zij zelf cultureel actief willen zijn. Voorbeelden hiervan: weinig aandacht bij culturele centra voor de begeleiding van eigen uitingen van jeugdigen; ontbreken voldoende oefenruimte voor bands; ontbreken voldoende repertoire voor jongerentheater; niet-professionele begeleiding. In de rubricering van deze soorten drempels is op zich al een

opbouw te herkennen. Immers als jeugdigen geen kennis hebben gemaakt met cultuur (I), zullen ze met II en III geen probleem hebben. Ze maken domweg geen gebruik van (deze) cultuur. Als ze wel behoefte tot participeren hebben kan het allereerst een rol spelen hoe de informatievoorziening is georganiseerd (II). Vervolgens is van belang welke invloed en middelen zij hebben (III).

4.3 *Knelpunten: actieve en receptieve participatie*

De knelpunten die jeugdigen tegenkomen als zij iets aan cultuur willen doen, kunnen een rol spelen bij zowel actieve als receptieve participatie. Het is daarnaast op zich een knelpunt dat op veel plaatsen de verbinding tussen actieve en receptieve participatie ontbreekt. Juist voor jeugdigen blijkt een dergelijke verbinding essentieel om hen te stimuleren.

4.4 *Knelpunten en aspecten van jeugdigen*

In paragraaf 4.2 wordt het ordeningskader voor verschillende categorieën knelpunten beschreven. Al eerder is echter aan de orde geweest dat we ook de jeugd niet als een homogene groep (potentiële) cultuurparticipanten kunnen beschouwen. In deze paragraaf wordt aangegeven, als aanloop naar de aanbevelingen in hoofdstuk 5, met behulp van welke clustering van jeugdigen een inventarisatie van knelpunten geanalyseerd kan worden. Hierbij blijken de volgende aspecten van belang: opleidingsniveau, sociale afkomst, culturele afkomst, sekse, mobiliteit, woonplaats en leeftijd.

De vraag dient zich aan of en hoe bepaalde soorten knelpunten bij bepaalde jeugdigen meer of minder spelen. Als dat het geval is, liggen de redenen hiervoor dan vooral in I (ze kennen het niet, geen behoefte, geen goede kennismaking), II (informatie is onvoldoende) of III (ontbreken invloed en/of middelen)?

Zo blijken het opleidingsniveau en de sociale afkomst van de jeugdige en zijn opvoeders invloed te hebben op de mate van cultuurparticipatie. Het al dan niet bestaan van belangstelling voor (het gevestigde) theater-, schouwburg- of concertbezoek is sterk gebonden aan het sociale milieu en het opleidingsniveau van

jeugdigen. Over het algemeen is deze belangstelling geringer bij laagopgeleide jongeren dan bij hun hoger opgeleide leeftijdgenoten. Ook blijkt dat jongeren van wie de moeder minimaal een mavo-opleiding heeft 3 à 4 maal zo vaak culturele voorzieningen bezoeken dan anderen.

Als verklaringen hiervoor wordt aangedragen dat voor het genieten van cultuur een zekere voorkennis vereist is (informatieverwerkingstheorie)(I). Deze voorkennis is gemakkelijker te verwerven door jongeren die gewend zijn om te leren. Gesteld wordt dat cultuurparticipatie sterk afhangt van het gezin waar men opgroeit. Statusverschillen worden van ouders op kinderen overgedragen (statusverwervingstheorie) (I). Deze theorie beperkt zich echter vooral tot de gevestigde cultuur.

De redenen die lager opgeleide jongeren zelf aangeven om niet receptief te participeren aan podiumkunsten lopen uiteen. Veel jongeren geven aan er nog nooit kennis mee te hebben gemaakt, en als dat wel is gebeurd is dat op een onplezierige manier via schoolbezoek verlopen (I). Als belangrijke reden om niet te gaan geven deze jongeren aan dat hun directe omgeving in het geheel geen belangstelling heeft voor podiumkunsten (I). Daarnaast spelen drempels als het niet weten wat er speelt (I, II), het gevoel hebben niet thuis te horen in schouwburg of concertzaal en het niets vinden (zonde om geld aan te verspillen) (I,III). Voor zover lager opgeleide jongeren een bezoek brengen aan voorstellingen, betreft dat de populaire cultuur. Dit in tegenstelling tot hun hoger opgeleide leeftijdgenoten die zowel populaire als meer gevestigde cultuur bezoeken.

De groep van personen die aan amateurkunst doet en dus actief participeert, is groter en van een bredere sociale samenstelling dan het publiek dat uitvoeringen bezoekt. Onder de bevolking met een lager onderwijsniveau zijn naar verhouding meer mensen die muziek, zang of dans beoefenen, dan bezoekers van podiumkunsten. De invloed van opleiding op actieve cultuurparticipatie blijkt dan ook ongeveer half zo groot te zijn als die op receptieve participatie.

Ook de culturele, etnische afkomst blijkt invloed te hebben op de mate van cultuurparticipatie door jeugdigen. In verhouding participeren allochtone jeugdigen minder aan de meeste, gevestigde, vormen van cultuur dan hun leeftijdgenoten. Redenen hiervoor kunnen zeer divers zijn. Zo blijkt het aanbod voor jeugdigen van verschillende etnische afkomst onvoldoende aan te

sluiten op hun leefwereld (III). Mede om die reden verloopt ook de kennismaking van allochtone jeugdigen met cultuur soms moeizaam (I). Dit wordt versterkt doordat kennismaking met cultuur bij deze groepen veelal niet door het ouderlijk milieu wordt gestimuleerd.

Andere cultuuruitingen zoals dans, worden juist door allochtone meisjes en jongens weer relatief vaak actief beoefend, waarbij tradities van (oudere) familieleden een belangrijke rol spelen.

Ook sekseverschillen spelen een rol in de mate van cultuurparticipatie. Algemeen kan gesteld worden dat meisjes op cultureel gebied op alle fronten actiever zijn dan jongens. Meisjes bezoeken meer voorstellingen, ze lezen meer, dansen en zingen vaker en bespelen vaker een instrument. Hun belangstelling ligt hoger dan die van jongens, ondanks het feit dat meisjes gemiddeld minder vrije tijd en minder zakgeld hebben (Niphuis-Nell, 1992).

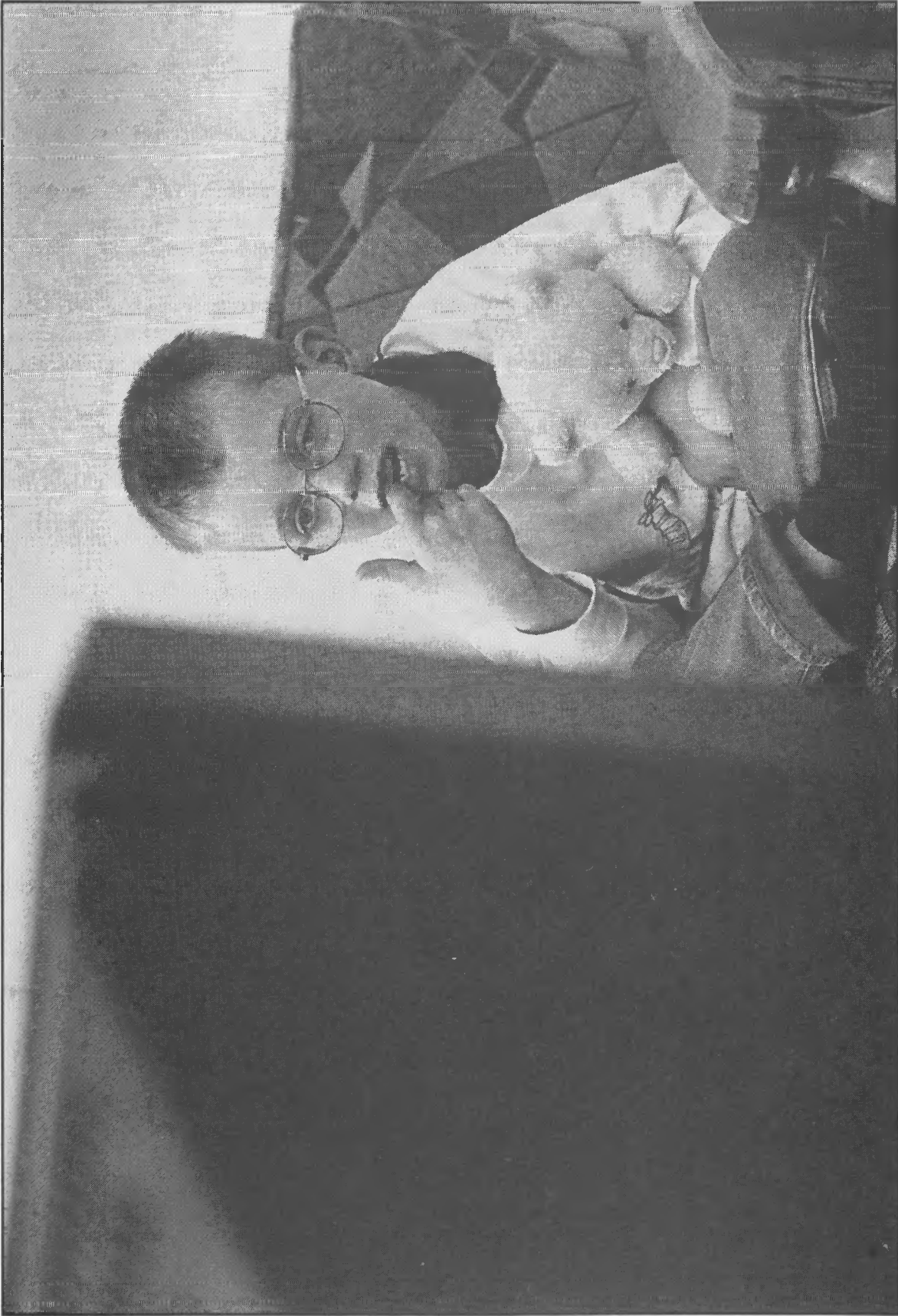
Dat meisjes een ruimere belangstelling voor podiumkunsten hebben, zou wellicht te maken kunnen hebben met de reeds op vroege leeftijd sekseafhankelijke benadering van volwassenen tegenover kinderen. Meisjes blijken reeds op jonge leeftijd - ingegeven door opvoeders - een grotere voorkeur te hebben voor sociale bestemmingen dan jongens (ITS, 1993). Podiumkunsten zijn bij uitstek sociaal van aard (zie 3.1).

De mate van cultuurparticipatie hangt verder samen met de mobiliteit en de woonplaats van de jeugdige. Er bestaan uiteraard regionale verschillen die invloed hebben op de mate van cultuurparticipatie van stads- of plattelandsjeugdigen. Het al dan niet nabij zijn van podia bepaalt voor een belangrijk deel of men een bezoek brengt of niet (III). De interesses van stedelingen, kleinstedelingen en plattelandsjongeren blijken echter tegenwoordig globaal niet veel meer van elkaar te verschillen.

Ten slotte speelt de leeftijd van de jeugdige een rol bij de mate van cultuurparticipatie. In de beschrijving van de verschillende leeftijdscategorieën in hoofdstuk 3 en in bijlage 2, komen deze verschillen al naar voren. Zo is bij de 0- tot 4-jarige niet te verwachten dat de kennismaking met alle uiteenlopende aspecten van cultuur (I) al voltooid is. Voor jonge kinderen bestaat er onvoldoende (kleinschalig, en dus goed bereikbaar) op hen toegespitst aanbod (III). Ook voor de leeftijdscategorie 12- tot 18-jarigen blijkt het aanbod bijvoorbeeld onvoldoende (III).

4.5 Knelpunten en evaluatie

Bijlage 3 bij dit advies geeft een concrete inventarisatie van knelpunten zoals jeugdigen die ervaren. Deze knelpunten worden ingedeeld in verschillende soorten, namelijk waar het gaat om wilsvorming (I), om informatievoorziening (II) en om invloed en/of middelen (III). De Raad ziet in deze indeling een mogelijkheid deze te gebruiken als rubriceringsinstrument. Opvallend is namelijk dat er een breed aanbod is van initiatieven, maar dat het resultaat daarvan onduidelijk en de evaluatieverwerking onvoldoende is. Als voorbeeld van de wijze waarop naar de mening van de Raad een evaluatie van initiatieven zou kunnen plaatsvinden, is bijlage 5 bij dit advies opgenomen.

5.

AANBEVELINGEN

5.1 *Inleiding*

In dit deel van het advies doet de Raad voor het Jeugdbeleid verschillende aanbevelingen, die gekoppeld zijn aan de in hoofdstuk 4 gerubriceerde soorten knelpunten. De opbouw die in de rubricering van de drempels reeds werd gesignaleerd, is terug te vinden in deze oplossingen: een aanbeveling voor een van de knelpunten onder I (wilsvorming) zal ook effect hebben op het niveau van II (informatie) en III (invloed en middelen). Het is dan ook niet verwonderlijk dat lang wordt stilgestaan bij de oplossingen voor de eerste categorie knelpunten, immers de wilsvorming rond cultuurparticipatie is een eerste vereiste.

De aanbevelingen richten zich tot de verschillende overheidsniveaus (rijksoverheid, regionaal en lokaal niveau), maar zijn in dit advies algemeen geformuleerd. Door deze algemene formulering zijn de aanbevelingen ook voor andere disciplines dan de podiumkunsten bruikbaar. Ze moeten dan vertaald moeten worden naar die discipline. Na de algemeen geformuleerde aanbevelingen doet de Raad steeds concrete suggesties aan de verschillende overheidsniveaus. Deze suggesties moeten worden opgevat als voorbeelden. De Raad pretendeert hiermee niet volledig te zijn. Dit advies sluit goed aan op de uitwerking van ideeën zoals deze in de Nota Cultuurbeleid 1993-1996 'Investeren in cultuur' worden gepresenteerd. Daarbij past ook de interdepartementale samenwerking tussen verschillende ministeries, zoals WVC en O&W, om het cultuurparticipatiebeleid vorm te geven.

5.2 *Uitgangspunten*

De Raad voor het Jeugdbeleid ontwikkelt en beoordeelt het beleid ten aanzien van jeugd vanuit het perspectief van (het belang van) diezelfde jeugd. Bij zijn advisering hanteert de Raad de volgende uitgangspunten:

- a. Mensenrechten gelden voor iedereen, dus ook voor jeugdigen.
- b. Gelijke behandeling van (groepen) jeugdigen.
- c. Groei naar zelfstandigheid.
- d. Een kwalitatief hoogwaardig opvoedings- en leefmilieu.

De Raad meent dat ook het jeugdcultuurbeleid van de overheid gericht moet zijn op deze voorwaarden. Dit impliceert specifieke eisen aan het jeugdbeleid en daarmee aan het jeugdcultuurbeleid. Daarbij meent de Raad dat het beleid om de cultuurparticipatie van jeugdigen te bevorderen, niet beperkt moet worden tot de vrije tijd. De uitgangspunten die de overheid in het algemeen hanteert bij

haar cultuurbeleid - spreiding, innovatie, pluriformiteit - kunnen naar het idee van de Raad prima worden ingevuld voor het beleid ten aanzien van jeugdigen. Zo kan bij pluriformiteit meer aandacht worden gegeven aan de verschillende leeftijdscategorieën, en de daarbij horende ontwikkelingsfasen, van jeugdigen. Ook kan hierbij gedacht worden aan jeugdigen van diverse sociale en culturele achtergronden en opleidingsniveaus. Op die manier kan een volwaardig aanbod tot stand komen.

De uitgangspunten van jeugdbeleid en (jeugd)cultuurbeleid kunnen in de visie van de Raad alleen dan gehonoreerd worden als de verantwoordelijkheden tussen de verschillende overheden op dit gebied helder zijn. Hij dringt er dan ook op aan onduidelijkheden op dit vlak te verhelpen.

5.3 Aanbevelingen rond de wilsvorming van jeugdigen (I)

Om het hoofd te kunnen bieden aan de in hoofdstuk 4 omschreven knelpunten rond de wilsvorming van jeugdigen, acht de Raad het van essentieel belang dat alle jeugdigen de mogelijkheid krijgen kennis te maken met cultuur. Deze kennismaking moet een gestructureerd, niet-incidenteel, karakter hebben. De overheid heeft hierin een belangrijke taak. Het belang van een goede kennismaking van jeugd met cultuur kan niet makkelijk worden overschat. Als het niet (goed) gebeurt is immers de kans groot dat er zeer vele potentiële kunstminners verloren gaan. Omdat de jeugd het publiek van de toekomst is, zou dat rampzalig zijn. De Raad denkt dan ook dat de overheid zo nodig financiële middelen beschikbaar moet stellen, door een herschikking van middelen, als zij werkelijk wil dat jeugdigen meer aan cultuur participeren. Een goed gestructureerde kennismaking is daarvoor de eerste stap. Bij de structurering van de kennismaking moet met de volgende voorwaarden rekening worden gehouden.

- Allereerst moet onder meer onderzocht worden aan welke punten deze kennismaking nu schort, wat de behoeften van jeugdigen zelf zijn en welke mogelijkheden zij nu in verschillende leeftijdsfasen hebben. Mede op basis van deze inventarisatie kunnen kennismakingstrajecten ontwikkeld worden, die aansluiten op de ontwikkelingsstadia van jeugdigen. Deze trajecten moeten sporen met de interesses, vaardigheden en kennis die de jeugdige reeds bezit. Via deze bestaande

interesses, bijvoorbeeld lichte vormen van (zelf beoefenen van) podiumkunsten, kan interesse worden gewekt voor andere vormen. Hierbij is het van belang meer te weten over eigen (cultuur)uitingen van jeugdigen: jeugd(sub)culturen. Deze gestructureerde kennismaking houdt ook rekening met de diversiteit van jeugdigen: opleiding, sociale afkomst, culturele afkomst, sekse, mobiliteit, woonplaats en leeftijd.

- Mede naar aanleiding van de conclusies in onderzoeken als 'De kunstzinnige burger' is het noodzakelijk aandacht te besteden aan de raakvlakken tussen actieve en receptieve participatie en tussen professionele en amateurkunst. Zo zou aangesloten kunnen worden bij de eigen activiteiten van jeugdigen, om zodoende bijvoorbeeld vanuit popmuziek via wereldmuziek een kennismaking te organiseren met klassieke muziek. Via dat wat jeugdigen zelf al doen aan cultuur (zowel actief als receptief) kunnen zij worden 'meegenomen' naar andere terreinen, zodat zij daarvan kennis kunnen nemen en bewust kunnen kiezen of het ze bevalt of niet. Vaak zal daarbij de actieve kunstbeoefening een ingang zijn om hen ook voor voorstellingen te enthousiasmeren. Een systematisch aanbod van instellingen voor kunsteducatie aan het onderwijs, waarbij kennismaking met professionele kunstuitingen gekoppeld wordt aan actieve werkvormen die herkenbaar en inspirerend zijn voor jeugdigen, moet worden bevorderd. Prioriteit daarbij moet worden gegeven aan die initiatieven waarbij kunsteducatie opgevolgd kan worden door systematische publiekswerving van jeugdigen door de kunstinstellingen.

De wisselwerking tussen actieve en receptieve participatie is zo belangrijk, omdat die het genieten van cultuur van een passief en produktgericht gebeuren tot een actief en procesgerichte aangelegenheid maakt. Dit is des te belangrijker voor met name die jeugdigen voor wie cultuur nieuw is. Workshops waaraan jeugdigen zelf mee kunnen doen, blijken deze functie zeer succesvol te vervullen.

- Uiteraard is een onontbeerlijk vereiste bij de kennismaking met cultuur dat de kwaliteit van het gebodene goed is. Bij het serieus nemen van jeugdigen hoort een kwalitatief goed aanbod, ook of juist in de ogen van die jeugdigen zelf. Met het begrip kwaliteit doelt de Raad op het goed aansluiten op het ontwikkelingsstadium en de belevingswereld van de beoogde doelgroep, kortom

het interessant zijn van het aanbod voor jeugdigen. Het betekent dus uitdrukkelijk niet dat het aanbod kinderachtig moet zijn. Vergelijk voor het al dan niet voldoende zijn van het aanbod ook de aanbevelingen in paragraaf 5.5.

- Bij de kennismaking is de lokatiekeuze en de complexiteit belangrijk. Ook hierbij moet het kennismakingstraject voorzien in een opbouw. Zo zal bij jonge kinderen of jeugdigen die niet eerder met cultuur in aanraking zijn geweest, een lokatie gekozen moeten worden waar de cultuur naar dit jeugdige publiek toe komt. Het aanbod zal dan ook nog laagdrempelig moeten zijn. In buurt- en clubhuizen, scholen of op straat kunnen de mooiste voorstellingen worden gegeven. Dit hoeft aan de kwaliteit niets af te doen. In een later stadium kunnen dan ook de meer officiële podia bezocht worden, wellicht eerst met een blik achter de schermen. Geleidelijk kan ook de complexiteit van het gebodene worden vergroot. De Raad pleit hiermee geenszins voor het eindigen bij zogenaamde hogere cultuurvormen, maar wil jeugdigen de mogelijkheid geven tot een brede kennismaking met uiteenlopende cultuuruitingen. Op die manier kunnen jeugdigen een eigen smaak ontwikkelen.
- Een kennismaking van jeugd met cultuur vereist, zeker in het begin van een traject, een intensieve begeleiding. Deze begeleiding kan op verschillende manieren worden georganiseerd. Belangrijk is steeds dat geluisterd wordt naar de jeugdige. Dat betekent in ieder geval dat zijn behoeften de soort en richting bepalen van de te bewandelen weg.
De school als plaats waar jeugdigen dagelijks bij elkaar komen, leent zich in principe goed voor de organisatorische vormgeving van deze kennismaking. In dit verband verwijst de Raad uitdrukkelijk naar zijn voorstellen in het advies 'Zin in school' (december 1992) waarin een concrete uitwerking te vinden is. Onderwijs pretendeert zijn leerlingen een wereldoriëntatie te bieden. Daarmee acht de Raad het een plicht van de school jeugdigen ook te introduceren in de wereld van cultuur. Dat sluit ook aan bij het uitgangspunt van de Raad dat cultuurparticipatie niet iets is dat zich alleen in de vrije tijd moet ontwikkelen.

Bij een kennismaking via school is het contact tussen leerlingen, docenten en aanbieders van doorslaggevend belang. Het gaat daarbij om de voorbereiding op voorstellingen, de introductie en

verwerking daarvan, maar ook om bijvoorbeeld het afstemmen van het aanbod op jeugdigen. In deze samenwerking kan ook de produktie en aanlevering van goed en volledig lesmateriaal aan bod komen: één van de voorwaarden om projecten te laten slagen. Dat dit iets is wat niet alleen op de schouders van docenten terecht moet komen is duidelijk. Gemeentelijke en landelijke instellingen kunnen hierin een taak krijgen.

Nu docenten vaak nog de deskundigheid missen om jeugdigen zowel in creatief als didactisch opzicht te begeleiden bij de ontmoeting met culturele uitingen (zowel actief als receptief) kunnen regionale consultants worden ingeschakeld. Op verschillende plaatsen in Nederland bestaan al initiatieven waarbij het kennismakingstraject van jeugd met cultuur via het onderwijs georganiseerd wordt. Van de ervaringen die hiermee worden opgedaan kan uiteraard worden geprofiteerd. Ook kan meer dan thans het budget in het LONDO-stelsel voor culturele vorming werkelijk voor dat doel worden ingezet.

De Raad pleit er voor het kennismakingstraject in het basisonderwijs voort te zetten in het voortgezet onderwijs (de basisvorming), maar dat op een duidelijk andere wijze vorm en inhoud te geven. Ook het integreren van kunst en cultuur in andere schoolvakken dan de speciaal daarvoor bedoelde, ziet de Raad als essentieel. Het zal deze vakken daarmee verlevendigen en verbreden en het leerproces verrijken. Tevens wordt cultuur op deze wijze voor jeugdigen minder afstandelijk. Verder kan het organiseren van activiteiten door scholen in de vrije tijd na school, in het kader van een zogenaamde verlengde schooldag, zeer goed een plaats krijgen in de gestructureerde kennismaking.

- Om jeugdigen te laten kennismaken met cultuuruitingen moeten ook opvoeders gestimuleerd worden hun kinderen hierin te begeleiden. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door bij de opvoedingsondersteuning aandacht te geven aan dit aspect of door opvoeders op bestaande methoden en mogelijkheden te wijzen.
- Om een dergelijke gestructureerde kennismaking mogelijk te maken zal op landelijk, regionaal en lokaal niveau moeten worden samengewerkt tussen de verschillende instellingen. Deze tendens is reeds op verschillende plaatsen in Nederland te zien en behoeft naar de visie van de Raad de grootst mogelijke ondersteuning. Samenwerking tussen centra voor kunstzinnige vorming, professionele en amateur-

kunstinstellingen, -producenten, -aanbieders en onderwijs om wensen, eisen en aanbod op elkaar af te stemmen, kan zeer vruchtbaar zijn. Ook kunnen zij gebruik maken van elkaars deskundigheden en faciliteiten. Allen hebben immers een gemeenschappelijk belang in de jeugd als doelgroep.

- In de manier waarop de verschillende participanten een bijdrage kunnen leveren aan de gestructureerde kennismaking van jeugdigen met cultuur, kan een landelijk samenwerkingsverband een belangrijke rol vervullen. Een dergelijk samenwerkingsverband kan marktonderzoek verzamelen of (laten) doen naar de manier waarop je jeugd bij verschillende vormen van cultuur kunt betrekken. Het samenwerkingsverband zal praktisch gericht moeten zijn op het ontwikkelen van een effectief plan om jeugd kennis te laten maken met cultuur. Hierbij kan het uiteraard gebruik maken van reeds bestaande succesvolle (kennismakings)initiatieven in het land waarbij actieve en receptieve cultuurparticipatie hand in hand gaan. Hierdoor kunnen krachten worden gebundeld en overlappingsen worden tegengegaan, hetgeen ongetwijfeld besparingen oplevert. Deze aanpak op landelijk niveau kan gebruikt worden om op lokaal en regionaal niveau initiatieven en programma's te ontwikkelen, bijvoorbeeld ten behoeve van het onderwijs.

Naast deze structurele kennismaking stelt de Raad zich voor dat het samenwerkingsverband per jaar een speciale actie organiseert in een van de cultuurdisciplines, zoals een landelijke jeugdtheaterweek vergelijkbaar met de kinderboekenweek. Kinder- en jongerenjury's dienen hierin een belangrijke rol te spelen.

De Raad wil hier uitdrukkelijk benadrukken dat hij niets ziet in een extra bureaucratische laag. Naar het idee van de Raad zou het samenwerkingsverband moeten bestaan uit onafhankelijke participanten op het gebied van podiumkunsten die een gemeenschappelijk belang hebben in het toekomstig publiek: de jeugd. Een dergelijke organisatie is vergelijkbaar met bijvoorbeeld het CPNB. Participanten uit commerciële en niet-commerciële hoek en uit zowel het gevestigde als het niet-gevestigde cultuurecircuit dienen hierin vertegenwoordigd te zijn. Welke samenwerkingsvormen zouden moeten ontstaan met bestaande organisaties als het LOKV, VSCD, LOS, SPN, is punt van nadere uitwerking. De Raad voor het Jeugdbeleid beveelt de overheid krachtig aan om het initiatief tot de oprichting van dit samenwerkingsver-

band te nemen en hiertoe een basissubsidie te bieden. Het gaat hierbij niet om aanzienlijke bedragen. In de visie van de Raad dragen naast de overheid de participanten zelf ook financieel bij aan de werkzaamheden van het samenwerkingsverband.

De overheid heeft ook pogingen ondernomen om (bepaalde groepen) jeugdigen in contact te brengen met cultuur. Zo wordt in het kader van het plan 'Meer doen met cultuur' tot en met 1993 de Kunstbende georganiseerd. De Kunstbende richt zich op de leeftijdsgroep 14- tot 18-jarigen die gestimuleerd wordt zelf een (podium)kunst te beoefenen. Hiertoe worden regionale wedstrijden uitgeschreven op verschillende terreinen (onder meer dans, muziek en theater) die uitmonden in een landelijke finale. Hoewel het de bedoeling was hiermee met name die groepen te bereiken voor wie cultuur onbekend is, is dat tot nog toe slechts ten dele gelukt. De deelnemers blijken voor een groot deel reeds actief voordat zij meedoen aan de Kunstbende. Dit doet echter niets af aan het feit dat de bekendheid met en de populariteit van het initiatief onder jongeren nog steeds toeneemt. De Raad pleit er dan ook voor om het initiatief nog minimaal twee jaar extra de kans te bieden een zo breed mogelijk samengesteld jongerenpubliek te bereiken. Tijdens die periode kan de Kunstbende een plan voor zijn voortbestaan ontwikkelen waarin ook een alternatieve financiering een plaats krijgt. De Raad zou het zonde vinden als het ministerie dit grootschalige initiatief afsluit, nu het na drie jaar goed begint te lopen.

Concrete suggesties bij aanbevelingen aan rijksoverheid

- De Raad voor het Jeugdbeleid verzoekt de ministeries van WVC en O&W onderzoek te (laten) doen naar de culturele socialisatie van jeugdigen en naar de culturele loopbaan die jeugdigen volgen na hun primaire socialisatie.

De Raad ondersteunt met deze aanbeveling de suggesties die hiertoe zijn gedaan in het onderzoek Podiumkunsten & Publiek.

- De Raad dringt daarnaast aan op onderzoek naar de behoeften aan cultuurparticipatie van jeugdigen zelf (een behoeftenpeiling).

Een dergelijk onderzoek zou zich zowel lokaal als landelijk moeten afspelen, om een duidelijker overzicht te krijgen van de tot dusverre grotendeels onbekende behoeften van jeugd, met name ten aanzien van de niet-gevestigde cultuur.

- De Raad dringt aan op het stimuleren van onderzoek naar publiekscijfers van jeugdigen, van met name die lokaties die buiten het reguliere circuit vallen. De Raad heeft deze aanbeveling reeds eerder gedaan in 1986 in zijn advies 'Jeugdtheater, geen klein kunstje'.
- De Raad pleit voor een degelijke inventarisatie van mogelijkheden voor jeugdigen in de verschillende leeftijdsfasen op het gebied van podiumkunsten, zowel in de actieve als in de receptieve beoefeningssfeer.
Een landelijke organisatie moet zich bezig houden met het inventariseren van deze mogelijkheden. Bij deze organisatie moeten ook jeugdigen zelf terecht kunnen met hun vraag om informatie.
- Op basis van de inventarisatie van mogelijkheden kan een kennismakingstraject worden ontwikkeld dat aansluit op de ontwikkelingsgang van jeugdigen. Het landelijk beleid kan langs deze zelfde lijn mee-ontwikkelen.
Dit kennismakingstraject kan door scholen worden gebruikt. Ook kan het landelijk beleid afgestemd worden op deze inventarisatie.
Trajecten binnen het onderwijs kunnen leerlingen laten kennismaken met verschillende vormen van een discipline. Met begeleidende theorielessen. Consulenten van die discipline uit de regio verzorgen praktijklessen, waarbij kinderen zelf participeren. Ter afsluiting het bezoeken van een voorstelling.
- Op basis van de inventarisatie kan een gids worden gemaakt, waarin jeugdigen op een voor hun verschillende leeftijden begrijpelijke wijze informatie kunnen vinden. Zie hierover verder in paragraaf 5.4.
- De rijksoverheid zal wegen moeten vinden waarlangs zij opvoeders kan stimuleren hun kinderen in aanraking te brengen met cultuur.
Uit verschillende onderzoeken blijkt de invloed van opvoeders op het cultuurgedrag van hun kinderen onevenredig veel groter dan die van het onderwijs. Deze invloed van opvoeders is met name van belang bij kinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar, wanneer de opvoeders nog een centrale rol spelen in het leven van hun kind. In deze fase zijn kinderen echter al wel voldoende vatbaar voor nieuwe ontdekkingen en hebben ze voldoende abstractievermogen om cultuuruitingen op hun niveau te begrijpen.

De overheid kan ouders op verschillende manieren stimuleren. Een eerste voor de hand liggende mogelijkheid is hen te wijzen op hun invloed op en het belang van het participatiegedrag van hun kinderen. Daarnaast zullen ouders voorgelicht moeten worden over de mogelijkheden en de manieren waarop kinderen met cultuur kunnen kennismaken. Ook hierbij kan de inventarisatie door hen worden gebruikt. Kinderen kunnen zelf aangeven welke culturele weg zij willen bewandelen. Ouders moeten voorwaarden kunnen scheppen, zodat kinderen hun natuurlijke interesses kunnen ontplooiën. Het ene kind zal willen lezen, het volgende willen dansen en weer een ander wil naar toneel kijken. Ouders kunnen die bestaande belangstelling stimuleren en daarnaast andere mogelijkheden laten zien.

- De Raad pleit ervoor dat de rijksoverheid ruimte biedt aan lokale en provinciale initiatieven. Een actieve ondersteuning en aansporing zijn noodzakelijk om de aanbevelingen die de Raad aan deze lagere overheden doet, werkelijkheid te kunnen laten worden.

Concrete suggesties bij aanbevelingen aan regionaal en lokaal niveau

- De Raad voor het Jeugdbeleid dringt aan op het peilen van behoeften van jeugdigen op regionaal en lokaal niveau. Aan de hand van deze behoeftenpeilingen kunnen bijvoorbeeld gemeenten, podia en scholen tot een op elkaar afgestemde programmering komen. De verschillende lokale peilingen kunnen op landelijk niveau bijeen gebracht een overzicht geven.
- De Raad voor het Jeugdbeleid vindt dat men op lokaal en regionaal niveau, in samenwerking met de podia, sociale ondersteuning moet trachten te organiseren voor het podiumbezoek van jeugdigen. Dit kan op verschillende manieren gebeuren: het zorgen voor vervangend gezelschap; aanpassen van publiekswerving (extra op jeugd gerichte propaganda, die zich richt op (vrienden)groepen jeugdigen); het vergemakkelijken van bezoek alleen; stimuleren van bezoek met leeftijdgenoten door aantrekkelijke programmering en aanbiedingen; het introduceren van voorbeeldfiguren met wie de jeugdige zich kan identificeren, die de jeugdige kunnen aantrekken en stimuleren. Naast dergelijke voorbeeldfiguren in de directe omgeving van de jeugdige, kunnen ook megasterren een rol spelen (Nigel Kennedy).
- Stimuleren actievere opstelling cultuuraanbiedende organisaties naar jeugd. Zowel in de programmering als in de werving

kunnen deze organisaties zich veel meer gelegen laten liggen aan hun publiek van de toekomst.

- Financiën: zowel op provinciaal als gemeentelijk niveau moeten middelen (door herschikking) worden vrijgemaakt om mogelijk te maken dat de kennismaking van jeugd met cultuur ook structureel kan plaatsvinden. Het belang van deze investering kan niet overschat worden.
- Gebruik maken van moderne, eigentijdse media- en communicatiemiddelen, zoals bijvoorbeeld computerspelletjes met muzieksimulaties.
- Gebruik maken van voorbeeldwerking van idolen. Door jeugdigen te tonen welke mogelijkheden er zijn (één grote jeugdproductie per jaar). Daarnaast door idolen (in)direct in te schakelen (Nigel Kennedy of Candy Dulfer op muziekscholen).
- Brug tussen professionele en amateuristische cultuur bouwen door samenwerking instellingen op beide terreinen (professioneel acteur amateurgezelschap laten adopteren).

5.4 Aanbevelingen rond informatievoorziening aan jeugdigen (II)

Om deel te kunnen nemen aan culturele activiteiten moeten jeugdigen op de hoogte (kunnen) zijn van kunst en cultuur. Allereerst moeten ze basisinformatie hebben over de verschillende mogelijkheden en hoe deze mogelijkheden georganiseerd zijn (in hun regio). Daarnaast moeten ze kunnen achterhalen wat de inhoud en de waarde is van die mogelijkheden. De Raad noemt dit in paragraaf 4.2 structurele informatie.

Ook moeten jeugdigen gerichte informatie kunnen krijgen over de agenda: dat wat er nu en de komende tijd speelt op cultureel gebied. Dit werd eerder actuele informatie genoemd.

Het aanwezig zijn van beide vormen van informatie is een belangrijke voorwaarde voor cultuurparticipatie door jeugdigen. Uiteraard is daarbij van belang op welke wijze de informatie voor jeugdigen beschikbaar wordt gesteld (waar te halen, wijze van presentatie, visuele ondersteuning) en of de informatie begrijpelijk is voor de jeugdige (geschreven of andersoortige informatie, schrijfstijl en taalgebruik bij geschreven informatie, verschillende leeftijden, overzichtelijk).

Een belangrijk uitgangspunt is dat de jeugdige serieus genomen moet worden. Dit brengt mee dat de informatie zich niet beperkt tot de gevestigde cultuur, maar ook over andere cultuuruitingen informeert. De informatie moet, kortom, ingaan op de behoefte van

jeugdigen aan informatie. Zo blijkt bijvoorbeeld de behoefte aan achtergrondinformatie op verschillende terreinen (popmuziek) groot te zijn.

Met deze aanbeveling pleit de Raad niet zozeer voor meer of extra informatie. In de huidige maatschappij worden mensen, en zeker ook jeugdigen, immers al overstelpt met informatie. Het gaat de Raad om andersoortige, meer op de jeugd toegespitste, communicatie. Daarbij moet zeker ook gedacht worden aan modernere communicatiemiddelen dan het geschreven woord. Door een op jeugd gerichte communicatie kan het beeld, dat cultuur vaak oproept bij jongeren, verbeteren.

De overheid dient ervoor te zorgen dat jeugdigen deze informatie krijgen. Bij de benadering van jeugdigen moet rekening worden gehouden met specifieke aspecten en behoeften van (leeftijds)-groepen jeugdigen. Hierbij past een gerichte informatie. Ook de kanalen die dan gebruikt worden zijn van belang. Voor bepaalde jeugdigen bewerkstelligen familienetwerken (via-via) een betere verspreiding van informatie dan de prachtigste folders. Andere jeugdigen kunnen weer beter via de lokale media worden benaderd. Op deze wijze kunnen bijvoorbeeld ook allochtone jongeren en lager opgeleide jongeren bereikt worden. Steeds moet de bedoeling van de informatie duidelijk zijn. Bij het tot stand komen van deze informatie moeten jongeren zelf worden ingeschakeld.

De overheid steunt ten dele de organisatie van het Cultureel Jongeren Paspoort (CJP) die jongeren kortingen en informatie verschaft. Promotie, sponsoring en werving gebeurt op landelijk niveau, terwijl het kortingenpakket op lokaal en provinciaal niveau tot stand komt. Sommige gemeenten besteden in publikaties voor jongeren aandacht aan de mogelijkheden van het CJP. Het CJP bereikt echter vooral de jongeren vanaf 18 jaar.

Concrete suggesties bij aanbevelingen aan rijksoverheid

- (Twee)jaarlijks uit te brengen informatiegids à la 16 of zo - Jeugd & Cultuurgids - voor verschillende leeftijdscategorieën, waarin informatie te vinden is over actieve en receptieve cultuurparticipatiemogelijkheden in alle disciplines. Vragen als: wat zijn podiumkunsten; hoe zijn de verschillende activiteiten georganiseerd (welke instellingen); is dat in alle regio's gelijk, moeten hierin duidelijk beantwoord worden. Ook wordt

- verwezen naar landelijke en plaatselijke instellingen voor meer informatie.
- Kwartaalgids/krant die door het land verspreid wordt en jeugdigen (van verschillende leeftijden) informeert over het actuele aanbod dat voor hen interessant en leuk is.
- Landelijke jongerenjury die premières van produkties bezoekt en daarvan verslag uitbrengt, bijvoorbeeld in de hierboven genoemde kwartaalgids.

Concrete suggesties bij aanbevelingen aan regionaal en lokaal niveau

- Afstemmen van publiciteit door verschillende instellingen die samenwerken (zie 5.3).
- Bij de informatie en publiekswerving rekening houden met de verschillende aspecten van jeugdigen (opleidingsniveau, afkomst, sekse, woonplaats en leeftijd) en de steeds wisselende publieksgroepen.
- Werving aansluiten bij leefwereld jeugd (via betrekken van 'peergroupleaders').
- Lokaal en regionaal bundelen van de informatie over de mogelijkheden die er zijn om zelf (podium)kunsten te beoefenen. Deze informatie zou op een centraal punt in iedere gemeente beschikbaar kunnen zijn en ieder jaar vernieuwd moeten worden. Te denken valt aan jongereninformatiepunten (JIP's) of bibliotheken. Daarnaast zou jaarlijks een markt georganiseerd kunnen worden met presentaties. Ook hier valt het idee van een Jeugd & Cultuurgids (zie landelijk niveau) te noemen voor algemene informatie over podiumkunsten.

5.5 Aanbevelingen rond invloed en middelen van jeugdigen (III)

In hoofdstuk 4 kwam naar voren dat jeugdigen op hun weg naar cultuur ook drempels op het gebied van invloed en middelen tegenkomen, die te onderscheiden zijn in een actueel en een structureel deel.

Actueel

In de eerste plaats gaat het om de vraag of jeugdigen feitelijk in de gelegenheid zijn te participeren (actief en receptief) als zij dat willen. Daarbij speelt bijvoorbeeld een rol of de jeugdige voldoende vrije tijd en budget heeft. De Raad beperkt cultuurparticipatie echter niet tot de vrije tijd. Ook de mogelijkheden om aan cultuur

te participeren binnen de niet-vrije tijd - in tijd en geld uitgedrukt - valt hier onder. De overheid dient erop toe te zien dat het ook voor jeugdigen mogelijk blijft deel te nemen aan cultuur.

Kortingsregelingen vormen een van de mogelijkheden op dit punt. Reismogelijkheden voor jeugdigen die ver van culturele voorzieningen wonen, is een andere mogelijkheid.

De Raad adviseert de overheid nog meer dan thans aandacht te schenken aan het prijsbeleid met betrekking tot aanbod voor jeugdigen. Het besteedbare budget van jeugdigen is immers verhoudingsgewijs niet heel ruim en de Raad meent dan ook dat te hoge drempels op dit terrein moeten worden weggenomen als de overheid het werkelijk van belang vindt dat jeugdigen aan cultuur participeren.

Structureel

De overheid kan bij uitstek iets doen aan het aanbod voor jeugdigen: de structurele kant van invloed en middelen. Hier kan de overheid zelfs maatwerk leveren. Een overheid die jeugdigen laat beschikken over invloed en middelen toont daarmee immers dat zij ook deze publieksgroep serieus neemt. Het gaat daarbij niet alleen om het aanbod op het gebied van receptieve participatie, maar ook op dat van de actieve participatie. De Raad vindt dat het cultuurbeleid gericht moet zijn op een volwaardig aanbod voor jeugdigen van alle leeftijden en achtergronden. Er is geen enkele reden waarom kinderen en jongeren minder recht zouden hebben op een kwalitatief hoogstaand aanbod dan volwassenen. Met de constatering dat een bepaalde categorie, zoals jeugddans, onvoldoende kwaliteit voor subsidiëring heeft, kan de overheid niet volstaan. Bij het serieus nemen van jeugdigen past een herschikking van financiële middelen.

Op het gebied van receptieve participatie moet onderzocht worden voor welke jeugdigen het aanbod onvoldoende is. Bij het tot stand komen van nieuw aanbod moeten jeugdigen zelf worden betrokken. Zo kan beter worden aangesloten bij hun wensen, interesses en taalgebruik. Zeker als zij de doelgroep zijn van het aanbod, is een dergelijke aanpak naar de mening van de Raad onontbeerlijk. Met name het aanbod voor bepaalde jeugdigen (lager opgeleide, allochtone en plattelandsjeugdigen, jongens en bepaalde leeftijdscategorieën) kan zo worden aangepast. En zo kan het cultuuraanbod weer interessant worden voor jeugdigen die nu niet geïnteresseerd (lijken te) zijn. Wellicht moet daarbij aandacht worden

geschonken aan de systematiek van subsidiëring, waarbij nu het criterium 'vernieuwend' centraal staat. Zonder de combinatie met het criterium 'geschikt voor de doelgroep' is de kans groot dat dit weliswaar kwalitatief goede, maar voor de doelgroep ongeschikte (te moeilijke, te oninteressante) produkties oplevert.

Bij het aanbod op het gebied van actieve beoefening moet aandacht worden besteed aan de begeleiding van jeugdigen. Het is essentieel dat de docenten zowel in didactisch als in creatief opzicht in staat zijn jeugdigen hun eigen mogelijkheden te laten ontdekken en ontplooien. Dit geldt voor vrije tijd (docenten in creativiteitscentra, toneelverenigingen) en schooltijd (leerkrachten). Als deskundigheid op dit vlak ontbreekt bij docenten kunnen regionale consulenten worden ingeschakeld. Ook kunnen trainingen om de deskundigheid te bevorderen georganiseerd worden. Tenslotte zal ook in de opleidingen voor docenten (pabo's) veel meer aandacht moeten komen voor de manier waarop zij op dit punt met jeugdigen kunnen werken. Op die manier kan ook dit aanbod worden verbeterd.

Met het voorgaande bepleit de Raad een substantiële uitbreiding van het aanbod voor de jeugd. Het landelijke samenwerkingsverband, genoemd in paragraaf 5.3, kan de komende jaren stimuleren dat het aanbod meer in evenwicht komt met het percentage jeugdigen van de nederlandse bevolking. Na deze periode kan de overheid beoordelen of de achterstand is ingelopen. Zo dit niet het geval is kan gedacht worden aan het oormerken van bedragen voor het voor jeugdigen te ontwikkelen aanbod. De Raad benadrukt hier nogmaals het belang van het betrekken van de jeugd zelf bij het tot stand komen van dat aanbod.

De overheid onderneemt reeds enkele initiatieven om aan het gebrek aan invloed en middelen van jeugdigen tegemoet te komen. Zo zijn op het actuele vlak te noemen de verschillende kortingskaarten zoals het Cultureel Jongeren Paspoort en de Jongeren Theater Kaart (VSCD), die via (in)directe overheidssubsidies mogelijk worden gemaakt. Ook structureler probeert de overheid het een en ander te doen, onder meer door te trachten het culturele aanbod beter op de interesse van jeugdigen te doen aansluiten. Hiertoe kunnen jeugdigen bijvoorbeeld meedingen naar De Grote Prijs van Nederland, een wedstrijd voor beginnende popmuziekgroepen. Daarnaast geeft de overheid financiële steun aan het Nationaal Scholieren Theaterfestival. Het Nationaal Jeugdorkest en

het Jeugdorkest Nederland ontvangen eveneens overheidssubsidie.

Concrete suggesties voor aanbevelingen aan rijksoverheid

- De Raad adviseert een vergaande herschikking van de financiële middelen voor het tot stand komen van aanbod voor jeugd van verschillende leeftijden. Met deze middelen kan het aanbod voor jeugdigen worden aangepast of aangevuld conform hun eisen. Hierbij zullen dus ook jongeren zelf moeten worden ingeschakeld. De bedoeling is te komen tot produkties die echt interessant zijn voor jeugdigen, en niet alleen voor volwassenen. Het aanbod voor alle jeugdigen, en dus ook voor lager opgeleiden, allochtonen, jongens, lichamelijk en geestelijk gehandicapten en bepaalde leeftijdsgroepen, moet worden gestimuleerd. Daarbij kan gekeken worden welke groepen extra aandacht verdienen omdat het aanbod voor hen achterblijft in vergelijking met dat voor anderen.
- Kortingsregelingen (zoals CJP) zijn van belang voor jongeren die (potentieel) belangstelling hebben. Gekeken zal moeten worden of het prijsbeleid moet worden aangepast. Daarbij moet onder meer beoordeeld worden of bestaande kortingsregelingen voldoende zijn voor de verschillende leeftijdscategorieën.

Concrete suggesties voor aanbevelingen aan regionaal en lokaal niveau

- Op provinciaal en gemeentelijk niveau moeten meer middelen structureel worden vrijgemaakt om het aanbod voor de jeugd te verbeteren. Als men serieus van mening is dat jeugd van belang is als toekomstig publiek dat dus nu reeds geïnteresseerd moet worden, zal men hier consequenties aan moeten verbinden in de zin van een herschikking van middelen. Het alleen op projectbasis ad-hoc financieren is hiervoor geen oplossing.
- Ontwikkelen van een gezamenlijk beleid om aanbod voor jongeren interessant te maken en hen te begeleiden. Daarnaast is hierdoor efficiënter werk mogelijk op basis van marktonderzoek. Dit kan ook verdedigd worden op basis van onderzoek. Daaruit volgt dat activiteiten in de ene sector activiteiten in de andere stimuleren. Het gaat er dus om een samenhang te organiseren in het hele gebied van cultuurparticipatie. Zowel samenhang tussen de professionele en niet-professionele sector, als tussen scholen, lokale omroepen, en dergelijke.
- Het bevorderen van het schrijven en produceren van theaterstukken voor (en door) jeugdigen, door schrijvers en

producenten hiertoe te stimuleren.

- Meer voorstellingen aanbieden die aansluiten op de belevingswereld of interesses van jeugdigen zelf. Dit kan getoetst worden door jeugdigen te betrekken in de produktiefase. Een ander idee is jeugdigen try-outs te laten bijwonen, zodat naar aanleiding van hun commentaar zonodig bijstelling plaats kan vinden.
- Voor de jeugdigen die reeds zelf kunst beoefenen moet georganiseerd worden dat er voldoende (artistieke) uitdaging blijft bestaan om door te gaan.

5.6 Aanbevelingen podiumkunsten en media

Jeugdigen maken verhoudingsgewijs veel gebruik van de mogelijkheden van de massamedia. Zij zijn zeer vertrouwd met deze manier van consumeren (participeren). Media kunnen dan ook een functie vervullen bij het verwijderen van alle drie soorten drempels (I, II, III).

De Raad voor het Jeugdbeleid pleit ervoor om een belangrijk deel van het interesseren, stimuleren en informeren van jeugdigen met betrekking tot cultuuruitingen via de massamedia te laten verlopen. Niet om het aanbod van podiumkunsten te vervangen door weergaves via radio, televisie of cd, maar om in de eerste plaats de interesse te wekken van jeugdigen. Met behulp van duidelijke informatie zullen zij daarna beter in staat zijn hun keuzen te maken of ze cultuur interessant vinden en zo ja waar en welke. Daarnaast zou ook het aanbod van podiumkunsten via de media verruimd moeten worden. Om tot meer voor jeugd interessante voorstellingen te komen, kunnen de aanbevelingen van paragraaf 5.5 dienen. Bij (lokale) media zouden autochtone en allochtone jongeren meer gelegenheid moeten krijgen om rechtstreeks invloed uit te oefenen op het tot stand komen van het aanbod. De werkgroep 'jeugd' van de gezamenlijke omroepen zou hierbij onder meer een rol kunnen spelen.

De Raad voor het Jeugdbeleid suggereert met deze aanbevelingen niet dat de media het bezoek aan podiumkunsten kunnen vervangen. Het verschil tussen levend en technisch gereproduceerd is met recht levensgroot.

5.7 Voorstellen tot implementatie van de aanbevelingen

De Raad doet in dit advies aanbevelingen aan de verschillende overheidsniveaus. In deze paragraaf geeft de Raad een aantal suggesties over de wijze waarop het cultuurbeleid ten aanzien van jeugdigen zoals de Raad dat voorstelt, operationeel kan worden gemaakt. Daarbij gaat hij uit van een gefaseerde aanpak. Ook worden enkele opmerkingen gemaakt over mogelijke financiële consequenties van de aanbevelingen.

De aanbevelingen van de Raad spitsen zich toe rond drie centrale thema's:

I De wilsvorming van jeugdigen.

De Raad vindt het essentieel dat alle jeugdigen de mogelijkheid krijgen gestructureerd kennis te maken met cultuur.

II De informatievoorziening aan jeugdigen.

Om deel te kunnen nemen aan culturele activiteiten moeten jeugdigen op de hoogte (kunnen) zijn van de mogelijkheden op dit terrein. De Raad pleit hierbij voor zowel structurele als actuele informatie en communicatie.

III De invloed en middelen van jeugdigen.

De Raad vindt dat het culturele aanbod voor jeugdigen beter moet aansluiten bij de wensen en interesses van deze doelgroep. Dit kan onder meer bereikt worden door jeugdigen zelf te betrekken bij de totstandkoming van dat aanbod. Ook de feitelijke mogelijkheden van jeugdigen om te participeren (tijd, geld) zijn van belang.

Om de aanbevelingen rond deze drie thema's te kunnen implementeren zijn in de visie van de Raad een aantal stappen voor de komende tijd denkbaar, die vanuit het landelijk niveau gestimuleerd kunnen worden:

1. De rijksoverheid wijst in 1993/1994 een aantal gemeenten aan als proeftuin voor kennismakingstrajecten. In enkele gemeenten in Nederland vinden reeds experimenten plaats met kennismakingstrajecten in lijn met suggesties van de Raad (5.3 en bijlage 7). De Raad stelt voor deze gemeenten gedurende twee jaar te volgen en financieel te ondersteunen om op deze manier te leren van lokale ervaringen. Hiermee worden de reeds actieve gemeenten beloond en bestaande initiatieven ondersteund, zonder dat nieuwe gestart hoeven te worden. Daarnaast dient de overheid te stimuleren dat in deze gemeenten

het door de Raad voorgestelde onderzoek naar culturele loopbanen en publiekscijfers van jeugdigen wordt gedaan. Ook van deze uitkomsten kan geleerd worden.

2. De rijksoverheid sluit in 1995/1996 convenanten met (enkele) gemeenten. Gemeenten die plannen hebben om meer jeugd bij cultuur te betrekken kunnen zich aanmelden om in aanmerking te komen voor een convenant. Het gaat daarbij om plannen rond (een van) de drie thema's kennismaking, informatievoorziening en aanbod. De rijksoverheid financiert deze plannen (mede) en volgt de ervaringen ermee. Door het initiatief te nemen tot samenwerkingsverbanden, zoals dat van aanbieders (podia) en afnemers (scholen), kunnen gemeenten bovendien een structurerende rol vervullen om de bedrijfsvoering van instellingen beter te laten sporen met gemeentelijke doelstellingen op het terrein van cultuurparticipatie.
3. De rijksoverheid neemt het initiatief tot een 'jaar voor jeugd en cultuur', bijvoorbeeld 1996/1997. De bedoeling is te komen tot een jaar waarin een aantal grotere cultuurprojecten voor en door jeugdigen gepresenteerd kunnen worden, die met professionele begeleiding tot stand komen. Op basis van de ervaringen die vanuit lokaal en provinciaal niveau zijn opgedaan kunnen op landelijk niveau enkele voorbeeldinitiatieven worden gepresenteerd. Het belang van cultuurparticipatie door jeugdigen wordt hiermee onderstreept, zowel op het terrein van kennismaking, informatievoorziening als aanbod. Naast podiumkunsten worden tijdens dit jaar uitdrukkelijk ook de andere disciplines onder de aandacht gebracht. Om tot een dergelijk jaar te komen moeten reeds nu de verschillende participanten op het gebied van jeugd en cultuur worden aangespoord om te komen tot activiteiten op dit terrein. Dit kan door bijvoorbeeld al in de programmering voor 1994/1995 aandacht te besteden aan jeugdproducties. Het samenwerkingsverband zoals dat door de Raad wordt voorgesteld (5.3) kan zowel op landelijk als op regionaal en lokaal niveau de rol van voortrekker vervullen.
4. Met ingang van het 'jaar voor jeugd en cultuur' (1996/1997) is het percentage van het totale landelijke kunstenbudget dat besteed wordt aan projecten waarvan jeugdigen kunnen profiteren, beter in overeenstemming met de verhouding jeugdigen en

volwassenen in onze samenleving.

Ook gemeenten moeten hun beleid afstemmen op een evenrediger verdeling van het budget naar jeugd en volwassenen. Zij kunnen hierbij gebruik maken van contracten met aanbiedende instellingen en output-financiering, waarbij de output dan bijvoorbeeld bestaat uit verhoging van het podiumbezoek door jeugdigen met een x-percentagte in een y-periode. In sommige gemeenten worden dergelijke constructies al succesvol beproefd.

Er is geen volledig en betrouwbaar overzicht van de overheidsuitgaven voor (jeugd en) cultuur op de verschillende overheidsniveaus op basis waarvan uitspraken gedaan kunnen worden over de manier waarop de aanbevelingen van de Raad financieel vertaald moeten of kunnen worden (vergelijk 2.3). Voor het grootste deel ziet de Raad echter in de operationalisering van de door hem gedane aanbevelingen geen financiële lastenverzwaring voor de overheid. Binnen een herschikking van bestaande middelen, waarbij veel meer dan thans het accent komt te liggen op de cultuurparticipatie van jeugdigen, zijn de aanbevelingen zeer wel realiseerbaar. Slechts voor enkele onderdelen van zijn advies, zoals voor het samenwerkingsverband en het 'jaar voor jeugd en cultuur', ziet de Raad de noodzaak van een eenmalig extra budget. Behalve dat scholen de ruimte kunnen gebruiken uit de LONDO-bekostiging, zien vele gemeenten kans uit eigen middelen kunsteducatie te financieren, zij het vaak op incidentele basis. De Raad verwacht voor gemeenten per saldo geen kostenverhogend effect als zij hun beleid meer richten op een samenhangend aanbod en kennismakingstrajecten waarmee jeugdigen duurzaam worden geïnteresseerd voor cultuurparticipatie. De Raad stelt die gemeenten ten voorbeeld die nu reeds een activerend beleid voeren.

BIJLAGE 1 VERSCHILLENDE ACTOREN OP HET GEBIED VAN JEUGD EN CULTUUR

Om een inzicht te krijgen in het brede gebied van jeugd en cultuur is het zinnig te onderscheiden welke personen en organisaties er op dit terrein zijn. Het resultaat daarvan is een 'kaart' waarop is af te lezen wie met wie te maken heeft en dus ook welke personen of organisaties invloed hebben op de participatie van jeugd aan cultuur.

De indeling in de drie verschillende niveaus (zie 1.3) kan met de verschillende actoren concreet worden ingevuld:

- I De jeugdige zelf.
- II De jeugdige in zijn (directe) omgeving: ouders/verzorgers, school, vrienden/vriendinnen.
- III De jeugdige in de wereld: cultuuraanbieders, cultuurproducenten, intermediairs, media, centra voor kunstbeoefening, fondsen/subsidiegevers.

1. *De jeugd*

'De' jeugd bestaat niet. Dat is simpel. Maar daarmee ben je er niet. In hoofdstuk 3 van dit advies en in bijlage 2 wordt een onderscheid gemaakt naar verschillende leeftijdscategorieën en de daarbij horende ontwikkelingsfasen. Daarnaast zijn er andere aspecten van jeugdigen die mede bepalend kunnen zijn voor de mate waarin zij aan cultuur participeren: het opleidingsniveau van de jeugdige en zijn opvoeders, de sociale en culturele (etnische) afkomst van de jeugdige en zijn opvoeders, de sekse, de mobiliteit en woonplaats van de jeugdige. Deze indeling doet niets af aan de verschillende stijlen en levensovertuigingen die een ieder heeft en die door de indeling heen kan lopen.

2. *Ouders/verzorgers*

Uit onderzoek blijkt dat het eerste opvoedingsmilieu (ouders/verzorgers) het bepalendst is voor de al dan niet cultuurinteresse van jeugdigen. Het blijken voornamelijk jeugdigen uit (hogere) middenklasse-gezinnen te zijn die zowel thuis als op school met (gevestigde) kunst kennis maken. Waar ouders hun kinderen laten kennismaken met kunst, is dit echter geen garantie voor kunstbezoek tijdens de tienerjaren (De Waal, 1989).

3. *Onderwijs*

Ook de houding van scholen ten opzichte van cultuur blijkt grote

invloed te hebben op de cultuurinteresse van jeugdigen, hoewel deze invloed veel kleiner is dan die van de ouders.

In de adviesaanvraag van WVC wordt opgemerkt dat via het onderwijs in belangrijke mate wordt bijgedragen aan de culturele vorming van jeugdigen. Toch ziet de minister ook enkele knelpunten. Zo wordt geconstateerd dat in het basis- en algemeen vormend onderwijs slechts beperkt aandacht kan worden besteed aan culturele educatie, gelet op de brede doelstelling van het regulier onderwijs en de geringe mogelijkheden die het schoolwerkplan doorgaans biedt. Daarbij zijn ook aan de orde de plaats en inhoud van kunstvakken in basis- en voortgezet onderwijs.

In ons onderwijssysteem ligt de nadruk (nog steeds) sterk op het verwerven van kennis, terwijl het belang van expressie en verbeelding over het algemeen als minder essentieel wordt gezien. Kunstvakken zijn vaak ondergeschoven kindjes. Voor zover ze er zijn, zijn ze meestal een voorbeeld van actieve participatie. Het begint al op de basis(kleuter)school met fröbelen. Er zijn uitgebreide discussies (gaande en reeds geweest) over het nut en effect van lessen op school, zoals in tekenen, handvaardigheid, textiele werkvormenlessen en muziek. In de notitie 'Kunst en cultuur in het voortgezet onderwijs' pleiten WVC en O&W voor meer aandacht voor kunstzinnige vorming en een betere aansluiting op het kunstvakonderwijs (TK 21164). Enige tijd geleden bracht de onderwijsinspectie een rapport uit waaruit bleek dat het niet goed gesteld is met het muziekonderwijs op de basisscholen. Slechts 3% werd als 'goed' gekwalificeerd, 15% was 'onvoldoende' en 41% 'twijfelachtig'.

Op 1 januari 1992 is een vooronderzoek van start gegaan naar de effecten van onderwijs in de kunstvakken op cultuurparticipatie. De bedoeling is dat daarna een meerjarig onderzoek naar deze effecten zal worden verricht.

Met de invoering van de Wet op het basisonderwijs (in 1985) leek het alsof de mogelijkheden voor actieve kunstzinnige vorming werden uitgebreid, omdat dit in het onderwijspakket moest worden opgenomen. Dit bleek in de praktijk een illusie.

De Wet op de basisvorming richt zich op het voortgezet onderwijs. In de eerste fase hiervan, de basisvorming, worden twee vakken toegevoegd aan de bestaande kunstzinnige vormingsvakken: drama en dans. Het betekent echter geen echte uitbreiding van het onderwijs in kunstzinnige vakken. In de huidige situatie wordt in de brugklas nog relatief veel aandacht besteed aan expressievakken,

maar daarna zeer weinig.

De rol van het onderwijs bij receptieve cultuurparticipatie van jongeren is een geheel andere. Er is een groot onderling verschil tussen scholen als het gaat om het georganiseerd bezoeken van theater- en muziekvoorstellingen of musea of het uitnodigen van gezelschappen op school. Het binnen lesuren bezoeken van kunstinstituten beperkt zich veelal tot musea. Op de meeste scholen is het geheel afhankelijk van het initiatief en de interesses van individuele docenten of in schoolverband een bezoek wordt gebracht aan cultuur.

Basis- en speciaal onderwijs kunnen voor culturele vorming gebruik maken van het LONDO-vergoedingstelsel. Het ministerie van O&W heeft bepaald dat zij een bedrag van f 6,- per leerling redelijk vindt. Scholen kunnen echter zelf bepalen of zij dit bedrag ook werkelijk aan culturele vorming willen uitgeven. Voor het voortgezet onderwijs is het stelsel nog grover. Uitgaven zijn niet onderbouwd, maar worden op basis van het aantal vierkante meters per school vergoed.

Het streven van de overheid is dat scholen in toenemende mate gaan beschikken over hun eigen budget. Een eerste kleine stap in die richting is het formatiebudgetstelsel. In de toekomst wil men toe naar budgetfinanciering. Pas dan wordt het voor scholen beter mogelijk om zelfstandig diensten op cultureel gebied in te huren.

4. *Vrienden en vriendinnen*

Naast het ouderlijk milieu en de school is er nog een derde actor in de omgeving van de jeugdige die invloed heeft op zijn/haar cultuurparticipatie. De groep waartoe de jeugdige behoort is van groot belang. Scholieren beschouwen cultuurbezoekers al snel als 'een ander soort mensen'. In de regel willen zij niet dat anderen van hen denken dat zij ook zo (als die andere soort) zijn, want dat zijn kapsoneslijers (kalkui of apartelingen). De scholieren met wie Mieke de Waal (1989) sprak, merken op dat er een heel strenge sociale controle is, die overigens wel als leeftijdsgebonden wordt ervaren: in de puberteit moet je niet anders zijn dan anderen. In de non-verbale communicatie speelt kunst ondertussen wel degelijk een rol als het gaat om stijl waaraan allerlei boodschappen zijn af te leiden (kortom jeugd(sub)culturen).

5. *Cultuuraanbiedende organisaties*

Onder deze categorie vallen uiteenlopende organisaties die door het al dan niet programmeren grote invloed uitoefenen op het aanbod. Op het gebied van podiumkunsten valt te denken aan: schouwburgen, theaters, concertgebouwen, culturele en jongeren-centra, alternatieve podia. Deze podia worden door gemeenten gefinancierd, omdat de opbrengsten onvoldoende zijn.

Ook de media zijn te beschouwen als aanbieders, soms zelfstandig soms met een weergave van dat wat gebeurt bij cultuuraanbiedende organisaties. Scholen kunnen soms beschouwd worden als cultuuraanbieders, zoals wanneer zij een toneelvoorstelling aan de leerlingen presenteren. Ook overkoepelende organisaties, zoals bijvoorbeeld de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD), vallen onder deze categorie.

Cultuuraanbieders zijn kortom organisaties die, op welke manier dan ook, faciliteiten bieden om publiek in contact te kunnen laten komen met cultuur. Zij kunnen onderscheiden worden in enerzijds organisaties die zich (ook) speciaal op de jeugd richten (zoals kinder- en jeugdtheater, jeugdbibliotheken, kinderboekwinkels) en de algemene organisaties die zich op publiek in de ruimste zin van het woord richten.

In de adviesaanvraag wordt gewezen op onderzoek waaruit blijkt dat kunsteducatieve instellingen (musea, bibliotheken) een beperkt bereik naar jeugdigen hebben. Van sommige algemene organisaties zou je kunnen opmerken dat zij zich niet altijd even laagdrempelig of jeugdvriendelijk opstellen. Initiatieven als de Kunstkijkuren (bezoek aan Stedelijk, Van Gogh- en Rijksmuseum onder begeleiding) trachten hieraan iets te doen. Andere algemene organisaties doen er juist alles aan om onder hun publiek ook jeugd te scharen (bibliotheken via CPNB).

Er bestaat een rechtstreeks verband tussen de cultuuraanbieders en de cultuurproducenten, omdat de aanbieders voor een belangrijk deel bepalen wat er geproduceerd zal worden. Meestal zijn het de directies van podia die de programmering voor hun rekening nemen. De meeste podia presenteren hun jaarprogramma in een krant of brochure aan het algemene potentiële publiek. Daarnaast verschijnt er in veel gevallen een maandagenda met toelichtingen en toegangsprijzen. Verder maken sommige podia gebruik van affiches, advertenties en persberichten, benaderen ze scholen en presenteren ze zich op uitmarkten. Specifiek op jeugd gerichte publiciteit is (nog) zeldzaam.

6. *Cultuurproducenten*

Cultuurproducenten zijn degenen die door iets al dan niet te willen uitvoeren of te (helpen) scheppen, feitelijk het aanbod vormen. Zij zijn daarmee de makers van produkties die door de cultuuraanbieders aan het publiek worden aangeboden. Naast schrijvers, programmamakers, beeldend kunstenaars, componisten, moet daarbij ook worden gedacht aan de uitvoerende kunstenaars, zoals acteurs, dansers, zangers, musici en dirigenten.

Vrijwel alle grote gezelschappen op het gebied van de podiumkunsten ontvangen subsidie.

Er bestaan in Nederland verschillende beroepsverenigingen waarin producenten zich verenigen. Ook zijn er koepels waarin weer verschillende beroepsverenigingen vertegenwoordigd zijn (Federatie van Kunstenaarsverenigingen).

7. *Intermediairs*

Bemiddelaars of intermediairs op het gebied van jeugd en cultuur kunnen zich tussen de verschillende actoren bewegen. Zo zijn er instanties die bemiddelen tussen de cultuuraanbieders en de jeugd, bijvoorbeeld door het afspreken van kortingsregelingen. Het Cultureel Jongeren Paspoort en verschillende (regionale) kortingskaarten vormen daarvan een duidelijk voorbeeld. Anderen trachten de samenwerking tussen onderwijs en centra voor kunstzinnige vorming gestalte te laten krijgen. Weer anderen leggen zich toe op de bemiddeling tussen gezelschappen en scholen. Tenslotte zijn er de zogenaamde kunstbemiddelaars zoals agenten, castingbureaus en impressario's.

Een organisatie als het LOKV (Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming) vervult op dit vlak verschillende taken: kunstbemiddeling, kennisconcentratie en produktontwikkeling. In dat kader organiseert het LOKV in samenwerking met anderen landelijke festivals en manifestaties voor jeugdigen (Scholierentheaterfestival De Opkomst, JeugdtheaterFestival Den Bosch, Nationaal Jeugddans Festival). Daarnaast tracht het instituut de kunsteducatie te bevorderen door de ontwikkeling en uitvoering van projecten op dit terrein. Hiertoe wordt de samenwerking gestimuleerd tussen onderwijs, centra voor kunstzinnige vorming, steunfunctie-instellingen en het amateurcircuit.

Jaarlijks stelt het LOKV 1 miljoen gulden beschikbaar voor 'het bevorderen van de afname van kunstaanbod voor kinderen en jongeren', via twee zogenaamde premiereregelingen. Zo is er de 'premiereregeling verzorgingsstructuur kunsteducatie voor het basisonderwijs'. Steunfunctie-instellingen, scholen en gemeenten

kunnen op basis van deze regeling gedurende drie jaar financieel worden gesteund bij het ontwikkelen van een structurele voorziening voor kunstbemiddeling ten behoeve van het onderwijs. Daarnaast bestaat er de 'premieregeling kunsteducatie per discipline' op basis waarvan het kunstaanbod in verschillende disciplines voor scholen gepremieerd kan worden. In haar werkplan 1993/94 kondigt de instelling aan zich bij de bevordering van kunsteducatie vooral te willen gaan richten op de leeftijdsgroep vanaf 12 jaar in binnen- en buitenschoolse situaties. De festivals krijgen een rol in dat nieuw te ontwikkelen beleid.

8. *Media*

Steeds meer wordt erkend dat de massamedia een belangrijk middel kunnen zijn om de cultuurparticipatie te bevorderen. Radio en televisie worden ingezet om een groot deel van de bevolking kennis te laten maken met verschillende kunst- en cultuuruitingen. Het bereik van televisie is zoveel malen groter dan producties, terwijl ook het publiek dat kijkt een andere samenstelling blijkt te hebben, dat het al met al verstandig is de media serieus te nemen. Zeker als het gaat om jeugdigen.

Daarbij is een verschil te maken tussen achtereenvolgens de media als informatiebron over cultuur(manifestaties), de media als distributiekanaal (registratie en weergave) van kunstuitingen, en de media als zelfstandige aanbieder van programma's die speciaal geproduceerd worden om via de media bij het publiek te brengen. Op landelijk niveau vindt er een afstemming plaats met de landelijke zendgemachtigden. De omroepen zijn verplicht (Mediawet) 20% van hun zendtijd te besteden aan culturele producties. De omroepen blijken echter nogal uiteenlopende zaken onder dit begrip te verstaan. Het Stimuleringsfonds nederlandse culturele omroepproducties ondersteunt kwalitatief hoogwaardige omroepproducties.

Op lokaal niveau werken veel lokale omroepen samen met kunstinstellingen, waaronder centra voor kunstzinnige vorming. Aangezien de kijk- en luistercijfers een zeer belangrijke rol spelen in medialand, en jeugdigen daarbij niet als aparte groep worden beschouwd, zijn er steeds minder speciale jeugdprogramma's. Ook veel lokale jeugdradioprogramma's verdwijnen.

9. **Centra voor
(amateuristische)
kunstbeoefening**

Ook deze actor moet zeer ruim worden opgevat. Zowel centra voor kunstzinnige vorming, zoals die bestaan in uiteenlopende soorten en maten, zoals muziekscholen en werkplaatsen, vallen hier onder. Zij spelen een belangrijke rol in de actieve cultuurparticipatie. Dat dit een grote weerslag kan hebben op de receptieve participatie is iets dat nog onlangs in een SCP-onderzoek is bevestigd (van Beek en Knulst, 1991).

10. **Fondsen,
subsidiegevers**

Als subsidiënten van cultuur moeten in ieder geval worden genoemd: het rijk, de provincies en gemeenten (2.3).

De overheid bepaalt met haar subsidies voor een belangrijk deel hoe de gevestigde podiumwereld in Nederland eruit ziet en welk aanbod daarin geboden wordt. Op het gebied van de podiumkunsten moet daarbij met ingang van 1993 het Fonds voor de Podiumkunsten worden genoemd.

Met de tendens van een steeds sterker terugtrekkende overheid zijn ook de podiumkunsten steeds meer gedwongen zich op de markt te richten. Zo wordt gezocht naar andere wegen van financiering, zoals sponsoring. Lange tijd bestonden hiertegen bedenkingen, vanuit de angst dat bij sponsoring de eigen doelstellingen opgegeven zouden moeten worden.

Bekende fondsen op het gebied van cultuur zijn de Anjerfondsen (voor regionale/lokale projecten), de Stichting Prins Bernard Fonds (landelijk), de Stichting Zomerzegels en Kinderpostzegels. Speciaal voor jeugd en cultuur is het Nationaal Activiteiten Fonds te noemen, waaruit ook culturele activiteiten (met een vernieuwend karakter) van jongeren kunnen worden bekostigd. Dit is een initiatief van het Nationaal Jeugd Fonds. De twee belangrijkste cultuurfondsen, Prins Bernard en Anjer, besteedden in 1991 20,6 miljoen aan cultuur. Daarvan ging 7,5 miljoen naar de podiumkunsten.

BIJLAGE 2 (ONTWIKKELINGS)STADIA JEUGDIGEN

De 0- tot 4-jarige

De positie van het jonge kind wordt dikwijls beschreven vanuit de gehechtheidstheorie. Daaronder wordt een relatief duurzame affectieve band tussen opvoeder(s) en kind verstaan. Deze band kan zich goed ontwikkelen in een opvoedingsomgeving die zich kenmerkt door continuïteit, stabiliteit en sensitiviteit. Als deze voorwaarden niet aanwezig zijn doordat de opvoeder niet adequaat reageert op behoeftes van het kind, niet consequent is in de omgang met het kind of als kind en opvoeders regelmatig van elkaar gescheiden worden bestaat de kans dat de gehechtheid niet (goed) tot stand komt.

In deze leeftijdsfase bestaat de omgeving van het kind voor het belangrijkste gedeelte uit het zogenaamde primaire opvoedingscircuit (gezin, opvoeders).

De 4- tot 12-jarige

In deze ontwikkelingsfase verbreedt de omgeving van het kind zich naar het secundaire opvoedingscircuit. Naast het gezin zullen ook andere personen en verbanden een rol gaan spelen (buurt, school, familie, vrienden). Het kind zal het contact met deze wijdere omgeving steeds meer zelfstandig gaan onderhouden. Vanaf een jaar of 9 intensiveert de omgang met leeftijdgenoten. In de prepuberteit (10-12 jaar) blijken kinderen slim en ontvanke-lijk voor beïnvloeding, maar nog afhankelijk van (naaste) volwassenen. Veel van de preventieve voorlichting (over bijvoorbeeld verkeersveiligheid, alcohol, drugs) richt daarom ook op deze leeftijdsgroep. Volgens de theorie van Kohlberg is de morele ontwikkeling van kinderen afhankelijk van de ontwikkeling van hun denkvermogen. Er zijn daarbij een aantal stadia te onderscheiden die het kind doorloopt naarmate het ouder wordt en zijn denkvermogen ontwikkelt. In de leeftijdsfase van 4 tot 12 jaar zijn er twee niveaus van belang. Het preconventionele niveau, waarin jonge kinderen zich voornamelijk aan normen houden om straf te voorkomen en omdat deze opgelegd worden door een autoriteit. Deze normen worden als absoluut gezien. Pas later ontdekken kinderen dat je dingen van verschillende kanten kunt bekijken en ook je eigen belang kunt laten meetellen bij de beslissing je al dan niet aan een norm te houden. In het conventionele niveau, dat vanaf een jaar of 10 kan ingaan, vormen kinderen zich een beeld van de manier waarop ze zich moeten gedragen zodat zij door anderen goed en aardig worden gevonden.

In deze leeftijdsfase begint ook het onderscheid tussen vrije tijd en

niet-vrije tijd te spelen. Kinderen gaan naar school of ondernemen activiteiten met hun opvoeders. Zij zijn in deze leeftijdsfase nog sterk afhankelijk van deze opvoeders. Een aanzienlijk deel van hun vrije tijd brengen kinderen buiten spelend door. Daarnaast besteden ze tijd aan clubs en televisie kijken (Peeters en Woldringh, 1993). Onder meer door Gardner (1981) is onderzoek gedaan naar de meest geschikte leeftijd waarop kinderen in contact kunnen komen met kunst en cultuur. Volgens hem ligt deze tussen de 9 en 13 jaar. Anderen wijzen op de ontvankelijkheid van kinderen in de basisschoolleeftijd en op het feit dat dit een leeftijd is waarop je alle lagen van de bevolking bereikt.

De 12- tot 18-jarige

Voor de identiteitsontwikkeling is vooral de adolescentieperiode (12 tot 18 jaar) van belang. Identiteit heeft te maken met het als persoonlijkheid innerlijk samenhang hebben, het één en dezelfde persoon blijven in wisselende situaties. Het gaat daarnaast om de beleving van samenhang in de levensloop van een persoon: het zien van verleden, heden en toekomst als een coherent geheel. Rond het 12e jaar neemt de invloed van leeftijdgenoten sterk toe. Deze invloed laat zich met name gelden op gebieden als kleding, muziek, kapsel en vrijetijdsbesteding. Uit onderzoek blijkt dat de mate waarin leeftijdgenoten invloed hebben omgekeerd evenredig is met de relatie die de jongere heeft met zijn ouders. Is deze goed dan is de invloed van vrienden minder.

In de late adolescentie (tussen 16 en 21 jaar) komt de persoonlijke identiteit onder druk te staan als de jongere na een ingrijpende biologische ontwikkeling geconfronteerd wordt met nieuwe maatschappelijke verwachtingen van hem/haar. In deze periode met de vele veranderingen en onzekerheden is de beleving van een identiteitscrisis een centraal moment. Hierin moet uit verschillende mogelijkheden een beslissende en verplichtende keuze worden gemaakt. Deze situatie, waarin van de vele mogelijkheden slechts een enkele kan worden gerealiseerd geeft aanleiding tot intense belevingen die gepaard gaan met uitingen van emotionele onevenwichtigheid (De Wit en Van der Veer, 1987). Ook op het gebied van vrijetijdsbesteding, school, vrienden en ouders wordt de jongere geconfronteerd met de noodzaak keuzes te maken, temeer daar jongeren onder de 20 jaar relatief weinig vrije tijd hebben omdat onderwijs en arbeid veel tijd vragen (ter Bogt en van Praag, 1992).

Op het gebied van de morele ontwikkeling wordt deze periode wel

als het postconventionele niveau aangeduid. Jongeren ontwikkelen principes, waaraan ze in alle situaties refereren ook als dit in strijd is met heersende opvattingen. Het is echter niet zeker dat de jongere dit niveau bereikt. Volgens Kohlberg blijven de meeste mensen al bij een van de eerdere stadia steken. Tot hun 16e jaar hebben jongeren te maken met de leerplicht. Daarna leren ze verder, gaan werken of zijn werkloos. Ook voor deze leeftijdscategorie geldt dus de verdeling in vrije en niet-vrije tijd.

BIJLAGE 3 KNELPUNTEN VANUIT PERSPECTIEF JEUGDIGE

In hoofdstuk 3 worden een aantal soorten knelpunten onderscheiden.

- I Knelpunten met betrekking tot de wilsvorming.
- II Knelpunten rond de informatievoorziening: actuele en structurele informatie.
- III Knelpunten door een gebrek aan invloed en/of middelen: actueel en structureel.

Hieronder worden, niet uitputtend, voor de verschillende soorten problemen voorbeelden genoemd van knelpunten vanuit het perspectief van de jeugdige. Deze knelpunten zijn onder meer in verschillende onderzoeken te vinden.

I Knelpunten met betrekking tot de wilsvorming

- Te weinig of geen sociale ondersteuning voor bezoek aan podiumkunsten.
- Op school speelt cultuur nauwelijks een rol.
- Er bestaan veel initiatieven om jeugdigen kennis te laten maken met (het reguliere aanbod van) podiumkunsten, maar deze initiatieven vertonen weinig of geen samenhang.
- Na de eerste kennismaking bestaat er geen vervolgtraject dat jeugdigen kunnen volgen om hun interesse in podiumkunsten voort te zetten of uit te breiden.
- Er is weinig (gestructureerde) samenwerking tussen jeugd, ouders, scholen, aanbieders, producenten.
- Het experimenteren met het bezoek aan podiumkunsten kan een dure grap zijn. Jongeren weten over het algemeen beter wat ze bij popconcerten kunnen verwachten dan bij opera, ballet of theater.
- Er bestaat, afgezien van muziek, geen deugdelijke opleiding die schoolt in het werken met jongeren.
- Op scholen is het zeer afhankelijk van het enthousiasme en de professionaliteit van de betreffende leerkracht of het vak interessant is (dit geldt uiteraard voor alle vakken). Op lagere opleidingen wordt vaak in het geheel geen aandacht meer besteed aan podiumkunstvakken.
- Podiumkunsten (zoals toneelspelen) zijn niet geïntegreerd in andere schoolvakken.
- Kinderen zijn in het onderwijs volledig afhankelijk van interesses van docenten op school.
- Geen evenwicht: geen waarborg dat kinderen op school met

meer dan één discipline kennismaken.

- Geen verband tussen actieve en receptieve cultuurparticipatie.
- Of in het onderwijs aandacht wordt besteed aan kunst en kunstzinnige vorming (actieve en receptieve participatie) is afhankelijk van het enthousiasme en de inzet van individuele leerkrachten en de schoolleiding. Voor ondersteuning van buitenaf (bijvoorbeeld door Stichtingen Kunstzinnige Vorming) is vaak geen ruimte/budget.
- Pabo's leiden op tot algemene lesbekwaamheid, maar geven nauwelijks of geen scholing in het doceren en integreren van kunstzinnige vorming in het onderwijs. Hierdoor is deskundigheid, voor bijvoorbeeld het begeleiden van schouwburg of concertbezoek, in principe niet binnen de school aanwezig.
- Op ondersteunende functies van buiten de school om de hierboven aangegeven lacunes te vullen, wordt momenteel sterk bezuinigd. Hierdoor kunnen scholen geen consultants kunstzinnige vorming meer aantrekken.
- De maatschappelijke waarde van kunst- of expressievakken in het onderwijs is gering (tekenen, handvaardigheid, handenarbeid, beeldende vorming, muzikale vorming, drama, dans). Andere vakken (wiskunde, economie) worden belangrijker gevonden.
- Met de invoering van de Wet op de basisvorming moeten scholen een minimumpakket aan kunstzinnige vorming aanbieden. Sommige kunstvakken verdwijnen hierdoor. Verder hangt het van de school af hoe uitgebreid het kunstvakkengedeelte wordt. Hierdoor zullen er jeugdigen zijn die van kunsteducatie verstoken blijven.
- Alleen naar een voorstelling gaan is niet leuk. Het bezoeken van een voorstelling (afgezien van een popconcert) is niet iets wat je met je schoolgenoten bespreekt. Men weet dus niet goed van elkaar of men gaat.
- Niet gewend om naar theater te gaan. Nooit kennis mee gemaakt, en als dat wel zo is dan niet inspirerend om weer te gaan.
- Omdat niet duidelijk is wat je kunt verwachten bij theaterbezoek willen jongeren het niet riskeren daar hun geld aan uit te geven. Bij popconcerten en film weten ze dat veel beter.
- Schouwburg en concertzaal trekken niet aan. Gevoel niet bij publiek te horen (in tegenstelling tot de bioscoop).
- Voorstellingen zijn te complex.
- Gezinsomstandigheden: ouders hebben het te druk om kind mee te nemen of zelf te gaan.

II Knelpunten rond de informatievoorziening: actuele informatie

- De informatie over het aanbod van centra, stichtingen, buurthuizen en andere clubs op het gebied van amateuristische kunstbeoefening of kunstzinnige vorming is zeer versnipperd en onoverzichtelijk.
- Bij film is het gemakkelijk te vinden wat er is. Bij andere dingen is dat veel moeilijker. Echt op zoek gaan naar informatie komt er niet van. Pas als je er al iets van weet heb je iets aan agenda's en beschrijvingen.
- Aankondiging van theater bevestigt het beeld van jongeren dat het saai is. Spreekt niet aan, valt ver buiten de manier waarop jongeren met elkaar communiceren.
- Recensies zijn voor insiders en volwassenen geschreven. Niet te achterhalen of iets leuk is.

II Knelpunten rond de informatievoorziening: structurele informatie

- Amateurkunst is ondanks pogingen om hier verandering in te brengen, een wirwar van organisaties, besturen en clubs.
- Informatie over mogelijkheden ontbreekt.
- Er is geen op jeugd toegespitste informatie over de inhoud van bijvoorbeeld theater.

III Knelpunten door een gebrek aan invloed en/of middelen: actueel

- Andere dingen te doen in vrije tijd.
- Beschikbare budget.
- Te grote (reis)afstand.
- Teveel moeite in verhouding tot andere dingen.

III Knelpunten door een gebrek aan invloed en/of middelen: structureel

- Voorstellingen in het reguliere aanbod zijn dikwijls niet interessant voor jeugdigen (staan ver af van hun leefwereld, niet eigentijds).
- Er zijn nauwelijks jongerenproducties.
- Er worden weinig kwalitatief goede theaterstukken geschreven,

- voor zowel jeugdvoorstellingen als voor jongerenproducties.
- Er bestaat een groot verschil tussen de steden en het platteland als het gaat om de drempel van reguliere podia. Op het platteland zijn podia dikwijls multifunctioneel, terwijl het in grote steden vaak kunsttempels zijn.
 - Er bestaat op veel vlakken onvoldoende professionele ondersteuning, zowel als het gaat om het werken met jongeren om een eigen produktie te maken als bij de begeleiding van jeugdigen bij het actief beoefenen van amateuristische kunst.
 - Er is niet voldoende oefenruimte voor bands en andere eigen uitingen van jeugdigen.
 - Amateurkunst krijgt niet voldoende aandacht. Kunstzinnige vormingsinstituten krijgen wel meer aandacht van lokale overheid (belang wordt wel gezien).
 - Jongeren maken liever niet veel gebruik van organisaties van amateuristische kunstbeoefening en kunstzinnige vorming. Het beeld dat zij ervan hebben is truttig en burgerlijk. Campagnes (Postbus 51) en speciale projecten (muziekscholen) hebben hierin nog niet veel verandering kunnen brengen.
 - Gemeenten hebben geen beeld van behoeftes van jeugdigen op het gebied van actieve participatie.
 - Theater en concert zijn serieus. Er valt niets te lachen.
 - Het gevoel leeft niet dat theater er ook voor jongeren is. Dat wordt ook niet duidelijk gemaakt.
 - Het ver van te voren bedenken of je naar een voorstelling wilt werkt niet. Pas een week van tevoren beslissen zou prettiger zijn, maar zo werkt het systeem niet.
 - Veel is uitverkocht.
 - Omgangsvormen in het theater schrikken af. Idee dat je je moet aanpassen. Moet je op school ook al. Concert is veel meer uitgaan.
 - Theater verveelt sneller. Bij film gebeurt er veel meer, meer te zien, realistischer, minder zelf bedenken. Theater moet je echt zin in hebben.
 - Kunst is voor andere mensen (kaklui, apartelingen). Publiek schrikt af. En het schrikt af om daar zelf toe te horen (t.o.v. leeftijdgenoten).
 - Voor kinderen is theatertaal vaak te moeilijk.
 - Muziek: teksten onbegrijpelijk.
 - Kinderachtig spreekt niet aan, wel kinderlijk.
 - Behoefte aan spektakel in theater.

BIJLAGE 4 INITIATIEVEN CULTUURPARTICIPATIE

Er zijn in Nederland vele initiatieven (ondernomen) om het enthousiasme van jeugd voor cultuur te vergroten of te behouden. Hieronder inventariseert de Raad een belangrijk deel daarvan. Deze inventarisatie pretendeert niet volledig te zijn, maar geeft een beeld van de vele leuke mogelijkheden die op dit terrein reeds benut zijn. In de opsomming moet geen volgorde van belangrijkheid worden gezien.

ACTIEVE PARTICIPATIE

- Vele centra (voor kunstzinnige vorming) waar cursussen worden gegeven, al dan niet in samenwerking met scholen en andere instellingen.
- 'Oude wijken project', zoals in Rotterdam waar de muziekschool in samenwerking met basisschool en club/ buurthuis probeert jonge bewoners van achterstandswijken te bereiken. Muziekdocenten gaan naar buurt/clubhuis en geven demonstraties. Ook worden muzieklessen tegen lage prijzen aangeboden.
- Kunst voor kids, artotheek en werkplaats voor kinderen van 5 tot 12 jaar in Rotterdam.
- Organiseren van produkties (muziektheater) voor en door jongeren, door onder meer Brekend Vaatwerk, Stichting Apart, Artisjok.
- De Kunstbende (commissie Meer-doen-met-cultuur) heeft als doel het bevorderen van cultuurparticipatie door jongeren van 14 tot 18 jaar, met name nog niet geïnteresseerde jongeren (allochtone en laagopgeleide jongeren). Hiertoe worden regionale wedstrijdvoorrondes georganiseerd waaraan jongeren kunnen meedoen in verschillende disciplines. Er is een landelijke finale.
- Projecten op school, zoals het fotoproject van de Moor, uitgevoerd op de Linnaeusschool in Amsterdam-Oost.
- Projecten op school: muziek-theateratelier op de Pieter Langendijkschool in Amsterdam-West (i.s.m. SKVA en muziekschool).
- Projecten op school: het Niels Stensen College in Utrecht heeft een theaterklas. Docenten van de Hogeschool voor de Kunsten geven 5 uur per week na schooltijd les aan havo- en vwo-scholieren die geïnteresseerd zijn.
- Projecten op school: Annie M.G. Schmidtschool in Amsterdam. Vakdocenten kunstzinnige vorming verzorgen, i.s.m. de SKVA,

naschoolse lessen in dans, mime, toneel en clowning. In het schooljaar 91/92 verzorgde de SKVA drie middagen per week workshops met vakdocenten. Aan het eind van het jaar presentatie voor publiek in De Krakeling. Speciale aandacht voor werken met multiculturele groepen, de ontwikkeling van een multicultureel programma en samenwerking meisjes en jongens.

- (Voor)opleidingen podiumkunsten: Hofplein Jeugdtheaterschool.
- Ivko-mavo (Amsterdam), voor Individueel Voortgezet en Kunstzinnig Onderwijs, voor leerlingen met een meer dan gemiddelde belangstelling voor kunst.
- Grote Prijs van Nederland (wedstrijd voor beginnende popmuziekgroepen).
- Jeugdfestivals (theater, dans, film, scholierentheater), zowel internationaal, nationaal als regionaal.
- Provinciale steunfunctie-instelling Noord Brabant BOJJ (Buro Open Jeugd en Jongerenwerk) organiseert jaarlijks cultuurprojecten voor meiden. Zij werken maandenlang onder deskundige begeleiding aan kunstproducties. Sinds 1986.
- Kindertheater Elleboog, waar kinderen van 6 tot 16 jaar allerlei activiteiten kunnen ontplooiën. Samenwerking met De Krakeling (zie receptieve participatie).
- Artisjok, multicultureel jongerenmuziektheater. Doel is onder meer om lager geschoolde jongeren te laten kennismaken met een theaterproductie.

RECEPTIEVE PARTICIPATIE

Initiatieven rond kennismaking jeugdigen met cultuur (in schoolverband) (I)

- In schoolverband: atelierbezoek bij beeldend kunstenaars (Stichting KIO).
- In schoolverband: kunstbijkuren en muziekluisterlessen (BSO, gemeente Amsterdam). Groepjes kinderen (hoogste groep basisonderwijs) gaan onder leiding naar Rijks-, Van Gogh- en Stedelijk Museum.
- In schoolverband: Kunstschooldag (stichting JAM) in Amsterdam. Ongeveer 6000 leerlingen kunnen een dag per jaar allerlei instellingen bezoeken. Georganiseerd door stichting JAM. Aan het eind van de dag krijgen ze de Gids voor Kids

(informatieboekje).

- Amsterdams Kunstenplan voor de jeugd. Met ingang van 1994/1995 kunnen alle scholen (leerplichtige leerlingen: 4 t/m 15 jaar) in Amsterdam gebruik maken van een kunstpakket. De opbouw hierin is per groep georganiseerd. Er is 12 miljoen voor beschikbaar. Het pakket is samengesteld in samenwerking met de stichting Amateurtheaterschool, stichting Jeugdtheater Amsterdam en stichting Muziekschool Amsterdam. In 92/93 worden op een aantal scholen proefprojecten gedaan.
- 'Jeugdtheatergarantieplan'. Een project van de provincie Zuid-Holland die ook een deel van de kosten voor zijn rekening neemt. Idee is om te zorgen dat leerlingen tenminste éénmaal een voorstelling in een echt theater bijwonen. Het is bedoeld voor leerlingen van de regionale basisscholen.
- Brabants Instituut Steunfunctie Kunstzinnige Vorming (BISK) in Eindhoven wil kinderen in verschillende leeftijdsgroepen systematisch in contact brengen met alle facetten van kunst. Er ontstaan samenwerkingsverbanden van scholen die aan het plan meedoen. Scholen tekenen voor de structuur (vier jaar), de steunfunctie verzorgt de inhoud en de scholen samen verzorgen de lokaties (op hun beurt in samenwerking met schouwburgen). De steunfunctie biedt begeleiding, workshops, lesbrieven bij het geheel. Actieve en receptieve participatie gaan hand in hand.
- Theater voor de lijst. Proefproject gehouden in schooljaar 1990/1991 op Rijnlands Lyceum in Oegstgeest. LOKV ondersteunde het project met kortingspas en lijsten van theatervoorstellingen die voor de nederlandse lijst toegestaan waren. LOKV heeft besloten het project stop te zetten, omdat de overdracht naar lokale instellingen is mislukt en het een eenmalige aangelegenheid voor leerlingen bleef.
- Platform Gooi- en Vechtstreek, platform voor binnenschoolse kunstzinnige vorming, organiseert sinds 10 jaar dat er kunstwerken in de school komen gedurende een bepaalde periode (tentoonstelling Mondriaan). Een werkgroep van het platform, bestaande uit regionale instellingen, huurt de kunstwerken bij kunstuitleen of leent bij gemeentelijke collectie Hilversum. De OBD verzorgt de begeleiding op school. Er zijn steeds 10 tentoonstellingen in omloop.
- Den Haag, Koorenhuis, met integraal kunstenplan voor basisonderwijs in Den Haag. Het Koorenhuis is een centrum voor kunst en cultuur (fusie van Centrum voor Kunstzinnige Vorming en Stedelijke Muziekschool). Zij hebben in november

1991 hun beleidsplan gepresenteerd 'Graag of niet: Het Integrale kunstenplan voor het basisonderwijs van Den Haag'. Opzet ervan is de leerlingen van de 180 basisscholen (openbaar, bijzonder en speciaal onderwijs) in Den Haag zo vroeg mogelijk in aanraking te brengen met kunst. Hiermee wordt kunsteducatie minder afhankelijk van (het al dan niet bestaan van) interesse van de onderwijzer. Met dit plan tracht het Koorenhuis de bestaande programmering van de kunstzinnige vorming in het basisonderwijs te herstructureren, in die zin dat de houding van het onderwijs ten opzichte van kunst moet veranderen van incidenteel of bijkomstig naar wezenlijk onderdeel van de hele opleiding. In het plan wordt doen (actief) en beleven (receptief) gecombineerd. Scholieren komen in 8 jaar tijd in aanraking met alle kunstdisciplines. De programmering is toegesneden op leeftijd en interesse van leerlingen. Daarnaast is er een opbouw van eenvoudige vormen van kunst naar meer complexe, en van kunst in de klas naar kunst in instellingen. Scholen zijn niet verplicht mee te doen, maar als ze meedoen moeten ze het gehele plan accepteren. Het Koorenhuis stelt vakdocenten/kunstenaars beschikbaar die kunstprojecten op de scholen kunnen leiden. Ook worden er uitvoerige lesbrieven samengesteld. Tot nu toe hebben 150 scholen zich ingeschreven. De gemeente Den Haag ondersteunt het plan financieel.

- Gemeente Helmond heeft het plan 'Kunst en Cultuur op de basisschool' (1992 - 1999), dat gebaseerd is op een leerroute kunstzinnige vorming door de jaren heen waarbij kinderen in schoolverband steeds met andere disciplines kennis maken. Een samenhangend pakket met een meerjarenplan voor kinderen van groep 1 tot en met 8. Scholen moeten tegen het geheel ja of nee zeggen en betalen als ze meedoen f 3,- per leerling (subsidie van LOKV en gemeente). Het betreft een samenwerking tussen de gemeente, lokale instellingen en het LOKV. Actieve en receptieve participatie worden aan elkaar gekoppeld.
- De educatieve dienst van theater Carré in Amsterdam organiseert vanaf 1991 theaterlessen voor scholieren vanaf 14 jaar. Tot nu toe heeft men zich met name gericht op scholen met leerlingen die van oudsher niet gewend zijn theater te bezoeken (detailhandelschool, vso). De scholen - momenteel 20 à 25 klassen per jaar - participeren zelf in de vormgeving van het project. Carré wil graag met andere theaters samenwerken, maar dat gebeurt nu nog niet. Carré financiert deze lessen zonder subsidie uit het eigen budget met enige sponsoring. De

leerlingen betalen f 25,- eigen bijdrage. Daarvoor krijgen ze een aantal lessen op school en in het theater en maken ze een voorstelling mee (in 1993 Cats). Het geheel wordt afgesloten met een vervolgtraject, waarbij ze tevens een CJP krijgen.

Het in contact brengen van jeugd met 'cultuurproducenten'/ kunstenaars:

- Atelierbezoek bij beeldend kunstenaars.
- Stichting School en Schrijvers.
- Beeldend kunstproject 'Kunst maakt school', voor en door jongeren op school (mavo-lto) in Dedemsvaart.
- Literair feest (Bulkboek).

Initiatieven rond informatie aan jeugdigen (II)

- Gids voor kids (Amsterdamse musea en theaters in een boekje voor jongeren, stichting JAM). Basisschoolleeftijd.
- CJP-informatie. Informatie over aanbod in CJP-Magazine (tweemaandelijks magazine), FORZA (tv-programma) en Volkskrant (activiteitenladder), gericht op doelgroep 18+. Sinds 1993 CJP-kortinggids als bijlage bij de jongereninformatiegids '16 of zo ... en alles wat jij moet weten'.
- 'Theater? Bekijk 't maar!' is een uitgave van de Stichting Promotie Theater- en Concertbezoek, waarin enkele theatermakers vertellen over hun vak en waarin algemenere informatie wordt gegeven. Doelgroep jongeren (18+).

Initiatieven rond invloed en middelen van jeugdigen (III)

Organisaties die zich speciaal op jeugd (en cultuur) richten of het op een voor jeugd toegankelijke wijze brengen van cultuur:

- Programma's NOT.
- Kinderboekenweek en kinderboekenweekgeschenk (—> kinderjury).
- Alternatieve boekenlijst (CPNB).
- Jeugdbibliotheken.
- Jeugd- en kindertheater: De Krakeling, waar voorstellingen worden gegeven voor kinderen van 4 tot 18 jaar. Samenwerking met Elleboog (zie actieve participatie); Jeugdtheater Hofplein.
- Jeugdfestivals (theater, dans, film, scholierentheater), zowel internationaal, nationaal als regionaal.
- Theatergroep De Nieuw Amsterdam (m.n. allochtone oudere

jongeren).

- Artisjok, multicultureel jongerenmuziektheater. Een van de doelen is jong publiek met plezier naar theater te laten kijken (zie ook actieve participatie).
- Speciale artotheken met uitleen voor kinderen (Groningen, Amsterdam, Maastricht, Sittard, Amstelveen, Den Bosch, Middelburg, Vlissingen).
- Kinderjury World Press Photo.
- Vondelparkfestival in Amsterdam. Gratis kindervoorstellingen voor kinderen vanaf 4 jaar in de zomermaanden in het Vondelpark.
- Kinderstraattheaterdag, Van Ostadetheater in Amsterdam. Voorstellingen voor (en sommige door) kinderen.
- Introdans Educatief in Arnhem, verbonden aan Introdans, brengt kunst- en cultuurvoorstellingen op scholen en in theaters waarbij actieve en receptieve onderdelen gekoppeld worden. Initiatiefnemer van jeugddansfestivals, met diverse internationale optredens en symposia.

Het promoten van het maken van speciaal op jeugd gerichte cultuur:

- Jeugdtheaterprijzen: Hans Snoeck Prijs (volwassenenjury) en Puck Jeugdtheater Publieks Prijs (kinderjury). De Puckprijs voor de beste door beroepsacteurs gespeelde jeugdtheatervoorstelling van het seizoen, bestaat sinds 1991. Het is een gezamenlijk initiatief van Jeugdtheater Hofplein, Jeugdtheater De Krakeling en de VSCD.
- Kinderboekenprijzen (griffels)
- Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties.
- 'Werkgroep Jeugd' van de omroepen.
- Kinderkast.
- Stichting Apart.
- Brabants Steunpunt Jeugdwelzijn (BSJ).
- Galerie aan Zee. Tekeningen van kinderen en kunstenaars tentoongesteld.

Drempelverlagende maatregelen met betrekking tot financiële middelen:

- Cultureel Jongeren Paspoort (CJP). Een landelijke kaart die kortingen geeft aan jongeren tot 26 jaar op onder meer kunst en cultuur. De kaart kost f 15,- per jaar en is ook geldig in 18 andere Europese landen. De doelgroep is breed en in de praktijk 18+.

- Jeugdtheater Amsterdam Pas (JAP).
- Jongeren theaterkaart (JTK) van Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecteuren (VSCD). De kaart geeft korting aan jongeren tot 25 jaar en kost f 7,50.
- Europese Jeugdkaart.
- Museumjaarkaart.
- Rijksuniversiteit Groningen verstrekt met ingang van 92/93 aan eerstejaars studenten een gratis jongeren theaterkaart, waarmee ze kortingen van 10 tot 20% krijgen. Deze actie komt voort uit een samenwerking tussen de Stadsschouwburg en Cultuurcentrum De Oosterpoort. De kaart is een uitgave van de VSCD.
- Tilburg kent de Jongeren Uit Pas (JUP).
- Drachten kent geen kaart, maar iedereen 'die er jong uitziet' krijgt korting.

Drempelverlagende maatregelen met betrekking tot afstand:

- Museum Express-week. In november 1992 kregen basisscholen kosteloos busvervoer aangeboden naar musea, omdat dit vervoer het grote struikelblok bleek voor museumbezoek. Deelnemende musea boden leerlingen lespakketten aan. Initiatief van Federatie van Musea in Zuid-Holland en Haags Museum Platform. Subsidie door WVC, fondsen en provincie Zuid-Holland.

BIJLAGE 5 EVALUATIE-INITIATIEVEN

Voorbeeld van de wijze waarop de beoordeling van initiatieven/projecten op het gebied van jeugd en cultuur kan plaatsvinden.

Centrale vraag

In hoeverre voldoet initiatief/project x aan (een van) de drie criteria, gezien vanuit het perspectief van de jeugdige:

- I De wilsvorming.
- II De informatievoorziening.
- III de invloed en/of middelen.

Na de vraag welk doel het initiatief beoogt, kan beoordeeld worden of het dat doel ook op de juiste wijze nastreeft of heeft weten te bereiken. Die beoordeling kan plaatsvinden door de drie criteria op hun beurt te onderscheiden in een aantal vragen over het project/initiatief.

I De wilsvorming

- * Heeft het initiatief ten doel (een groep) jeugdigen te laten kennismaken met (aspecten van) cultuur?
- * Hoe wil het initiatief deze kennismaking laten plaatsvinden?
- * Hoe vindt de kennismaking plaats?
- * Maakt het kennismakingsinitiatief deel uit van een groter geheel of andere initiatieven?
- * Is de kennismaking geslaagd in de ogen van de initiatiefnemer?
- * Is de kennismaking geslaagd in de ogen van de jeugdige(n)?

De antwoorden op deze vragen moeten duidelijkheid geven over de volgende deelvragen:

- is de kennismaking gestructureerd/ongestructureerd?
- is het initiatief incidenteel/onderdeel van een traject?
- is rekening gehouden met en aangesloten bij behoeften/interessen/vaardigheden/kennis van jeugdigen?
- is aangesloten op ontwikkelingsstadium van jeugdigen?
- zit er een opbouw in de kennismaking?
- is rekening gehouden met specifieke aspecten van jeugdigen op wie het initiatief zich richt (opleiding, afkomst, sekse, mobiliteit, woonplaats, leeftijd)?
- is er sprake van een wisselwerking tussen actieve en receptieve participatie?
- is er sprake van een wisselwerking tussen professionele en amateurkunst?
- hoe is de kwaliteit van het gebodene (met het oog op

belevingswereld en interesses van doelgroep) volgens de jeugdigen zelf?

- op welke lokatie vindt het initiatief plaats?
- hoe complex is het gebodene (met het oog op de doelgroep)?
- in welk kader is het initiatief georganiseerd: vrije tijd, schoolverband?
- hoe wordt het initiatief geïntroduceerd en afgesloten?
- wie/welke organisaties worden bij het initiatief betrokken?
- wordt het initiatief geëvalueerd, en zo ja op welke wijze?
- wordt het initiatief inzichtelijk en overdraagbaar gemaakt voor anderen, en zo ja hoe?

II De informatievoorziening

- * Heeft het initiatief ten doel (een groep) jeugdigen te informeren?
- * In welke informatiebehoefte van jeugdigen wil initiatief voorzien?
- * Heeft het initiatief ten doel jeugdigen te informeren over de actuele stand van zaken?
- * Heeft het initiatief ten doel jeugdigen meer structureel te informeren?
- * Zijn, en zo ja op welke wijze, jeugdigen betrokken bij de totstandkoming van de informatie?
- * Op welke wijze wil het initiatief jeugdigen informeren?

De antwoorden op deze vragen moeten helderheid verschaffen over de volgende deelvragen:

- vinden jeugdigen de informatie die zij door het initiatief krijgen over de culturele agenda (actuele informatie) voldoende?
- vinden jeugdigen de informatie die zij door het initiatief krijgen over de culturele infrastructuur (structurele informatie) voldoende?
- voorziet het initiatief in toegankelijke informatie voor jeugdigen?
- waar en op welke wijze kan de jeugdige de informatie krijgen?
- voor welke communicatievorm is gekozen?
- hoe wordt de informatie gepresenteerd?
- welke visuele middelen worden gebruikt?
- is de informatie begrijpelijk voor de jeugdige?
- is informatie gestructureerd/ongestructureerd?
- is initiatief incidenteel/onderdeel van een traject?
- is rekening gehouden met en aangesloten bij behoeften/interessen/vaardigheden/kennis van jeugdigen?

- is aangesloten op ontwikkelingsstadium van jeugdigen?
- zit er een opbouw in de informatie?
- is rekening gehouden met specifieke aspecten van jeugdigen op wie het initiatief zich richt (opleiding, afkomst, sekse, mobiliteit, woonplaats, leeftijd)?
- hoe is de kwaliteit van de informatie (met het oog op belevingswereld en interesses van de doelgroep) volgens jeugdigen zelf?
- hoe complex is de informatie (met het oog op de doelgroep)?
- in welk kader wordt de informatie geboden: vrije tijd, schoolverband?
- bewerkstelligt het initiatief een verandering in het imago dat jeugdigen van cultuur hebben?
- hoe wordt de informatie geïntroduceerd en afgesloten?
- wie/welke organisaties worden bij het initiatief betrokken?
- wordt het initiatief geëvalueerd, en zo ja op welke wijze?
- wordt het initiatief inzichtelijk en overdraagbaar gemaakt voor anderen, en zo ja hoe?

III De invloed en/of middelen

- * Heeft het initiatief ten doel (een groep) jeugdigen feitelijk de gelegenheid te bieden te participeren als zij dat willen?
- * Hoe wil het initiatief deze gelegenheid bieden?
- * Welke middelen zet het initiatief in om jeugdigen de gelegenheid te bieden te participeren?
- * Heeft het initiatief ten doel jeugdigen meer invloed en/of middelen te bieden waardoor zij meer in staat worden gesteld te participeren?
- * Spitsst het initiatief zich toe op de actuele middelen van jeugdigen als geld, tijd en afstand?
- * Spitsst het initiatief zich toe op meer structurele mogelijkheden van jeugdigen, zoals invloed op de totstandkoming van het culturele aanbod?
- * Zijn, en zo ja op welke wijze, jeugdigen betrokken bij de uitwerking van dit initiatief?
- * Maakt het initiatief deel uit van een groter geheel of van andere initiatieven op dit terrein?
- * Heeft het initiatief tot resultaat dat de participatiemogelijkheden voor jeugdigen vergroot worden?

De antwoorden op deze vragen moeten duidelijkheid bieden over een aantal deelvragen die over het initiatief gesteld kunnen worden,

zoals:

- hoe achterhaalt het initiatief welk aanbod jeugdigen wensen?
- op welke wijze krijgen eigen initiatieven van jeugdigen de ruimte binnen het initiatief?
- hoe wordt georganiseerd dat jeugdigen invloed hebben op de totstandkoming van het aanbod?
- hoe organiseert het initiatief dat jeugdigen de fysieke afstand tussen woonplaats en cultuur overbruggen?

BIJLAGE 6 NETTO-UITGAVEN GEWONE DIENST VAN RIJK, PROVINCIES EN GEMEENTEN, BEGROTING 1991

	Rijk	Provincies	Gemeenten
	mln gld		
CULTUUR	1289,3	254,3	1985,0
Bibliotheken	77,3	73,2	526,1
Muz. en cult. vorming	14,6	24,2	266,5
Am. kunstbeoefening	8,2	6,8	41,2
Vormingswerk	103,0	9,5	45,1
Overig volksontwikk.	34,0	5,6	14,3
Jeugd- en jongerenwerk	117,7	26,7	262,8
Overig jeugdwerk	-	0,2	64,8
Musea	128,3	22,3	169,6
Cult. accommodaties	1,5	0,3	151,1
Beroepsuitv. kunst	236,4	15,6	72,9
Scheppende kunst	110,6	3,5	36,4
Monumentenzorg	129,3	18,8	126,1
Overige kunst	49,4	6,2	67,6
Natuur- en landsch.besch.	246,5	32,4	26,7
Radio, tv en pers	-1,4	-0,4	3,1
Multifunct. cult. acc.	0,4	-	107,6
Overig cultuur	33,4	9,4	2,7

Bron: CBS, Sociaal-culturele berichten 1992-3, Inkomsten en uitgaven van de overheid voor cultuur, recreatie en maatschappelijk welzijn, begroting 1991.

	groep 1/2	groep 3/4	groep 5/6	groep 7/8
SCHOOLJAAR A	DRAMA Met je oren flapperen Theater Pardoes 6 voorstellingen op max. 3 lok.	DANS Trip Trap trappendoos Biskwie 6 voorstellingen op 3 lok.	MUZIEK Timbila presenteert Timbila 3 voorstellingen op 1 lok.	FILM Vincent en ik Michael Rubbo 5 vertoningen
	LITERATUUR Bram van der Wurff vertelt Bram van der Wurff 12 voorstel. op max. 10 lok.	LITERATUUR		
SCHOOLJAAR B	MUZIEK Circus Krul Luiaerdsgild 8 voorstellingen op 3 lok.	FILM Karlsson Duimpje Staffan Gotestam 5 vertoningen	DRAMA Rimpels en woelwater Theater Amfibie 3 voorstellingen op 1 lok.	DANS Lekker leunen Arena 2 voorstellingen op 1 lok.
			BEELDEND Achterkant van het Schilderij Jan Cunencentrum/BISK 4 weken op 1 lok.	BEELDEND
SCHOOLJAAR C	DRAMA Met je oren flapperen Theater Pardoes 6 voorstellingen op 3 lok.	DANS Kijken en bekeken worden Klim 4 voorstellingen op 2 lok.	MUZIEK Op zoek naar de gevoelige snaar De gevoelige man 6 voorstellingen op 3 lok.	FILM Mirakel in Valy Ake Sandgren 5 vertoningen
	BEELDEND Dieren van Dick BISK 10 weken (opschool)	BEELDEND		
SCHOOLJAAR D	MUZIEK Egeltje Prik Michiel Megens 10 voorstel. op max. 8 lok.	FILM Het Zakmes Ben Sombogaart 5 vertoningen	DRAMA Het verlegen Mannetje Theater Narcis 2 voorstellingen op 1 lok.	DANS Wie is hier de Baas D3 3 voorstellingen op 1 lok.
			LITERATUUR De Grote Oranje spetter Theater Lavina 4 voorstellingen op 2 lok.	LITERATUUR Zachtjes Murmelt het papier Het huis van Struis 3 voorsteligen op 1 lok.
<i>Vierjarenplanning kunstzinnige vorming Model 1a</i>				

Kosten Totale Programma:
FL 13.490,00

Gemiddelde prijs per leerling:
FL 6,32

Kosten Totale Programma:
FL 11.323,00

Gemiddelde prijs per leerling:
FL 5,30

Kosten Totale Programma:
FL 15.300,00

Gemiddelde prijs per leerling:
FL 7,16

Kosten Totale Programma:
FL 12.114,00

Gemiddelde prijs per leerling:
FL 5,67

BIJLAGE 8 GESPREKKEN

In het kader van de voorbereiding van dit advies over jeugd & cultuur is met de volgende personen en instellingen gesproken:

Boekmanstichting, directeur Cas Smithuijsen.

Bureau Servicetaken Onderwijs Gemeente Amsterdam,
coördinator Kunstkijkuren Oda den Boer.

Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPBN),
directeur Henk Kraima.

Charles Corneille, mede-initiatiefnemer kindermuseum voor
beeldende kunst.

Karel Eykman, schrijver.

Galerie aan Zee, initiatiefneemster Cocki Vink.

Introdans Educatief, hoofd Roel Voorintholt.

Jeugdtheater Hofplein (Rotterdam), Louis Lemaire, artistiek leider.

Kunst voor Kids, artotheek voor kinderen.

Kunstbende, coördinator en organisator Berend Lenstra en chef de
bureau Lucie Bruens.

Landelijk Overleg Steunfunctie-instellingen (LOS), voorzitter Jean
Welling.

Britta Lassen, onderzoekster Vrije Universiteit Amsterdam.

Cultureel Centrum de Lindenberg in Nijmegen, medewerkster
Dahlia Ziv.

LOKV, directeur Baukje Colpaart en hoofd afdeling kunsteducatie/
onderwijs Geert Overdam.

Ministerie van WVC, Directie Kunsten, hoofd Van Heusden.

Ministerie van WVC, Directie Kunsten afdeling AK/KV, Hein
Kalis en Eltje Bos.

Anneke van Nes, orkestmanagement JeugdOrkest Nederland en
vice-president van European Association of Youth Orchestras.

Nederlandse Onderwijs Televisie (NOT), hoofd
projectontwikkeling programmazaken Arie Mudde.

Yvette Olof en Jan Erik Noske, muziek- en dansgroep Yuca en
Pandorra en lid commissie Meer-doen-met-cultuur De Kunstbende.

Raad voor de Kunst, Afdeling Amateuristische Kunstbeoefening/
Kunstzinnige Vorming (9 leden).

Raad voor de Kunst, Moni Dekkers, lid van werkgroep AK/KV.

Raad voor de Kunst, secretaris afdeling AK/KV, Marja van
Tienhoven.

Lejo Schenk, lid werkgroep Jeugd binnen de publieke omroepen
en programmeur IKON-tv.

Schouwburg in Papendrecht, directeur Ron Wolters.

SKVR, directeur Jaap Seelbach.

Stichting Apart (Kunst werkt), medewerker Geert Lamers.
Stichting Cultureel Jongeren Paspoort (CJP), directeur ad interim
Wim van der Zwan.
Stichting Popmuziek Nederland, directeur van Beusekom.
Stimuleringsfonds Culturele Omroepproducties, directeur
Annemiek Gerritsma.
Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties
Nederland (VSCD), manager promotie Koos Roseboom.
Vereniging van Nederlandse Gemeenten, medewerkers Maria
Hendriks en Lydia Jongman.
Mieke de Waal, onderzoekster en schrijfster van 'Daar ga je toch
niet heen'.

Over vele andere instellingen/initiatieven is informatie verzameld
en bijeengebracht (meestal in combinatie met korte telefoon-
gesprekken).

W
E L
Z I J N
V O L K S
G E Z O N D
H E I D
U L T H U U R

De Voorzitter van de Raad voor het Jeugdbeleid,
de heer J.A.R. Heemskerk,
Koningslaan 46,
1075 AE AMSTERDAM.

1 MEI 1991

555-30

Ons kenmerk
RJB 91351
Onderwerp
adviesaanvraag
Cultuurparticipatie jongeren

Inlichtingen bij
W. Blauw

Doorkiesnummer
070-3405496
Bijlage(n)
div.

Rijswijk

1 MEI 1991

Uw brief

Geachte heer Heemskerk,

Hierbij verzoek ik u mij te adviseren omtrent de mogelijkheden de participatie van jeugdigen aan kunst en cultuur te bevorderen vanuit de invalshoek van het jeugdbeleid.

Ik acht het van belang dat jeugdigen, zowel kinderen als jongeren, tijdens hun groei naar volwassenheid zoveel mogelijk in staat worden gesteld, hun creatieve en culturele mogelijkheden te ontwikkelen.

Aangezien ook de bevordering van de algemene cultuurdeelname tot de hoofdpunten van mijn beleid behoort, verzoek ik u dit gegeven bij uw oordeelsvorming te betrekken.

Bij de begrotingsbehandeling van het hoofdstuk Cultuur in de Tweede Kamer op 17 december 1990 heb ik uitvoerig stilgestaan bij de overwegingen en uitgangspunten van mijn beleid ter bevordering van de toegankelijkheid en de spreiding van o.g. de deelname aan de kunsten. Ik heb daarbij betoogd, dat het kwaliteitsbeginsel niet mag worden opgeofferd aan de wens om meer of andere publieksgroepen bij de cultuursector te betrekken. Tevens heb ik de conclusie getrokken, dat het treffen van globale drempelverlagende maatregelen, zoals kortingsregelingen (CJP, Museumjaarkaart), gerichte publiciteit en geografische spreiding van het aanbod, van belang blijven. Deze maatregelen schieten echter tekort indien ze niet worden geflankeerd door handreikingen die de producenten en aanbieders van de cultuur aan het publiek kunnen doen. De kunstinstellingen zal ik in de komende maanden bevragen welke concrete ideeën zij op dit punt kunnen aanleveren.

Het begrip participatie kent verschillende aspecten. Als hoofdelementen onderscheid ik bij culturele participatie:

- a. culturele vorming, dat wil zeggen die activiteiten waarmee de culturele competentie in kennis en vaardigheden van jeugdigen wordt verhoogd en hun belangstelling wordt gestimuleerd, en

- b. actieve kunstbeoefening, dat is: met aan de kunsten ontleende middelen en werkwijzen vormgeven aan eigen produkten of produkties.

Wat het beleid betreft onderscheid ik eveneens twee invalshoeken, nl. beleid gericht op de vraagzijde: jeugdigen en hun directe omgeving en beleid gericht op de aanbodzijde van culturele instellingen. Het is in mijn ogen niet reëel te veronderstellen dat mensen op eigen kracht en in zeer korte tijd de afstand kunnen overbruggen, die hen van het reguliere aanbod scheidt. Om een goede aansluiting te vinden bij educatieve processen en bij de culturele participatie van jeugdigen is diversiteit van het aanbod en van de deelname noodzakelijk, waarbij afstemming plaatsvindt op de interesses en mogelijkheden van jeugdigen.

Wat de vraagzijde betreft is het primair aan de ouders/opvoeders om hun kinderen te stimuleren zich cultureel te oriënteren. Via het onderwijs wordt in belangrijke mate bijgedragen aan de culturele vorming van jeugdigen.

Daarnaast bestaan er tal van jeugdclubs en jongerencentra die met wisselend accent aandacht besteden aan de culturele participatie van jeugdigen.

De overheid heeft directe bemoeienis met de aanbodzijde. Jeugdigen vormen een belangrijke doelgroep van specifieke cultureel-educatieve voorzieningen zoals musea, bibliotheken, muziekscholen, centra voor kunstzinnige vorming, die door de verschillende overheden in stand worden gehouden, en van de amateuristische kunstbeoefening in al zijn geledingen en sectoren.

Binnen dit brede werkveld is een aantal knelpunten te onderkennen. Ik noem u er enkele. In het basis- en algemeen vormend onderwijs kan slechts beperkt aandacht aan de culturele educatie worden besteed, gelet op de brede doelstelling van het regulier onderwijs, en de geringe mogelijkheden die het schoolwerkplan doorgaans biedt. Daarbij zijn ook aan de orde de plaats en de inhoud van de kunstvakken in basis- en voortgezet onderwijs.

Uit onderzoek - onder andere uit onderzoek dat in opdracht van uw Raad is uitgevoerd - blijken gevestigde kunst-educatieve instellingen een beperkt bereik te hebben naar jeugdigen. En tot slot wijs ik u erop dat binnen de verschillende jeugdvoorzieningen niet altijd de gewenste kennis en vaardigheden op dit terrein in huis zijn.

Mede met het oog op deze knelpunten, heb ik al een aantal maatregelen genomen om jeugdigen meer voor cultuur te interesseren en het culturele aanbod beter op de interesse van jeugdigen te doen aansluiten.

De afgelopen jaren heb ik financiële steun gegeven aan de Grote Prijs van Nederland, een wedstrijd voor beginnende popmuziekgroepen en aan het Nationaal Scholieren Theater Festival.

In 1989 heb ik de Commissie Meer-doen-met-cultuur ingesteld met de opdracht voorstellen te doen voor het bevorderen van de culturele participatie van jongeren in de leeftijd van 14 tot 18 jaar.

Juist in deze leeftijdscategorie zijn de jongeren op zoek naar een eigen culturele identiteit. Inmiddels heeft de Commissie haar Jaarplan 1990 uitgevoerd en is zij bezig met de uitvoering van het Jaarplan 1991, waarin het project "de Kunstbende" centraal staat. Ik voeg de Jaarplannen 1990 en 1991 van de Commissie bij, evenals een recente persmap over "De Kunstbende", een project van de Commissie. "De Kunstbende" voorziet in een aantal laagdrempelige culturele wedstrijden voor jongeren. Het is de bedoeling dat binnen het project "De Kunstbende" door culturele instellingen en het onderwijs begeleiding wordt gegeven aan de initiatieven van jongeren. Ik heb vorig jaar de Raad voor de Kunst gevraagd de Jaarplannen van de Commissie Meer-doen-met-cultuur te toetsen in het kader van het vigerende cultuurbeleid. De adviesaanvraag en het advies van de Raad voor de Kunst zend ik u ter informatie bij. De Commissie Meer-doen-met-cultuur is voornemens het project "De Kunstbende" te evalueren. Ik zal de Commissie vragen u van de resultaten op de hoogte te houden.

Voorts ben ik voornemens een jaarlijkse bijdrage te leveren aan het op initiatief van het Nationaal Jeugd Fonds ontwikkelde Nationaal Activiteiten Fonds, waaruit ook aan culturele activiteiten van jongeren, die een vernieuwend karakter hebben, kan worden bijgedragen.

Ik verzoek u mij binnen de hierboven aangegeven kaders te adviseren over de mogelijkheden van de overheid, en in het bijzonder van mijn ministerie, om de participatie van jeugdigen aan kunst en cultuur te bevorderen. Daarbij verzoek ik u rekening te houden met eigentijdse interesses en mogelijkheden van jeugdigen.

Tevens verzoek ik u aan te geven hoe naar uw mening vanuit de optiek van het jeugdbeleid het culturele aanbod toegankelijker kan worden gemaakt.

Uitgangspunt daarbij is dat het categoriaal beleid complementair moet zijn aan het algemene beleid. Zo kunnen wij bewerkstelligen dat de maatregelen van beide beleidsterreinen elkaar versterken.

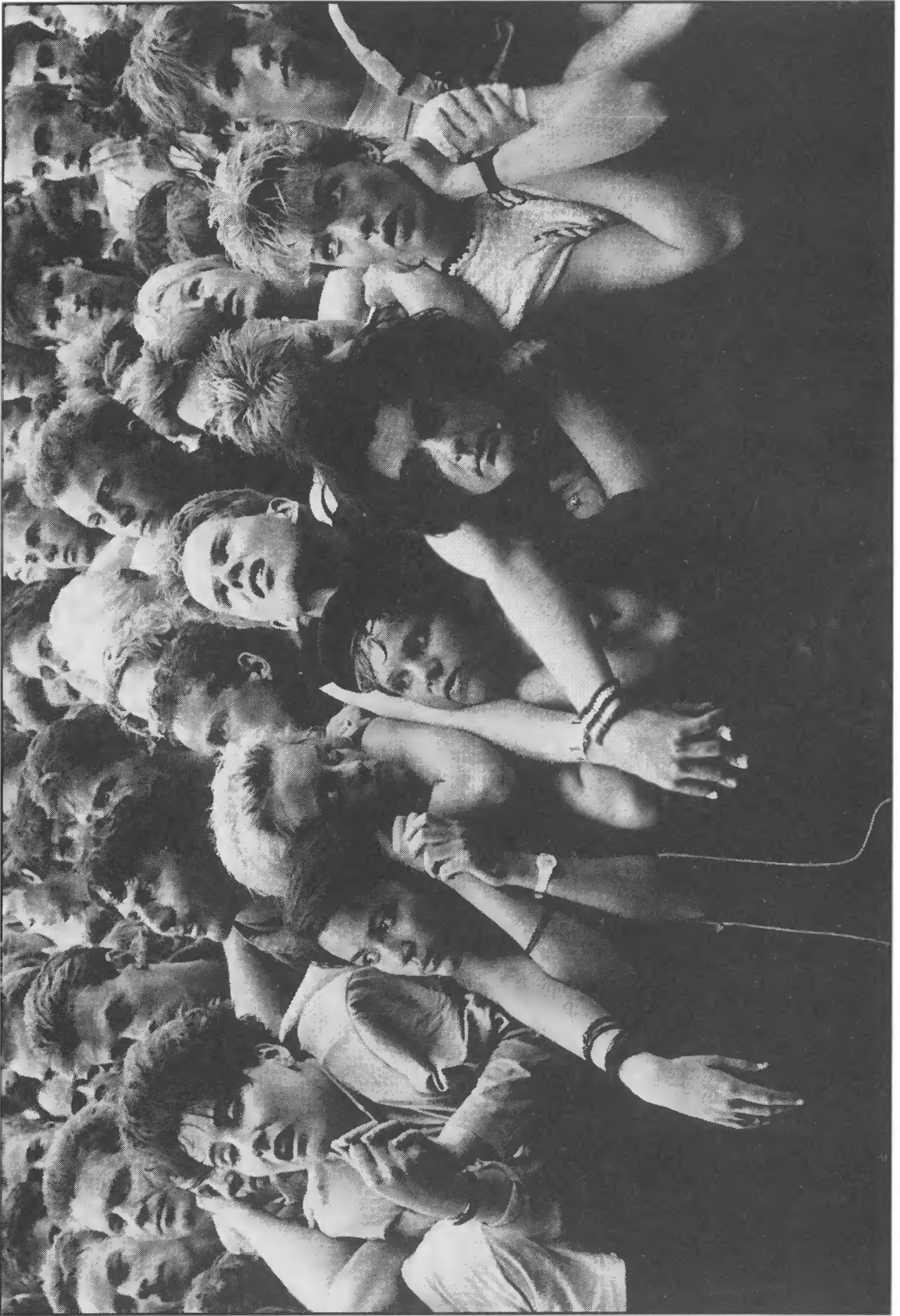
Tot slot verzoek ik u - voor zover mogelijk - de hiervoor genoemde maatregelen bij uw advies te betrekken.

Ik ben voornemens uw advies te betrekken bij de voorbereiding van een nota Jeugdbeleid, die ik in 1992 wil uitbrengen. Derhalve zou ik het op prijs stellen uw advies nog in de loop van 1991 te ontvangen.

Hoogachtend,
de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

drs. H. d'Ancona

LITERATUURLIJST

- Abbing, Hans, *Een Economie van de Kunsten : Beschouwingen over kunst en kunstbeleid*, Groningen, Historische Uitgeverij, 1989.
- Abma, Ruud, *Jeugd en Tegencultuur : Een theoretische verkenning*, Nijmegen, SUN, 1990.
- Abma, Ruud, Working-class heroes : Een terugblik op de jeugdsbicultuurtheorie van het CCCS, *Psychologie en Maatschappij*, 1991, 57, 338-350.
- Allegaert, Patrick, e.a., *Klein Geschied : Opstellen over kindertheater*, Brussel, Vlaams Theater Instituut, 1992.
- Beek, Paul van en Wim Knulst, *De kunstzinnige burger : Onderzoek naar amateuristische kunstbeoefening en culturele interesses onder de bevolking vanaf 6 jaar*, Rijswijk, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1991.
- Beyers, A.M., *Cultuurspreiding en publieksbereik : van volksverheffing tot marktstrategie*, in: A.M. Beyers, e.a., *In ons diaconale land : Opstellen over cultuurspreiding*, Amsterdam, Boekmanstichting (etc.), 1988.
- Bijsterveldt, D. van, De vrije tijd als speelruimte van de cultuur, *Vrije tijd en samenleving*, 1988, 4, 292-304.
- Blokland, Hans, Over cultuurspreiding, distinctie en beschaving, *Boekmancahier*, 1990, sep, 227-244.
- Bogt, T.F.M. ter en C.S. van Praag, *Jongeren op de drempel van de jaren negentig*, Rijswijk, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1992.
- Bogt, Tom ter, *Andere Wereld : jongeren en vrije tijd*, Amersfoort, Giordano Bruno, 1990.
- Bogt, Tom ter, Maalstroom : Adolescenten, TV en gedrukte media, *Comenius*, 1990, 40, 528-542.
- Bouhuys, Mies, *Het Kattemeisje*, Amsterdam, Koninklijk Theater Carré, 1992.
- Bourdieu, P, *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*, Amsterdam, Van Genneep, 1989.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, *Aanvullend voorzieningengebruik onderzoek 1991 : een overzicht van de uitkomsten*, 's-Gravenhage, SDU, 1993.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Kunstzinnige vorming 1989*, Voorburg (etc.), 1991.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Podiumkunsten 1989*, Voorburg (etc.), 1991.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Uitgaan*, 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, verschillende jaren.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Podiumkunsten*, Voorburg (etc.), verschillende jaren.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Inkomsten en uitgaven van de overheid voor cultuur, recreatie en maatschappelijk welzijn*, Voorburg (etc.), verschillende jaren.

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Cultuurparticipatie door de bevolking*, Voorburg (etc.), verschillende jaren.

Ganzeboom, H.B.G., *Cultuurdeelname in Nederland : een empirisch-theoretisch onderzoek naar determinanten van deelname aan culturele activiteiten*, Assen (etc.), Van Gorcum, 1989.

Gardner, H., *Children's perceptions of works of art: A development portrait*, in: D. O'Hara (ed.), *Psychology and the arts*, Sussex, Harvester Press, 1981.

Ganzeboom, H.B.G., *Cultuurdeelname als verwerking van informatie of verwerving van status : Een confrontatie van twee alternatieve verklarende theorieën aan de hand van reeds verricht onderzoek*, *Mens en maatschappij*, 1982, 4, 341-372.

Graaf, Huub de (eindred.), *Tussen laken en servet : provinciaal kunstbeleid*, Amsterdam, Federatie van Kunstenaarsverenigingen, 1987.

Hoying, Els, *Jeugdtheater in het basisonderwijs*, Utrecht, Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, 1988.

Inter/View Nederland, *Jongeren 91*, Amsterdam, 1991.

Jeugd en samenleving, Van de straat : 150 jaar jeugdcultuur in Nederland : themanummer, 21 (1991) 2-3 (feb-mrt).

Julien, R.L.C.I. en L.T. Rozema, *Gemeentelijk kunstbeleid vergeleken : Onderzoek naar omvang en aard van het kunstbeleid van 27 nederlandse gemeenten, waaronder knooppuntgemeenten*, Groningen, Universiteit van Groningen, 1991.

Knulst, Wim, *Van vaudeville tot video : Een empirisch-theoretische studie naar*

verschuivingen in het uitgaan en het gebruik van media sinds de jaren vijftig, Rijswijk, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1989.

Koolen, Ruud en Marjolein Stemers (red.), *Werkboek Jongerenkultuur*, Utrecht, Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, 1985.

Kooyman, René en Fons Disch, *Amateurkunst : Sleutel voor lokaal kunstbeleid*, Utrecht, Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, 1991.

Kuijper, Jan de, *Theater maken met jongeren*, Utrecht, Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, 1990.

Kunst en Educatie : tweemaandelijks tijdschrift voor kunsteducatie en amateurkunst, 1 (1992) 1 (jun).

Kunst en Educatie : tweemaandelijks tijdschrift voor kunsteducatie en amateurkunst, 1 (1992) 2 (sep).

Kunst en Educatie : tweemaandelijks tijdschrift voor kunsteducatie en amateurkunst, 1 (1992) 1 (dec).

Kunstbende, Andere Wereld : 43 winnende deelnemers in de categorie taal, Amsterdam, 1991.

Kunsten & Educatie, tijdschrift voor theorievorming, Amateuristische kunstbeoefening en kunstzinnige vorming, 3 (1990) 1 (apr).

Kunsten & Educatie, tijdschrift voor theorievorming, Bibliografie 1988-1991, 1992, jan.

Kunsten & Educatie, tijdschrift voor theorievorming, Capita selecta, 4 (1991) 3 (dec).

Kunsten & Educatie, tijdschrift voor theorievorming, Eigentijdse Cultuur, 2 (1989) 1 (mei).

Kunsten & Educatie, tijdschrift voor theorievorming, Evaluatie en kwaliteit in de kunsteducatie, 4 (1991) 2 (sep).

Kunsten & Educatie, tijdschrift voor theorievorming, Kinderen en kunst, 1 (1988) 1 (feb).

Kunsten & Educatie, tijdschrift voor theorievorming, Kunstzinnige vorming binnen en buiten school, 4 (1991) 1 (mrt).

Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, *Beleidsplan 1993-1996 : Van ondersteuning naar ontwikkeling*, Utrecht, 1991.

Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, *Werkplan 1993-1994*, Utrecht, 1993.

Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming, *Samenwerking instellingen voor kunstzinnige vorming met professionele kunstinstellingen en amateurkunst : Verslag eerste inventarisatie project Regio-ontwikkeling*, Utrecht, 1992.

Lassen, Britta M., *Die kunst der Jugend : Vielfältig kreativ : Eine Analyse der niederländischen und der deutschen Jugendpolitik in Bezug auf das Thema Jugend und Kultur*, Amsterdam, Vrije Universiteit, 1992.

Linden, F. van der, *Aspecten van mediagebruik en informatie-verwervend gedrag van jongeren : Resultaten uit het Leefwereld-onderzoek bij 12-21 jarigen betreffende hun lees-, luister- en kijkgedrag*, Nijmegen, Hoogveld Instituut, 1989.

Maas, Ineke en René Verhoef en Harry Ganzeboom, *Podiumkunsten & Publiek : Een empirisch-theoretisch onderzoek naar omvang en samenstelling van het publiek van de podiumkunsten*, Rijswijk, Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 1990.

Marijnissen, Paul, *Onderzoeksrapport over cultuurparticipatie van jongeren ten behoeve van de concept-adviesaanvraag aan de Raad voor het Jeugdbeleid en de Raad voor de Kunst*, s.l., 1990.

Matthijssen, M. en W. Meeus en F. van Wel (red.), *Beelden van jeugd : Leefwereld Beleid Onderzoek*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1986.

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, *Cultuurparticipatie : Een onderzoek naar cultuurdeelname van de Nederlandse bevolking*, Rijswijk, 1989.

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, *Meer doen met cultuur*, Rijswijk, 1987.

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, *Investeren in cultuur : Nota Cultuurbeleid 1993-1996*, Rijswijk, 1992.

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting, *Scholierenonderzoek 1984 : Een eerste rapportage van de belangrijkste resultaten*, 's-Gravenhage, 1985.

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting, *Scholierenonderzoek 1990 : Een eerste*

rapportage van de belangrijkste resultaten, 's-Gravenhage, 1990.

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting, *Scholierenonderzoek 1992, 's-Gravenhage, 1993.*

Nederlandse Omroepprogramma Stichting, *De televisie als medium tot verhoging van cultuurparticipatie : Inleiding door de NOS Afdeling Kijk- en Luisteronderzoek ter gelegenheid van een studiedag over cultuurparticipatie georganiseerd door WVC op 29 mei 1990 te Utrecht, Hilversum, 1990.*

Nikken, Peter, Ook kinderen verdienen kwaliteit op televisie, *Jeugd en samenleving 21* (1991) 10 (okt) 630-640.

Niphuis-Nell, M., *De emancipatie van meisjes en jonge vrouwen*, Rijswijk, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1992.

Os, Henk van, Mislukte cultuurspreiding?, *Socialisme en Democratie*, 1992, 7-8.

Peeters, Jose en Claartje Woldringh, *Leefsituatie van kinderen tot 12 jaar in Nederland*, Nijmegen, ITS, 1993 (moet nog verschijnen).

Raad voor de Kunst, *Advies kunstenplan 1993-1996, 's-Gravenhage, 1992.*

Raad voor het Jeugdbeleid, *Jeugdtheater, geen klein kunstje : Reactie op het advies van de Raad voor de Kunst over het jeugdtheaterbeleid*, Amsterdam, 1986.

Raad voor het Jeugdbeleid, *Zin in school : Een leefbare school voor een geschakeerde jeugd*, Zoetermeer, Hageman, 1992.

Schouten, R. en H. Vinken, *Cultuurdeelname van laagopgeleide jongeren in Breda : Een vooronderzoek naar wat MAVO- en LBO-jongeren doen, willen en kunnen op kunst- en cultuurgebied*, Alphen a/d Rijn, Stichting Centrum voor Cultuurstudies, 1989.

Stichting Promotie Theater- en Concertbezoek, *Theater? Bekijk 't maar!*, Amsterdam, 1992.

Suffolk, Lynne, *Theatre, Memory and Learning : The Long-term impact of theatre in education*, in: Les Tickle (ed.), *The arts in education : some research studies*, London (etc.), Croom Helm, 1987.

Swaan, Abram de, *Kwaliteit is klasse : De sociale wording en werking van het culturele smaakverschil*, in: Marieke Hendriksen en Suzanne de Sitter (samenst.), *Kunst en staat*, Amsterdam, Boekmanstichting, 1990.

Tijdschrift voor Jeugdhulpverlening en Jeugdwerk, Themagedeelte Theater en spelen, 3 (1991) 4 (apr) 20-41.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten, *Lokaal jeugdbeleid : Handleiding voor een geïntegreerd beleid*, 's-Gravenhage, 1993.

Waal, Mieke de, *Daar ga je toch niet heen? : Een oriënterende studie over jongeren en de gevestigde kunst*, 's-Gravenhage, DOP, 1989.

Waal, Mieke de, *Kleine c of grote C? : Kunstbende bemiddelt tussen jeugdcultuur en kunst*, *Jeugd en samenleving* 21 (1991) 10 (okt) 641-651.

We1, Frits van en Daan van der Gouwe, *Smaken verschillen : Jongeren over muziek, boeken en films*, *Comenius*, 1990, 40, 543-554.

Willis, Paul, *Common culture : Symbolic work at play in the cultures of the young*, *Milton Keynes*, Open University Press, 1990.

Willis, Paul, *Moving culture*, London, s.n., 1990.

Zuilen, D. van en P.E. van Praagh, *Jeugd als Publiek : Cultuurdeelname van Jongeren in Nederland : Resultaten van een secundaire analyse van vijf jaar beeldvorming*, Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, 1991.

Zuilen, Dick van, *Cultuurdeelname van jongeren in Nederland : Een cultuurpedagogisch perspectief*, *Boekmancahier*, 1989, nov, 94-103.

Zuilen, Dick van, *Zorg en cultuur : Cultuurdeelname van jongeren (2)*, *Boekmancahier*, 1991, mrt, 37-52.

SAMENSTELLING VAN DE RAADSCOMMISSIE

Dit advies is voorbereid door de commissie jeugd & cultuur, bestaande uit de volgende leden:

- prof. dr. W.C.E. Hammerstein-Schoonderwoerd
 - P.C. Krikke (voorzitter)
 - E.R. Kuiper
- mr. C.J. Kloosterboer voerde het secretariaat van de commissie.

Tot mei 1992 bestond de commissie uit de volgende leden:

- P.C. Krikke (voorzitter)
- E.R. Kuiper
- E.P. Rinsampessy

In de voorbereidende fase van het advies heeft de commissie gebruik gemaakt van de activiteiten van B. Lassen, die in het kader van haar stage een vooronderzoek heeft gedaan naar achtergronden van en initiatieven rond de cultuurparticipatie door jeugdigen.

Het advies is vastgesteld in de vergadering van de Plenaire Raad van 2 april 1993.

SAMENSTELLING VAN DE RAAD

De Raad voor het Jeugdbeleid bestaat uit de volgende leden:

- A. Beck, Leiderdorp
- drs. L.M.M. Bolsius, Rotterdam
- drs. W.J. Bos, Den Haag
- mr. G.J.A.M. Botman, Alkmaar
- drs. C.E.S. Choenni, Haarlem
- J. van Dijke, Woerden
- drs. L.S. Gena, Amsterdam
- drs. G.M. Geurts, Den Haag
- prof.dr. W.C.E. Hammerstein-Schoonderwoerd, Arnhem
- drs. J.A.R. Heemskerk (voorzitter), Den Haag
- Z. Hutten, Santpoort
- P.C. Krikke, Amsterdam
- E.R. Kuiper (plaatsvervangend voorzitter), Amsterdam
- A.A. Matthijssen, Bunschoten
- C.C.L.M. van Nieuwenhuijzen-Bové, Lepelstraat
- A.H. de Pree, Leeuwarden
- S.H. Prinsen, Helmond
- dr. F.A. Swets-Gronert, Gouda
- prof.dr. M. de Winter, Groenekan
- drs. R. de Zwart, Breda

Algemeen secretaris van de Raad is drs. J.L. Vollers.

BEKNOPTE PUBLIKATIELIJST

Publikaties verschenen bij Hageman Verpakkers, Zoetermeer

Schriftelijk of telefonisch te bestellen bij Hageman Verpakkers Postbus 281 2700 AG
Zoetermeer tel. 079-611188 fax. 613927 onder vermelding van het ISBN nummer

<u>Adviezen:</u>	ISBN nummer:
57. Rondkomen tussen studie en werk Een advies over het voorontwerp van wet Inkomensvoorziening Werkloze Schoolverlaters (1990) prijs f 7,50	90 346 2262 2
58. Zorg-en-de school Een advies over de samenhang tussen regulier en speciaal onderwijs en de (jeugd)hulpverlening (1990) prijs f12,50	90 346 2277 0
59. Raad voor de kindbescherming in geding (1990) prijs f 7,50	90 346 2291 6
61. Zelfstandig en begeleid Advies over licht verstandelijk gehandicapte en zwakbegaafde jeugdigen (1990) prijs f 15,—	90 346 2399 8
62. Kiezen voor je toekomst Advies over de begeleiding van het proces van studie- en beroepskeuze van jeugdigen (1991) prijs f 15,—	90 346 2511 7
63. Met meer recht meer bescherming Een advies over kindbescherming (1991) prijs f 12,50	90 346 2527 3
64. Meisjes en sociaal-culturele zelfstandigheid Advies over de voortgang van het meisjesbeleid (1991) prijs f 15,—	90 346 2604 0
65. De kleine lettertjes van de jeugdhulpverlening Een advies over de jeugdhulpverleningsovereenkomst (1991) prijs f 15,—	90 346 2705 5
66. Groot in kleinschalig aanbod Een uitdaging tot kwaliteit in de jeugdhulpverlening (1991) prijs f 15,—	90 346 2706 3
67. Investeren in jeugd Advies over afwegingen, prioriteiten en oplossingen voor jeugdbeleid in de jaren negentig. (1992) prijs f 15,-	90 346 2829 9
68. De naam van de ooievaar Een advies over de registratie van donorgegevens bij kunstmatige inseminatie (1992) prijs f 12,50	90 346 2945 7
69. Sociale vernieuwing Advies over het concept-wetsvoorstel stimulering sociale vernieuwing (1992) gratis	90 346 294 65
70. Zin in school Een leefbare school voor een geschakeerde jeugd (1993) prijs f 17,50	90 364 2947 3

Publikaties verschenen bij de Raad voor het Jeugdbeleid.

Te bestellen door een briefje aan het sekretariaat van de Raad voor het Jeugdbeleid, Koningslaan 46, 1075 AE Amsterdam te sturen. Voor deze publikaties worden geen kosten in rekening gebracht.

44. **Kommentaar op de regeringsnota over de maatschappelijke positie van meisjes en jonge vrouwen (1989)**
45. **Kwaliteit als norm**
Kommentaar op het rapport 'Harmonisatie van normen op het terrein van de residentiële jeugdhulpverlening' (1989)
46. **Kommentaar op de regeringsnota kunstmatige bevruchting en draagmoederschap (1989)**
47. **Sociale vernieuwing en jeugdbeleid**
Commentaar op de nota sociale vernieuwing
48. **Jongeren, school en werk**
Commentaar op het rapport 'Onderwijs-arbeidsmarkt: naar een werkzaam traject' van de commissie-Rauwenhoff (1990)
49. **Halt aan Halt (1991)**
50. **Commentaar op de nota 'Profiel van de tweede fase voortgezet onderwijs (1991)**
51. **Commentaar op het wetsvoorstel in verband met hulpverlening aan wegelopen minderjarigen (1992)**
52. **Tevreden jongeren, gemiste kansen Reactie op de Memorie van Toelichting op de begroting 1993 (1992)**
53. **KINDEREN IN HUN RECHT (1992)**
Reactie op het wetsontwerp goedkeuringwet van het Verdrag inzake de rechten van het Kind (TK 22855)

Informatiebulletin:

De Raad geeft een Informatiebulletin uit dat 3 à 4 keer per jaar verschijnt.

Voor een gratis abonnement kan men zich opgeven bij het sekretariaat van de Raad voor het Jeugdbeleid.

Een volledig overzicht van de publikaties van de Raad is verkrijgbaar bij het sekretariaat.